AMOENITATES LITERARIÆ,

Quibus

VARIÆ OBSERVATIONES,

Scripta item quædam anecdota & rariora Opuſcula exhibentur.

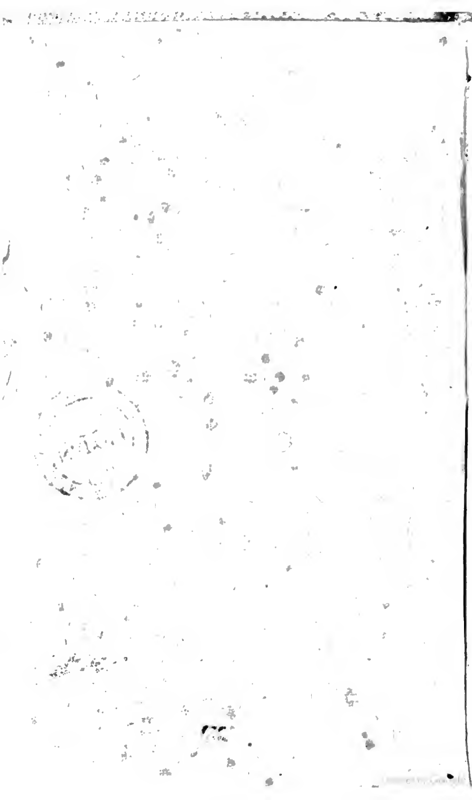
Editio altera correctior.

FRANCOFURTI & L

Apud DANIEL. B ÆI
& FILI

M DCCXXX

S. R. I.

LIBERÆ ET INCLYTÆ

REIP. MEMMIN-
GENSIS

PROCERIBUS,

VIRIS MAGNIFICIS,
PERQUAM GENEROSIS,
MAXIME STRENUIS, JURIS-
CONSULTISSIMIS, PRÆ-
NOBILISSIMIS, AMPLIS-
SIMIS, PRUDEN-
TISSIMIS.

DOMINIS CONSULIBUS, PRÆTORI, SECRETIORIBUS, TOTIQUE SENATORUM ORDINI,

NEC NON CONSILIARIO ET TABULARUM PUBLICARUM PRÆFECTO,

MÆCENATIBUS ET PATRONIS OPTIMIS MAXIMIS,

Se ſuumque Libellum

ea, qua par eſt animi ſubmiſſione dicat.

J. G. S.

Jam

JAm pridem geſtiit animus, Vobis, MÆCENATES SUMMI, maximorum beneficiorum memoria obſtrictus, publicum aliquod devoti mei in Vos obſequii debitæque gratitudinis monumentum erigere. Aures enim ſæpenumero mihi vellicabat Seneca, quem ſapientiæ patrem dixere veteres, hoc effato ruborem mihi injiciens: *Quidam fugitive*

agunt gratias, & in angulo & ad aurem. Non eſt iſta verecundia, ſed inficiandi genus. Ingratus eſt, qui remotis arbitris agit gratias. Calidiſſimis vero meis deſideriis hactenus defuit occaſio, quam nunc tandem oblatam avide teneo, Vobisque in ſanctiſſimi cultus teſſeram & mentis devotæ pignus hoc, quicquid eſt libelli, venerabundus offero, dico, conſecro. Levidenſe eſt, fateor, id munuſculum, nec par aut dignum Veſtris Perſonis & beneficiis, in me uberrime collatis, quibus ceu compedibus

dibus & numellis Vobis me devinxiſtis totum: haud tamen prorſus diſpliciturum eſſe, Veſtra me, tot documentis mihi cognita, ſperare jubet benignitas. Vobis potiſſimum, MÆCENATES, omnes meos qualescunque in literis profectus debeo. Veſter favor jam adoleſcentulum fovit, creſcentibusque poſtea annis ſimul crevit. Veſtris ſubſidiis ſuffultus, in Academias, illas bonarum artium palæſtras & ſcientiarum officinas, me recepi. Vos literis commendatitiis primos mihi adi-

tus in famigeratissimo illo Salanarum Musarum contubernio ad D. Jo. Franc. Buddeum, Virum meo elogio longe superiorem, cujus edecumatæ virtutes & eximia in omnem rem literariam & sacrum merita per totum, quaqua patet, orbem eruditum celebratissima sunt, muniistis. Cumque Athenas Noricas peterem, Vester etiam me favor comitatus est, tesseramque præbuit admissionalem ad D. Gust. Georg. Zeltnerum, Theologum Philologumque summum, Virum

πολ-

πολλων ἀνταξιον ἀλλων, in quo rariſſima pietas cum conſummata eruditione certat. Tantorum Virorum per Vos non auditoria duntaxat ſed & muſea mihi patuerunt: His ducibus per Vos mihi conciliatis muſarum caſtra, ſequi mihi licuit: fidiſſima Horum inſtitutione & præſtantiſſimis conſiliis adjutus, formatus, excitatus, directus fui, quod in præcipua felicitatis parte me ponere gratus profiteor. Nec deinceps vero Veſtra me deſtituit benevolentia, tot luculentis ſpeciminibus mihi

comprobata, quæ religioſo potius ſilentio & memori mente, quam balbutienti præconio, venerabor. Veſtra inſuper quotidie meis uſibus expoſita eſt Bibliotheca, quæ in dies Veſtris auſpiciis læta capit incrementa, nuper adeo cum aliis, tum Bernardi Montfauconii opere immortali vereque aureo, quo Antiquitates jucunda explanatione & ſchematibus nitidiſſimis illuſtrantur, liberaliter locupletata. Nihil jam dicam de reliquis beneficiis, quæ cum ſingulis Ve-

ſtris civibus mihi ſunt communia: nihil de Veſtra fide, pietate, vigilantia, ſapientia, conſilii præſentia, juſtitia, cum lenitate amico juncta connubio, aliisque virtutibus, quibus, Deo clementer annuente, Patriæ noſtræ commoda in dies amplificatis, & civium felicitatem omni niſu provehitis. Supplex divinum Numen imploro, ut Vos, MÆCENATES SUMMA OBSERVANTIA COLENDI, in Reipublicæ & Eccleſiæ noſtræ ſolamen atque præſidium ſalvos & incolumes,

mes, ac omni rerum optandarum adfluentia cumulatos quam diutiſſime ſervet!

Ita precor, ita voveo, meque & mea ſtudia perennanti Veſtro patrocinio demiſſa mente commendo.

Scribebam Memmingæ A. R. S. CIↃ IↃCC XXIV. VII. Kalend. Novembris.

PRÆFATIO.

L. B. S.

PAucis Te volo, Amice Lector. Rariorum librorum notitiam, Virorum literis illuſtrium vitas, variasque amœnioris argumenti diſſertatiunculas per otium mihi natas tecum communicaturus, hisce primitiis nunc tuos ſubeo oculos, quas ſi Tibi haud prorſus ingratas fuiſſe animadvertero, plures in poſterum bono cum Deo partes ſubſecuturæ ſunt. Ut vero meis commentationibus, quas tenues & incomptas eſſe meæ imbecillitatis probe conſcius, novi, aliquam conciliem gratiam, pretioſam ſemper panno meo ſubtextam exhibere purpuram decrevi, rariora videlicet, nec ubivis obvia, quædam opuſcula, & nonnulla monumenta anecdota diverſi generis, quibus ſubinde notatiunculis meis lucem affundere conabor. Vale, ac conſiliis ſymbolisque, ſi placet, Tuis meum inſtitutum adjuva.

OWE-

OWENUS.

Qui ſcribit, laudatur ab his, culpatur ab illis :
Lectoris vultu ſtatque caditque ſui.
Semper agit cauſam, nec tempore tranſiget ullo :
Semper enim ſub te judice, Lector, erit.

SYLLABUS

ɔrum, quæ hoc libello continentur.

VII. *Re-*

Noti

I.

Notitia Libri rariſſimi, ſub ipſis typographiæ inventæ initiis excuſi.

ITa fere omnes natura comparati ſumus, ut magnam capiamus voluptatem, cum quædam venerandæ antiquitatis reliquiæ oculis noſtris conſpiciendæ manibusque tractandæ exhibentur: & oblectatio inde reſultans eo dulcius afficit animum, quo rariora ſunt iſta vetuſtatis monumenta, quæ viſu percurrere atque digitis contingere nobis licet, præſertim ſi ex inopinato & præter omnem ſpem hæc talia ſub aſpectum veniant. Illud ipſum & mihi aliquo abhinc tempore accidit, quum manibus meis bonis avibus illaberetur liber mole quidem exiguus, ſed raritate & præſtantia graviſſimus. Inveni eum forte fortuna, aliud agens

in angulo quodam, ubi hactenus cum blattis & tineis, putidis illis ac invisis animalculis, inexpiabile bellum gesserat, delitescentem, & vix me continui, quin tenerrimis ipsum exciperem osculis, cum primo statim intuitu magna mihi suspicio de libri pretio suboriretur, nisi pulvere fuisset obsitus, atra caligine plenus, sordidaque veste indutus. Nec mea me opinio fefellit: defixis enim oculis & attento animo eum perlustrans, illo tempore impressum esse deprehendi, quo aurea ista & divina ars typographica,

- - sine qua si forte fuisset,
pessum cum Musis isset Apollo suis,

adhuc in cunis vagiit. Quam vero rari carique sint hujus generis libri, inter κειμήλια literaria merito suo ponendi, vel triviales norunt pueri. Numero vix, quod ego quidem sciam, supersunt totidem, quot Thebarum portæ, aut divitis ostia Nili. Vel in ipsis augustissimis bibliothecis, quæ invidendis superbiunt gazis, frustra hujus notæ volumina plerumque quæres. Julius Cæsar Scaliger olim possedit Horologium beatæ Mariæ, pagellis ligneis incisis impressum in membranis, literis inter se colligatis & connexis, in hunc censum jure referendum, nisi a cane leporario discerptum fuisset; quod diu

diu is doluit, & magno illud damnum redemiſſet (*a*). Celeberrimus Annalium typographicorum conditor Michael Maittaire (*b*) quatuor ejus generis libros in exquiſitiſſima Pembrokiæ Comitis Bibliotheca ſibi viſos, eleganter & accurate nobis deſcriptos dedit. Pariſiis in duabus tantum Bibliothecis, Sorbonica nimirum & Fratrum Cœleſtinorum (*c*) Speculum humanæ ſalvationis, quod primigenia illa typographia luci expoſuit, extare dicitur: quod penes ſe etiam habuere quondam P. Scriverius, M. Z. Boxhornius, Mallincrotius & Andreas Chevillierius (*d*). In illuſtris quoque Norinbergenſis Reip. Bibliotheca idem illud cum paucis aliis ejus notæ viſitur (*e*). In Harlemenſium vero curia tanta Speculum iſtud adſervatur ſolicitudine, ſerico involutum, & argenteæ capſulæ incluſum, ut ejus curam aliquot e ſenatorum ordine gerant, quorum ſinguli peculiarem ad capſulam illam reſerandam clavem tenent, ne unus absque alterius ope

A 2 neі-

(*a*) vid. Joſ. Scaligeri Confutat. fabulæ Burdon. p. 245. edit. Lugd. Bat. 1608.

(*b*) vid. ejus Annal. Typ. Tom. I. p. 13. & 17.

(*c*) cf. Dan. Maichelii Introd. ad Hiſt. lit. de præcipuis Bibliothecis Pariſ. p. 107.

(*d*) vid. Maittaire l. c. p. 13. ſeqq.

(*e*) cf. Jo. Sauberti Hiſt. Biblioth. Norib. p. 116.

κειμήλιον hoc contrectare, aliisque ostendere queat (*f*). Præter hæc autem impressa tantæ vetustatis volumina ego quidem novi nulla. Ciceronis enim de officiis libri a Joanne Fusto Moguntiæ 1466. excusi ad eam antiquitatem haud assurgunt. Eorum exemplum aliquod splendidissimam Bibliothecam Augustanam ornat, in membrana expressum, cui hoc distichon inscriptum est:

Artis Chalcographæ primordia Bibliothecæ
Weissius hæc David dat monumenta sui:
Anno 1572. Calendis Augusti. (*g*)

At ea editio primis illis nobilissimæ artis tentaminibus & rudimentis annumeranda non est, siquidem tum jam ad aliquam maturitatem pervenit: imo A. 1465. præcessit alia ejus operis editio, in eadem officina curata. (*h*) Nostrum vero libellum, cujus gratia hæc præfati sumus, intrepide, si non primum artis inventæ fœtum, certe inter primos fuisse asseveramus. Agedum! dabimus jam opusculi hujus rarissimi, adhuc nemini, quod

(*f*) Misson in Itiner. per Italiam. Tom. I. p. 34. edit. Lips. 1713.

(*g*) vid. Ehingeri Catalog. Biblioth. August. f. 642.

(*h*) cf. Maittaire l. c. p. 60. nisi forte hæc editio cum priore una eademque sit.

quod ſciam, obſervati dilucidam & accuratam, quantum fieri poterit, notitiam, gaudiique noſtri te etiam reddemus participem. Res ſane delectationis plena eſt, jucundo hoc aſpectu paſcere oculos, & prima illa aureæ artis contemplari experimenta. Ipſa typorum ruditas, ipſa illa atra craſſaque literarum facies belle tangit ſenſus, nobisque vivis veluti coloribus gradus iſtos delineat, per quos paulatim a teneris unguiculis & ipſis crepundiis in maſculam illam, qua nunc floret, ætatem ars excuſoria crevit. Nempe in folio minori expreſſum triginta abſolvitur paginis, haud opiſthographis: una enim duntaxat cujusque folii facies typis vel figuris ornata eſt, ad deformitatem vero vitandam duæ ſemper paginæ glutino commiſſæ cohæreſcunt. Tam vocum quam figurarum characteres tabulis inſculpti ſunt, ut adeo vel ex hoc appareat, in antiquiſſimarum editionum claſſem codicem noſtrum referendum eſſe, cum typis ligneis, haud mobilibus & ſejunctis, quorum inventionem Petro Schœffero debemus, impreſſus ſit. Sunt equidem inter eruditos, qui hujus notæ libros, utpote in tabulis ſculptos atque inciſos, e typographicorum operum numero eximunt; at immerito id fieri mihi perſua-

sum est. Illud enim negari haud facile posse arbitror, hunc excudendi morem viam ad commodiorem imprimendi rationem, quæ nunc viget, paravisse. Utrumque autem modum eosdem autores, Germanos scilicet nostros, agnoscere existimo, qui sensim sensimque artem a se excogitatam perfectiorem reddere allaborarunt. Juvat heic ex Jo. Arnoldi Bergellani poëmate encomiastico de Chalcographiæ inventione (*i*) quædam, huc facientia, decerpere:

Addidit ac operi lucem, sumptumque laboris
Faustus, Germanis munera fausta ferens.
Et levi ligno sculpunt hi grammata prima,
Quæ poterat variis quisque referre modis.
Materiam bibulæ supponunt inde papyri.
Aptam quam libris littore Nilus alit.
Insuper aptabant, mittit quas sepia, guttas,
Reddebat pressas sculpta tabella notas.

Sed

(*i*) vid. W. E. Tenzelii Curiosam Bibliothecam Tom. I. p. 992. ubi hoc carmen integrum legitur.

Sed quia non poterat propria de classe character
Tolli, nec variis usibus aptus erat;
Illis succurrit Petrus, cognomine Schoefer,
Quo vix cælando promtior alter erat.
Ille sagax animi præclara toreumata finxit,
Quæ sanxit matris nomine posteritas.
Et primus vocum fundebat in ære figuras,
Innumeris cogi quæ potuere modis.

Vocum character Gothicus est, majusculus, ater, crassus, rudis, informis. Videas hic nonnunquam literas atramento confluenti deformatas, ventremque illarum, alias album & vacuum, atramentaria macula repletum, ut scilicet inde artis agnoscas infantiam. Nec desunt crebra literarum compendia. Quindecim folia hujus libelli textum continent, reliqua figuras, textui respondentes. Ad lacunas quasdam paginarum explendas nunc literarum ductus longius prolatati sunt, nunc asterisci adjecti, nunc animalium, nescio quorum, effigies ornamenti loco expressæ. In calce singulorum ipsius textus foliorum literæ alphabeti

per ordinem circa ultimæ lineæ extremitatem appositæ ad seriem chartarum designandam, ut prima pagina literam a, secunda b, &c. appictam gerat. Anni, loci, ac typographi notam frustra hic quæris: nec eam desiderabis, si priscum illum primarum editionum morem habueris compertum. Liber averso folio incipit, adverso desinit, utraque autem pagina, prima & ultima, glutine tegmini vel involucro affixa est. Opusculum vero hoc (*k*) compendiosam rationem potissima quatuor Evangeliorum argumenta memoriæ mandandi tradit. Hinc cuilibet textus folio e regione appositam conspicis paginam, figuras tabulis ligneis incisas continentem, quæ textui respondent, numero ubique capitum annotato. Accipe jam integrum primum folium, quod viginti duabus constat lineis: *Ars memorandi notabilis per figuras Evangelistarum hic ex post descriptam quam diligens lector diligenter. legat & practicet per signa localia ut in practica experitur.* (En horridum & incomtum dicendi genus, Priscianumque misere vapulantem!)

(*k*) Annumerandum igitur est Introductionibus mnemonicis in S. Scripturam, de quibus peculiari Dissertatione Altorfii 1697. egit Jo. Mich. Langius, & Jo. Christoph. Wolfius in Biblioth. Hebr. P. II. p. 247. sqq.

lantem!) *Evangelium Johannis* (id enim primum tenet locum) *habet viginti unum capittula. Primum. In principio erat verbum de eternitate verbi & de trinitate. Secundum capittulum. Nupcie facte sunt in Chana Galilee Et qualiter Christus subvertit mensas nummulariorum. Tertium capittulum. Erat autem homo ex Phariseis Nycodemus nomine. Quartum capittulum. Qualiter Ihesus peciit a muliere Samaritana bibere circa puteum Jacob & de regulo. Quintum capittulum. De probatica piscina ubi dixit Ihesus infirmo. Tolle grabatum tuum & vade. Sextum capittulum. De refectione ex quinque panibus & duobus piscibus Et de ewkaristia.* Jam figuram quoque male tornatam delineabimus. Ea hanc inscriptionem in media fere paginæ parte gerit: *Prima ygo* (imago) *Johannis.* Heic conspicis Joannis insignia, aquilam, ruditer sculptam, expansis aliquatenus alis, & distortis pedibus. Ejus fronti insidet columba, capiti utrinque appositæ sunt duæ virorum, senis scilicet barbati & juvenis facies, nota primi numeri adjecta, ut sic capitis primi argumentum indigitetur. Aquilæ cor onerat cithara, appensis, ni fallor, tribus tintinnabulis, & numeri secundi indicio adscripto, ut nimirum sic nuptias, Canæ celebra-

tas, acute innui scias. Forte tamen ea, quæ tintinnabulis haud videntur dissimilia, nummulariorum loculos & pecuniæ receptacula referunt. Circa ventrem, nonnihil apertum & profectum, numeri 3. nota comparet. Nescio, an eo digitus intendatur in Nicodemi verba: nunquid homo senex potest in ventrem matris suæ iterato introire & renasci? Aquilinæ caudæ situla vel hydria, hauriendis e fonte aquis apta, imposita est, nec non corona, qua ὁ βασιλικος, Sospitatoris nostri opem implorans, significatur, addito numeri 4. signo. In superiori alæ dexteræ parte quinti capitis nota & piscis, ad piscinam probaticam designandam, spectatur: sinistræ vero alæ supremam partem duo pisces & quinque panes ornant, annotato numero 6. apposita insuper figura quadam, oblatam forte eucharisticam adumbrante.

Sed liceat alteram quoque textus paginam, quæ septendecim tantum absolvitur lineis, describere. *Septimum capittulum. De cenophëya sew festa tabernaculorum in Iherusale Ubi dixit Ihesus ascendite vos ad diem festum. Si quis sitit &c. Octavum capittulum. De muliere deprehensa in adulterio Ego sum Lux mundi &c. Nonum capittulum. De ceco a nativitate quem Christus illuminavit & cetera.*

cetera. Decimum capittulum. De paſtore bono per totum &c. Undecimum capittulum. De ſuſcitacione Lazari a monimento. Duodecimum capittulum. De Maria Magdalena que unxit pedes Iheſu. Tabula ſculpta iterum aquilam variis ornamentis, jam a nobis recenſendis, conſpicuam repræſentat. Videlicet fronti infixum eſt vexillum, adjecta tuba & cyatho cum numeri 7. nota. Pectori inſident nudis corporibus juvenis ac mulier, mutuis ſe amplexibus & oſculis foventes: fœmina manu dextera tenet candelam, cui adſcriptus eſt numerus 8. (mirare ſanctæ ſimplicitatis documentum, & riſum cohibe.) Circa aquilæ ventrem apparet oculus cum numeri 9. indicio. In caudæ extremitate jacet baculus paſtoralis, quem facile Herculis clavam eſſe exiſtimes, appicto numeri 10. ſigno. Dexteræ alæ impoſitum eſt hominis demortui caput, vermibus jam corroſum, utroque lumine, cute & carne orbatum cum numero 11. ſiniſtræ vero myrothecion & numeri 12. nota. In paginæ umbilico conſpicitur inſcriptio: *Imago Johannis ſecunda.* Sequitur deinde, addita itidem figura, tertium textus folium, quo Evangelii Joannis argumenta abſolvuntur. Poſthæc Matthæi ſumma quinque paginis ac totidem

tidem imaginibus comprehenſa traditur, quam Evangeliorum Marci & Lucæ compendia excipiunt: illi tres, huic quatuor paginæ, totidemque figurarum tabulæ deſtinatæ ſunt. Matthæi figuras angelo, Marci leoni, Lucæ bovi appictas inſculptasve eſſe ſcito. Fateor, in ſola antiquitate & raritate ponendum eſſe omne hujus libri pretium, cetera incompti, barbari & horridi, immanemque illam ſqualem, quæ ea ætate linguas bonasque artes obſedit, ubique referentis. Scilicet primi typographi, homines elegantis literaturæ plane rudes, inventum ſuum, quoad ejus fieri poterat, celantes, ne lucrum inde ſperatum ab aliis ſibi præriperetur, inconſultis doctioribus, quorum tum parva admodum ſeges erat, nubem plerumque pro Junone amplexi ſunt, & ex tam immenſa præſtantiſſimorum operum, quæ id temporis in variis Bibliothecis latebant, copia ſæpenumero futiles & levioris vel nullius momenti libros elegerunt, in quibus prima tyrocinii rudimenta ponerent, ſuo tantum judicio uſi, ne arcanum proderetur. Et hæc præcipua tantæ eorum raritatis cauſa mihi eſſe videtur, quod poſtea in tam fœcundo optimorum authorum proventu neglecti ſint aſperi & ſqualidi hi libri, in obſcuros

ſcuros projecti angulos, gliribusque & tineis in ſapidiſſimum pabulum relicti. Servandæ tamen ſunt & quovis ſtudio colligendæ paucæ iſtæ venerandæ vetuſtatis reliquiæ in nobiliſſimæ artis gloriam, ipſa ſua incomta ruditate jucundum oculis ſpectaculum præbentes. Nihil eſt ſimul & inventum & perfectum (*l*). Rudia ſunt plerumque initia artium, quæ paulatim magis magisque excultæ & ornatæ, ad ſummum tandem perveniunt. Sic de pictoribus vetuſtis Ælianus (*m*): ὁτε ὑπηρχετο ἡ γραφικη τεχνη, καὶ ἥν τροπον ἵινα ἐν γαλαξι, καὶ ἐν σπαργανοις, ὅτως ἀρα ἀτεχνως ἐικαζον τα ζωα, ὡςε ἐπιγραφειν ἀυτοις τὸς γραφεας, τὸτο βὸς, ἐκεινο ἱππος, τὸτο δενδρον. Interprete Juſto Vultejo: *Quum ars pingendi jam ortum duceret, & quodam modo in lacte faſciisque verſaretur, adeo rudi & impolito ſtylo depinxerunt animantia, ut adſcribere ad ea pictores neceſſe eſſet: hoc eſt bos, illud equus, hoc arbor.* Cæterum non poſſum non mirari, eo demum tempore, quo penitus fere bonæ literæ jacebant neglectæ & proſtratæ, ac grandis barbaries orbem ſubegerat, nobiliſſimam imprimendorum libro-

(*l*) Cicero de Claris oratoribus Cap. 18.

(*m*) Var. Hiſt. lib. X. Cap. X. cf. Schefferi & Kuhnii notas in h. l. p. 505. edit. Argent. 1685.

Martia Romanis Germania clara triumphis
Bello, armis, animo, nobilitate potens.
Cui favet ingenio Pallas, cui pectora Mavors
Fortia victrici dexteritate dedit.
Quodque acri passim studio sibi vendicat orbis,
Hoc se Germanus gaudet habere simul.
Nec prius inventas aliis hic excolit artes
Ingenio vafro sollicitaque manu.
Et nova Dedaleo concinnat acumine mentis
Miraturque suum sæpius auctor opus.
Primus hic ære notas plumboque incudere chartis
Instituit, calamo non agitante manum.
Primus hic incisis componere rite metallum
Litterulis docuit, compositumque premit.
Hic ubi consuescunt vigilatum ferre laborem
Chalcographi instantes, turba operosa nimis:

Hic

Hic partita ſimul ſua quisque negocia tractat,
Is componit, at hic corrigit, ille premit.
Nec mora, nulla quies, nulla eſt ceſſatio, fervet
Semper continuæ ſedulitatis opus.
Intendunt nervos, irritanturque viciſſim,
Inque vicem ſtimulant alter in alterius.
Atque operas inter quamvis magis illa fatigat,
Quæ cupiat mendis emaculare libros:
Attamen illa ſua (quodcunque eſt) fallitur arte,
Et ſtudio proprio raro nitere poteſt (*p*).

(*p*) Reliqua ſeptem diſticha miſſa facio, cum in iis poëta tantum erratorum in hac dialogi editione commiſſorum excuſationem afferat.

Martia Romanis Germania clara triumphis
Bello, armis, animo, nobilitate potens.
Cui favet ingenio Pallas, cui pectora Mavors
Fortia victrici dexteritate dedit.
Quodque acri paſſim ſtudio ſibi vendicat orbis,
Hoc ſe Germanus gaudet habere ſimul.
Nec prius inventas aliis hic excolit artes
Ingenio vafro ſollicitaque manu.
Et nova Dedaleo concinnat acumine mentis
Miraturque ſuum ſæpius auctor opus.
Primus hic ære notas plumboque incudere chartis
Inſtituit, calamo non agitante manum.
Primus hic inciſis componere rite metallum
Litterulis docuit, compoſitumque premit.
Hic ubi conſueſcunt vigilatum ferre laborem
Chalcographi inſtantes, turba operoſa nimis:

Hic

Hic partita ſimul ſua quisque negocia
tractat,
Is componit, at hic corrigit, ille
premit.
Nec mora, nulla quies, nulla eſt ceſſa-
tio, fervet
Semper continuæ ſedulitatis opus.
Intendunt nervos, irritanturque viciſ-
ſim,
Inque vicem ſtimulant alter in alte-
rius.
Atque operas inter quamvis magis illa
fatigat,
Quæ cupiat mendis emaculare li-
bros:
Attamen illa ſua (quodcunque eſt) fal-
litur arte,
Et ſtudio proprio raro nitere pot-
eſt (*p*).

(*p*) Reliqua ſeptem diſticha miſſa facio, cum in iis poëta tantum erratorum in hac dialogi editione commiſſorum excuſationem afferat.

II.

De vita, moribus & Scriptis Marsilii Ficini (*) Commentatio.

SUMMARIUM.

Ficini annus Diesque natalis, parentes, & de iis quædam singularia. §. 1. Felicitas seculi, quo vixit. §. 2. Cosmi Medicis beneficia in ipsum adhuc juvenem profusa. §. 3. Præceptores, genus scribendi. §. 4. Studia, quibus operam dedit. §. 5. Diligentia. §. 6. Scripta juvenilia. §. 7. Patroni Medices. §. 8. 9. Continentia animi, & mens paucis contenta. §. 10. Officia, quibus functus est. §. 11. 12. Familiares & auditores. §. 13. Honor, ipsi a Germanis habitus. §. 14. Favor Principum, virorumque illustrium, quo gavisus est. §. 15. Rusticatio & secessus literarius. §. 16. Staturâ, & corpus imbecillum, morbisque sæpe vexatum. Item temperamentum. §. 17. Mores: & quidem primo virtutes. §. 18. Nævi dein & vitia. §. 19. Immodicus Platonis

(*) Vitam Ficini Dominicum Mellinum descripsisse memorat Alexander Natalis in Histor. Eccles. Tom. VIII. f. 182. At ea rarius obvia est, & hactenus a me frustra quæsita.

tionis amor, & absona quædam ejus dicta & facta, obscuritas item in scribendo. §. 20. An Pandectarum Florentinarum inventioni interfuerit? §. 21. Scripta Ficini, & speciatim Platonis versio. §. 22. 23. Plotini, Theophrasti, Synesii, Pselli aliorumque translationes. §. 24. Epistolæ. §. 25. Brevis omnium ejus operum conspectus. §. 26. Libri promissi & inediti. §. 27. Mors & Epitaphium. §. 28. Apparitio post mortem. §. 29. Elogia. §. 30.

§. 1.

MAgnum inter eruditos seculi XV. quo literarum studia, antehac depressa atque afflicta, in Italia iterum caput erigere cœperunt, nomen habet Marsilius Ficinus, philosophiæ Platonicæ suo ævo instaurator, præclara eruditione ac doctrina vir, de cujus vita, moribus rebusque gestis brevi hac commentatione, bona, ut spero, cum Lectoris venia, agere animus est. Omnia vero, quæ a nobis collecta sunt, ex ipsis potissimum ejus scriptis *petita esse videbis.

Marſilius Ficinus (*a*) Florentinus lucem hanc primum adſpexit A. R. S. MCCCCXXXIII. d. 19. Oct. honeſtis parentibus progenitus (*b*), patre medico & chirurgiæ præcipue perito, Coſmi, primi celſiſſimæ familiæ Mediceæ Statoris Archiatro (*c*), matre Alexandra (*d*): de quibus hæc, quorum memoriam filius apud poſteros extare voluit, ex ipſius epiſtolis excerpere juvat. Sed penes autorem fides eſto. Scilicet de patre ſequentia ad Franciſcum Mareſcalchum Ferrarienſem (*e*) perſcribit: „Pater meus Ficinus Chirurgicus Florentiæ „ſuo ſeculo ſingularis, ductus olim fuit a ruſtico

(*a*) An cognomen ſuum ex Fighinio, (ubi cum ipſum Marſilium annis juvenilibus, tum patrem ejus aliquamdiu habitaſſe ex illius epiſtolis perſpicio) traxerit, dicere non habeo. Fighinium autem unum idemque oppidum cum Ficino eſſe ſuſpicor, quam urbem Florentinos A. 1298. condidiſſe tradit Raphael Volaterranus in Comment. Rerum Urbanarum f. 54. edit. Baſil. 1530.

(*b*) Diem annumque natalem ſuum ipſe Ficinus notavit Epiſtolarum Lib. IX. fol. 162. (utor autem editione Veneta A. 1495. fol.) quin & horam nativitatis ibidem addidit, eamque unam ſupra vigeſimam, juxta computationem Italis ſolennem, fuiſſe ex matris verbis ſe conjicere meminit. Deſignavit quoque l. c. aſtrorum ſitum nativitatis ſuæ tempore.

(*c*) Epiſt. Lib. I. f. 21.

(*d*) Epiſt. L. I. f. 5.

(*e*) Epiſt. L. I. f. 21.

ruſtico quodam nomine Paſquino ad cu-„ randum filium ejus Thomam caput gra-„ viſſime vulneratum. Medicus inſpecto in-„ curabili vulnere puerum paulo poſt pro-„ cul dubio periturum exiſtimans receſſit„ idem tanquam non rediturus. Parentes„ infirmi a Medico deſtituti divam Mariam„ pro nati ſanitate ſupplices obſecrarunt.„ Igitur eadem, qua illi orabant, hora Fi-„ cino in itinere ſub quercu vel oſcitanti vel„ certe leviſſime dormienti mulier quædam„ viſa eſt aſpectu admodum veneranda, ita„ eum compellans: Quid ingratus erga„ Deum es Ficine? Quæ ab eo gratis acce-„ piſti, non das gratis. Reſpondit ille: pa-„ nem do quotidie mendicantibus. Sub-„ junxit illa: artis quoque tuæ munera egen-„ tibus abunde largire. Poſt triduum re-„ diit ad Medicum ruſticus ille orans, ut ad„ filium curandum reverteretur: quod qui-„ dem valde miratus eſt Ficinus; nam obiiſ-„ ſe illum arbitrabatur. Acceſſit gratis tum„ præterito ſomnio, tum voto parentum„ admonitus. Narravit enim ruſticus,„ quæ vota & qua hora feciſſet. Denique„ puer præter ſpem Medici artemve meden-„ di ſanus evaſit. Ex eo tempore Ficinus ſæ-„ pe pro ſalute eorum, qui curæ ſuæ com-„

„ miſſi ſunt, vota Mariæ fecit, feliciterque „ ſucceſſit.

De matre vero & avis hiſce ad Matthæum Corſinum (*f*) utitur verbis: „ Alexandra „ mater mea nata eſt ex patre Joanne & ma- „ tre Angela. Alexandra Fighini erat, Jo- „ annes Juvarchii oppido: Angela vero Flo- „ rentiæ. Hæc ad Joannem & Alexandram „ ſcripſit, ſe bene valere, ac die ſequenti re- „ dituram: illi lectis literis & nocte facta „ dormientes Angelam viderunt eadem hora „ ambo. Alexandræ quidem in veſtibulo „ domus apparuit, & cum filia matri tan- „ dem revertenti congratularetur, mater „ filiæ amplexus effugiens, Vale, ait, & da „ operam, ut pro me Sacerdotes Deum „ orent. Joanni autem inquit: O quantum „ fortunam tuam doleo mi Joannes! vale, „ & jube pro me Deum orari. Repente „ ambo iis viſis excitati exclamaverunt, eam „ mortuam judicantes. Florentiam miſe- „ runt: renunciatum eſt, illam ea nocte ex „ hac vita migraſſe. Miraris hæc, Corſine, „ pergit ibidem Ficinus. Audi & aliud æque „ mirandum. Mater mea filium ſtatim na- „ tum nutrici ruſticæ tradidit. Decima ſepti- ma

(*f*) Epiſt. L. I. f. 5.

ma inde die dormiens meridie videtur „ ipſa ſibi maxima cordis anxietate premi, „ atque a matre ſua jam pridem mortua ſub- „ levari, dicente: noli te afflictare filia. Se- „ quenti die ruſtici ad eam filium a nutrice „ ſuffocatum referunt. Mitto, quod ſomni- „ ans prævidit futurum mariti ejus Ficini me- „ dici caſum ex equo, & locum, ubi caſu- „ rus erat, & ſingula mitto & alia multa. „ Utrumque hunc Marſilii parentem An. MCCCCLXXV. d. 4. Dec. in rebus humanis adhuc fuiſſe, ex ejus epiſtolis (*g*) compertum habeo: tum enim Franciſcus Cardinalis Senenſis pro noſtro illiusque annoſis parentibus a Summo Pontifice jubilæi gratiam ſe impetraſſe ſcripſit. Immo matrem A. 1493. tum octuagenariam, adhuc vixiſſe, ipſe refert filius (*h*).

§. 2.

Natus igitur eſt Ficinus eo ſeculo, quo immanis illa & horrida barbaries, quæ literas bonasque artes obſederat, Græcorum præſertim exulum opera feliciter diſpelli cœpit. Hinc ipſe fortunatum illud ævum

(*g*) Epiſt. L. I. f. 36.
(*h*) Epiſt. L. XII. f. 191.

ſic (*i*) celebrat: „Quæ poëtæ quondam de „ſeculis quatuor cecinerunt, plumbeo, fer„reo, argenteo, aureo: Plato noſter in li„bris de Rep. ad quatuor hominum inge„nia tranſtulit, diſputans, aliis hominum „ingeniis plumbum quoddam, aliis ferrum, „aliis argentum, aliis aurum naturaliter in„ſitum. Si quod igitur ſeculum appellan„dum nobis eſt aureum, illud eſt procul du„bio tale, quod aurea paſſim ingenia pro„fert. Id autem eſſe noſtrum hoc ſeculum „minime dubitabit, qui præclara ſeculi hu„jus inventa conſiderare voluerit. Hoc „enim ſeculum tanquam aureum liberales „diſciplinas ferme jam extinctas reduxit in „lucem, Grammaticam, Poëſin, Oratoriam, „Picturam, Sculpturam, Architecturam, „Muſicam, antiquum ad Orphicam lyram „carminum cantum: idque Florentiæ &c. Cumprimis vero in maxima ſeculi hujus felicitatis parte ponendum eſſe arbitror divinum illud artis typographicæ inventum, quo tot ſcriptis immortalitate digniſſimis, lux & vita, obſtetricantibus præcipue Germanis, auſpicato reſtituta eſt: quod gratus quoque agnovit Marſilius, teſtis συγχρονος adeoque claſſicus,

(*i*) Epiſt. L. XI. f. 186.

claſſicus, pro gente noſtra (*k*), cui hæc gloria nullo modo eripi poterit, ita pronuncians: ***In Germania temporibus noſtris imprimendorum librorum inventa ſunt inſtrumenta: tabulæ***

(*k*) l. c. Honorem hunc, quod in transcurſu moneo, Germaniæ noſtræ habuerunt etiam alii exteri, quorum, utpote a partinm ſtudio hic alienorum, teſtimonia nobis gravia acceptaque eſſe debent. Belgæ certe, licet pro gloria hac Harlemenſibus ſuis vendicanda ſpecioſis haud deſtituantur argumentis, paucorum extraneorum calculum ſuffragiumque meruerunt. Ipſe Naudæus, at quantus vir! Addit. a l'Hiſtoire du Roy Louis XI. p. 120. edit. recentiſſimæ, lectis jam Hadriani Junii aliorumque hac de re diſquiſitionibus, a partibus noſtris ſtare non veretur, ſententiam ſuam plurium eruditorum auctoritate muniens. Producemus & nos hac occaſione nonnullos exteros, pro gente noſtra pugnantes, ab aliis, quod ego quidem ſciam, hactenus neglectos. En verba Hieronymi Nigri Veneti, Canonici & JCti Patavini (pag. 57. Epiſtolarum Orationumque Patavii 1579. in 4. edit.): *Quis neſciat, tormenta bellica, quibus noſtri utuntur exercitus, & impreſſorum librorum artem, duo ſtupenda rerum miracula, quæ veteres noſtri nunquam ſomniarunt, Germanicum inventum fuiſſe?* Cujus judicium etiam ſequitur ſublimis ingenii vir Octavius Ferrarius (pag. 249. Operum variorum, Wolfenbuttelii curante ſumme venerando Abbate Jo. Fabricio 1711. editorum Tom. I.) *Præſto eſt*, inquiens, *innoxium Germaniæ munus, quo ne majus quidem optare a ſuperis poſſimus, munus ſuperis ipſis invidendum, ipſa ſi dicere licet æternitate fraudata. Hoc eſt typographiæ beneficium, ingeniorum vita ac literarum tutela, mora præcipitis ævi, adverſus oblivionem ac vetuſtatis injurias fortiſſimum pharmacum &c.* Huic jungimus

tabulæ præterea, quibus hora, ut ita dixerim, una per omne seculum tota cœli facies aperitur. Accedit, quod tum Florentiæ præsertim Domus

mus Stephanum Forcatulum JCtum Gallum, quem, licet alias haud raro splendide nugetur, vera hac in re dixisse tot eruditissimorum virorum consensus comprobat. Non enim semper mentiuntur Cretenses. Ita autem ille Lib. IV. de Gallorum Imperio & Philosophia p. 283. *Germanorum gloriam paulo superiore seculo vehementer extulit ac dilatavit fructuosa solertia clarissimorum inventorum, quæ olim divinitatem quibusdam mortalibus communi gentium consensione adscripsit. -- Nec vero dubium est, superatam rerum naturæ fere munificentiam excogitata librorum typis excudendorum ratione Moguntiæ a Joanne Gutembergio equite: cujus inventum nullo vitæ miraculo, si verum fatemur, postponendum, ne novem quidem Musæ æquabunt, licet cuilibet suæ artis disciplinæve institutionem veteres assignaverint &c.* Nec Celeberrimus Maittaire in Annal. Typogr. p. 8. 31. 36. &c. Germanis inventæ artis gloriam denegat. Non possum vero, quin adhuc ejus rei testem laudem omni exceptione majorem, non quidem extraneum, sed domesticum, Imperatorem videlicet gloriosissimæ memoriæ, Maximilianum I. quem Philib. Pirkheimerus in Dedic. comentarii de ratione scribendæ historiæ p. 51. inter bellicosos Imperatores doctissimum, & inter doctos bellicosissimum nominat. Is in privilegio, editioni Livii Moguntinæ An. 1518. in fol. præfixo, ita Joannem Schefferum, Petri filium, & Jo. Fausti nepotem, compellat: *Cum, sicut docti & moniti sumus fide dignorum testimonio, ingeniosum calcographiæ authore avo tuo inventum felicibus incrementis in universum orbem promanaverit -- proinde volentes tibi, tum ob avum tuum, omni vel ob hoc divinum inventum suum favore & commendatione dignum, tum pro damni tui recupe-*

Domus Medicea literas atque literatos mira complexa fuerit benevolentia, iisque excitandis, fovendis ac provehendis maximopere ſtuduerit. Æternis idcirco faſtis mandanda ſunt magna Coſmi potiſſimum & Laurentii nomina, qui regiis ſumtibus incomparabilem inſtruxere Bibliothecam, eamque theſauris pretioſiſſimis exornatam, & libris undique, ex ipſa etiam Græcia, conquiſitis refertam publico dicavere uſui. Paulus Jovius (†) ejus his verbis meminit: *Hanc Coſmus inſtituerat, auxerat Petrus, & Laurentius poſtremo, tota pene Græcia rariſſimis libris ſpoliata, expletisque tandem ſtudioſorum deſideriis magna ſui fama claritateque condiderat.* Speciatim Laurentius tanto librorum colli-

---

cuperatione — opportuno remedio ſuccurrere — inhibemus, ne Titum Livium &c. conf. ibidem Eraſmi Roterd. præfationem, & Nicolai Carbachii poſtfationem. Sibilo certe excipiendi ſunt Pomponius Lætus & Matthæus Lunenſis, qui artis hujus autorem Saturnum extitiſſe perhibent. vid. G. Naudæum l. c. p. 106. Ridiculus quoque eſt Antonius del Corno, qui typographiam a Pamphilio Caſtaldi, Poëta Feltrienſi, inventam fuiſſe nugatur in Memoire Iſtoriche di Feltre. vid. *Neuer Bücher-Saal.* vol. I. p. 643.

(†) Hiſtoriarum ſui temporis Lib. I. p. 14. edit. Venetæ 1566. in 4. Brevem celeberrimæ hujus bibliothecæ hiſtoriam tradidit vir doctus, qui nuper adeo vernacula lingua Petri Lambecii vitam deſcripſit, pag. 42. ſqq.

colligendorum flagravit desiderio, ut majus illud esse nequierit. Audiamus de eo Nicolaum Leonicenum, qui ita Angelum Politianum (††) affatur: *Laurentius Medices, maximus hac tempestate studiorum patronus, missis per universum terrarum orbem nunciis, in omni disciplinarum genere libros summa ope conquirit, nulli sumtui parcit, quo tibi ac reliquis praclaris ingeniis bonarum artium studia amulantibus instrumenta abundantissima paret. Audivi te referente vocem illam praclaram ex Laurentii ore prodiisse: optare tanta sibi abs te ac Pico nostro ad libros emendos praestari incitamenta, ut tandem deficientibus sumtibus totam suppellectilem oppignorare cogatur.* Idem ille ad ultimum usque halitum isto in literas affectu constanter usus est. Discimus id ex voce, quam inter extremas præclarissimam edidit. *Advocaverat*, scribit Philippus Wannemakerus (†††), *eximium corculum Joan. Picum, illum Mirandula comitem, ut iterum ei liceret frui divino isto animo, priusquam natura satisfaceret: nam gravissimo & supremo morbo laborabat. Advenit, & simul cum*

(††) In Libro de Plinii & aliorum Medicorum erroribus, Basil. 1529. in 4. excuso, pag. 1.

(†††) In Triumpho Litteratorum p. 97. conf. Angeli Politiani Epistol. Lib. IV. pag. 130. & 132.

cum Politiano lecto adsedit. Post varia colloquia, Dux: O mei! inquit, utinam summus ille Deus ad hoc tantum me reservasset, ut Bibliothecam vestram absolverem. O desiderium! extruebat eam, & pene finierat, in ipso Florentiæ civitatis meditullio. Sed desiit & simul virtus & fortuna suæ gentis in aliquot annos. Nam pulsi Medicei, & literarum iste thesaurus (heu furor!) & omnis illorum memoria ab infelici populari statu deleta. Hæc Wannemakerus. Marsilius quoque noster, Laurentio fatis functo, apportatos esse adhuc libros, quos coëmi curaverat in Græcia, testis est in literis ad Martinum Uranium An. 1492. 3. Aug. scriptis (††††) *Post discessum ex Italia tuum advecti sunt e Græcia mox ad magnanimum Petrum Medicem libri multi, ex quam plurimis electi nuper, electore Lascari Græco admodum elegante, pro regia illa bibliothleca jam pridem a magno Laurentio feliciter instituta. Ego autem inter multa*

(††††) Epist. Lib. XI. f. 182. Laudes Prosapiæ Mediceæ, cumprimis Laurentii, & Bibliothecæ ab ipso instructæ, prolixe decantat Joannes Lascaris Græcus in epistola ad Petrum Medicem, bonæ frugis plenissima, editioni Anthologiæ Epigrammatum Græcorum rarissimæ, quæ Florentiæ A. 1494. in 4. prodiit, subjuncta, quam jure meritoque integram Annal. Typogr. Tom. I. p. 271. seq. Celeb. Maittaire inseruit.

multa, ut soleo, semper inprimis legi Platonica, primaque inter hæc commentaria Procli in sex Platonis de Rep. libros principiumque septimi &c. Felices vero illos, imo terque quaterque beatos, quibus tum hisce cimeliis, hisce egregiis ad eruditionem acquirendam subsidiis & adjumentis affatim uti licuit!

§. 3.

Bona indoles & ingenium ad summa quæque a natura fautrice effictum in teneris annis Marsilio nostro favorem Cosmi, incomparabilis illius literarum literatorumque Patroni, conciliavit, qui in ipsum, dum viveret, indulgentissime contulit omnia. Fuit hic, ut verbis Plinii (*l*) utar, vir optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus, coluit studia, studiosos amavit, fovit, provexit, multorum, qui aliqua composuerunt, portus, sinus, præmium, omnium exemplum, ipsarum denique literarum jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbuit, nec eruditis defuit unquam. Neque vero in ingratum

(*l*) Hoc encomio ornat Plinius Tittinium Capitonem Epist. L. VIII. num. 12.

gratum ceciderunt beneficia, a Cosmo largiter in Ficinum profusa: illorum enim memoriam nonnisi cum vita ipsa deposuit. Isto curante, sumtusque præbente munifice, puer doctissimorum virorum disciplinæ traditus, ingenuisque artibus instructus fuit. Ejus potissimum auspiciis juveni instillata sunt Platonis præcepta ac dogmata, quæ dein in omni vita summo nisu tuitus, ferventissimoque studio omnium animis insinuare conatus est. Ipsum Marsilium idoneum, gravem, gratumque hujus rei producam testem. Is ita ad Laurentium Medicem in dedicatione Plotini, a se Latine redditi & observationibus illustrati: *Magnus Cosmus Senatus consulto Patriæ Pater, quo tempore concilium inter Græcos atque Latinos sub Eugenio Pontifice Florentiæ tractabatur, Philosophum Græcum nomine Gemistum, cognomine Plethonem, quasi Platonem alterum de mysteriis Platonis disputantem frequenter audivit. E cujus ore ferventi sic afflatus est protinus, sic animatus, ut inde Academiam quandam alta mente conceperit, hanc opportuno primum tempore pariturus. Deinde dum conceptum tantum magnus ille Medices quodammodo parturiret; me electissimi medici sui Ficini filium adhuc puerum tanto operi destinavit. Ad hoc ipsum*

ipſum educavit indies. Operam præterea dedit, ut omnes non ſolum Platonis, ſed etiam Plotini libros Græcos haberem &c. Hinc noſter Coſmum alterum ſuum parentem vocavit, in præfatione librorum de vita. *Ego,* inquiens: *Sacerdos minimus, patres habui duos, Ficinum Medicum, Coſmum Medicen: ex illo natus ſum, ex iſto renatus: ille quidem me Galieno tum medico tum Platonico commendavit: hic autem divino conſecravit me Platoni. Et hic ſimiliter atque ille Marſilium Medico deſtinavit: Galienus quidem corporum, Plato vero medicus animorum.* Fallitur ergo, quod ὡς ἐν παρόδῳ obſervo, Henricus Wharton, qui in Appendice ad Hiſtoriam Literariam Scriptorum Eccleſiaſticorum Guil. Cavei fol. 112. Marſilium Laurentii Medicis ſumtu literis excultum eſſe tradit (*m*).

§. 4.

In Grammatica Præceptores habuit Lucam Geminianenſem & Comandum (*n*), quem poſteriorem Wharton l. c. Commodum vocat: neſcio, an rectius. Priorem in

(*m*) Hoc ante Whartonum etiam Janus Jac. Boiſſardus in Jcon. virorum doctrina illuſtrium. P. I. p. 155. retulit.

(*n*) Epiſt. L. I. f. 18.

in epiſtola ad Matthæum Palmerium his prædicat verbis : *Huic ego tantum debeo, quantum loqui ex arte præſtantius eſt, quam caſu verba inania fundere.* Dicendi tamen ſcribendive ratione non ſemper uſus eſt noſter adeo terſa ac eleganti, ut quibusvis delicatulis cenſoribus ex omni parte ſatisfaceret. Ludovicus certe Vives, politiſſimæ doctrinæ vir, dictionem ejus invenuſtam & moleſtam nominat. Nec diffiteor, illius ſermonem nonnunquam affectata quadam obſcuritate involutum eſſe, ac a linguæ Romanæ caſtimonia & nitore aliquantulum abhorrere. Sed in ipſis forte rebus illius obſcuritatis cauſa quærenda eſt. Platoni unice addictus erat Marſilius, hunc habebat in deliciis, atque animo toto effuſiſſime complectebatur. Omnes ejus ſcriptiones, epiſtolæ, libri, decreta Platonica venerantur & ſpirant. Hæc autem quam fuerint ſæpe tenebricoſa atque intorta, nemo ignorat, niſi qui nihil novit.

§. 5.

Præter ſtudium philoſophiæ, cujus amore totus, quantuluscunque fuit, incaluerat noſter, amavit quoque ac excoluit medendi artem ſcientiamque diviniorem, quam

theologiam vocamus. Muſicæ etiam nonnihil operæ impendit, citharaque, blanda ſonante carmina, ſæpiuſcule uſus eſt ad animum laboribus curisque fractum ſuaviter reficiendum, pellendamque mœſto de pectore ægritudinem. De his Marſilii ſtudiis teſtimonia quædam ex ipſius epiſtolis petamus. Lib. I. fol. 21. ad Thomam Valorium de nobilitâte & utilitate medicinæ pluribus agit, ſubque finem earum literarum Hieronymum Amatium comitem ſuum in medicinæ citharæque ſtudio valde jucundum appellat. In Epiſtola ad Antonium Caniſianum ſcripta fol. 24. ſeq. rationem reddit, cur tam frequenter medicinæ & muſicæ ſtudia miſceat, ibique præter alia, *Ego autem*, inquit, *eo conſilio poſt theologiæ vel medicinæ ſtudia gravioribus fidibus cantibusque frequenter incumbo, ut cætera ſenſuum oblectamenta penitus negligam, moleſtias animæ corporisque expellam, mentem ad ſublimia Deumque pro viribus erigam, autoritate Mercurii Platonisque fretus, qui muſicam nobis a Deo conceſſam dicunt, ad domandum corpus, temperandum animum, Deumque laudandum* (*o*). §. 6.

(*o*) cf. præterea Epiſt. L. I. f. 37. L. III. f. 70. L. V. f. 100. artis muſicæ, literis conjunctiſſimæ, deſiderium a Marſilio etiam Laurentio Medici inſtillatum fuiſſe, ſcribit Steph. Forcatulus de Gallorum Imperio & Philoſ. L. IV. p. 232.

§. 6

Egregiis igitur animi dotibus liberalique Cosmi Medicis benevolentia ita usus est, ut totum se daret literis, & enixa diligentia præstantissimas solidioris doctrinæ opes sibi conquireret. Indefessam & stupendam ejus industriam loquuntur tot scripta, ab ipso elucubrata, de quibus posthac dicendi erit occasio. Videlicet nihil pretiosius æstimabat tempore: cujus jacturam maximam & gravissimam judicare consuevit. Testis est hujus rei epistola, ad Laurentium Medicem (*p*) exarata, qua ipsi temporis parsimoniam etiam atque etiam commendat. Ibi inter cætera: *In hac mea infirmitate* (tum enim ex incommoda valetudine emerserat) *nihil acrius animum affligebat, quam inutiliter transacti temporis recordatio: nihil rursus restabat, quod me aliquantum consolaretur præter eorum memoriam, quæ didiceram, quamvis non multa didicerim. Solo enim divino veritatis pabulo revera divinus animus oblectatur, alitur, augetur: cætera volantium nugarum deliramenta immortalem non implent mentem, naturali quodam instinctu æterna & immensa poscentem. Obsecro te igitur, carissime mi patrone, per æternum Deum, ut pretiosissimum*

(*p*) Epist. L. I. f. 22.

ſimum temporis hujus quam breviſſimi minimum parce prudenterque expendas, ne quando fruſtra te prodigalitatis irreparabilisque jacturæ pœniteat. Jactura temporis Theophraſtum annos octuaginta natum frequenter deducebat ad lacrymas: jactura temporis magnum Coſmum natum annos plures quam ſeptuaginta ſæpe me præſente graviter ſuſpirare coëgit, &c. Aurea ſunt iſthæc verba, digna, quæ decies legantur & relegantur, animoque penitus inſculpantur!

§. 7.

Hac autem cura & ſedulitate id effecit, ut in eo adhuc juvene literæ eſſent plurimæ, præcocibus ingeniis jure quodam ſuo accenſeri mereretur. Nec deſunt eruditionis ſpecimina, quæ ab eo adoleſcente fuerunt profecta. *Argonautica*, ſcribit ad Martinum Uranium (*q*), *& hymnos Orphei & Homeri atque Procli, theologiamque Heſiodi, quæ adoleſcens, neſcio quomodo, ad verbum mihi ſoli transtuli, quemadmodum tu nuper hoſpes apud me vidiſti, edere nunquam placuit, ne forte lectores ad priſcum deorum dæmonumque cultum jamdiu merito reprobatum revocare viderer: quantum enim Pythagoricis quondam curæ*

(*q*) Epiſt. L. XI. f. 180.

curæ fuit, ne divina in vulgus ederent, tanta mihi ſemper cura fuit, non divulgare profana, adeo ut neque commentariolis in Lucretium meis, quæ puer adhuc, neſcio quomodo, commentabar, deinde pepercerim. Hæc enim ſicut & Plato tragœdias elegiasque ſuas Vulcano dedi. Maturior enim ætas exquiſitiusque examen, ut inquit Plato, ſæpe damnat, quæ levitas juvenilis vel temere credidit, vel ſaltem, ut par erat, reprobare neſcivit. Miſit tamen ſimul Marſilius cum hac epiſtola Uranio quædam Orphei carmina, a ſe Latinis verſibus heroicis expreſſa, quæ tutiora eſſe judicavit. Alius etiam operis, a ſe juvene compoſiti, meminit in literis ad Philippum Valorem A. 1491. d. 5. Nov. datis, his verbis: *Anno ſalutis humanæ MCCCCLVI. quo ego quidem annos ætatis agebam tres atque viginti, tu vero natus es, primitias ſtudiorum meorum auſpicatus ſum a libris quatuor inſtitutionum ad Platonicam diſciplinam: ad quas quidem componendas adhortatus eſt Chriſtophorus Landinus amiciſſimus mihi, vir doctiſſimus. Cum autem ipſe & Coſmus Medices pellegiſſent eas, probaverunt quidem, ſed ut penes me ſervarem conſuluerunt, quoad Græcis literis erudirer, Platonicaque tandem ex ſuis fontibus haurirem. Eas enim partim fortuita quadam inventione,*

 partim

partim Platonicorum quorundam Latinorum lectione adjutus effeceram. Platonem deinde Platonicosque Græcos aggressus, institutiones illas paulatim libris sequentibus emendavi. Neque tamen librum ipsum placuit abolere, quem tanquam liberum primogenitum meum eo anno genueram, quo tu natus es &c. (r) Liber quoque ejus de voluptate hac ornatus est coronide: *Marsilii Ficini Florentini liber de voluptate absolutus est Figini 3. Kalendas Januarias MCCCCLVII. anno ætatis suæ XXIIII.* Juvat ex hujus opusculi præfamine ad Antonium Canisianum, Civem Florentinum, paucula decerpere, ut inde, quibus deliciis juventutem suam oblectare consueverit, constet: *Memini, cum adessem una tecum in campo Litano vestro, & cum regionis illius præcipua amœnitate, tum variorum pomorum, quibus ea villa inprimis abundat, suavitate duceremur, nos in voluptatis disputationem incidisse, quam ipse a me requisisti, ut, cum primum daretur otium, literis traderem. Hoc ergo ad te de voluptate opusculum, ut primum Figinum redii, summa ipse cum voluptate conscripsi.*

§. 8.

(r) Epist. L. XI. f. 177.

§. 8.

Ob virtutem itaque & eruditionem ſuam Ficinus perpetuo Mediceæ Domus favore gaviſus fuit. De beneficiis, a Coſmo ipſi puero exhibitis, jam ſuperius §. 3. actum eſt: nunc alia memoranda erunt. Montem Vechium ab eo ſibi donatum, in epiſtola ad Gregorium Epiphanium Sacerdotem (*s*), gratus profiteur Marſilius. Familiariſſime præterea illo utebatur idem Muſageta. *Nemo magno Coſmo me familiarior fuit, nemo carior:* ſcribit noſter ad Nicolaum Micheloctium (*t*): & ad Laurentium Medicem (*u*): Ego una cum illo (Coſmo) annos plures „ quam duodecim feliciter philoſophatus „ ſum: tam acutus erat in diſputando, quam „ prudens & fortis in gubernando. Multum „ equidem Platoni noſtro debeo, ſed Coſmo „ non minus me debere fateor. Quam enim „ virtutum ideam Plato ſemel mihi monſtra- „ verat, eam quotidie Coſmus agebat —— „ Solonem Philoſophum imitatus, cum per „ omnem vitam vel in ſummis negotiis phi- „ loſophatus eſſet, illis tamen diebus, quibus „ ex hac umbra migravit ad lucem, quam „ maxime philoſophabatur. Itaque poſt- „

C 4 quam

(*s*) Epiſt. L. I. f. 6. L. VII. f. 131.
(*t*) L. I. f. 9. (*u*) l. c. f. 23.

„quam Platonis librum de uno rerum prin-
„cipio ac de ſummo bono legimus, ſicut tu
„noſti, qui aderas, paulo poſt deceſſit, tan-
„quam eo ipſo bono, quod diſputatione gu-
„ſtaverat, reipſa abunde jam potiturus. En
ipſas Coſmi literas, benevolentiæ in Marſi-
lium teſtes (*x*): „Contuli heri me in agrum
„Charegium, non agri, ſed animi colendi
„gratia. Veni ad nos Marſili quam primum,
„fer tecum Platonis noſtri librum de ſum-
„mo bono, quem te iſthic arbitror jam e
„Græca lingua in Latinam, ut promiſeras,
„transtuliſſe. Nihil enim ardentius cupio,
„quam, quæ via commodius ad felicitatem
„ducat, cognoſcere. Vale & veni non
„absque Orphica lyra.

§. 9.

Laurentius vero Medices, Coſmi nepos, omnium ſeculorum, judice Nicolao Reuſnero (*y*) & gentium heros, maximus ingeniorum liberalium educator, artium omnium & elegantiarum pater, virtutis veræ æſtimator unicus, præclarus vatum hoſpes & æmulus, quam ſtudioſe noſtrum foverit, quam effuſa eum benevolentia fuerit proſecutus,

(*x*) l. c. f. 1. (*y*) In Iconibus literis clarorum virorum. F. 6.

cutus, clamant tot epistolæ, merum spirantes amorem (z), atque beneficia divite manu in illum collata, quæ passim Ficinus memori prædicat mente. *Multa abs te*, sunt ejus verba (a), *quondam & magna accepi beneficia Laurenti: nuper vero maximum atque gratissimum, videlicet divi Christophori templum.— Nunc primum tibi gratias ago. O quantas, non quantas Marsilius capit pusillus homo, sed quantas vir grandior Laurentius, imo quantas ingentissimus gigas ille divus Christophorus &c.* Scriptæ autem sunt hæ literæ Florentiæ A. 1478. d. 13. Jan. Sed ingenue fateor, me hæc verba parum intelligere. Accepisse se a Laurentio D. Christophori templum prædicat Ficinus: forte Sacerdotium in eo obeundum? vel domum quandam, Christophori imagine insignitam, ipsiusque patrocinio dicatam, & exin minus proprie templum Christophori a nostro appellatam? Posterius vero propius mihi esse

(z) v. g. Epist. L. I. f. 7. sqq. 22. &c. quanti nostrum æstimaverit Laurentius, ex hoc etiam colligere potes, quod is duobus circiter ante obitum suum mensibus se destinasse dixerit, reliquam ætatem in Philosophiæ & literarum studiis cum Politiano, Ficino & Pico Mirand. procul ab urbe & strepitu consumere. vid. Ang. Politiani Epistol. Lib. IV. p. 133.

(a) l. c. f. 8. cf. Epistolam ad Robertum Salviatum L. IX. f. 162.

videtur. Et forsitan hoc sensu accipienda sunt verba Laurentii (*b*): *Cum semper ante oculos divum Christophorum, cui ædes tua dicata est, habeas, ea ipsius est magnitudo corporis, ut cæterarum omnino rerum tibi prospectum auferat, atque inter te & nos quodammodo faciat ecclipsin quandam.* Sed transeant hæc. Hoc unum adjicio, totius Mediceæ gentis propensam in se voluntatem Ficinum passim dilaudare. Hinc in literis ad Jacobum Cardinalem Papiensem (*c*) se antiquissimum Mediceæ domus alumnum nominat. Et alibi (*d*) singulos ex illustrissima hac prosapia patronos suos sic recenset: *Primum summumque inter amicos locum patroni nostri Medices jure optimo sibi vendicant: Magnus Cosmus: gemini Cosmi filii, viri præstantes Petrus atque Johannes: gemini quoque Petri nati, magnus Laurentius & inclitus Julianus: tres Laurentii liberi, magnanimus Petrus, Joannes Cardinalis plurimum venerandus, Julianus egregia indole præditus: ac ne in longum singulorum laudes prosequar, una Medices omnes communi laude complectar, Genus heroicum.*

§. 10.

(*b*) Epist. L. I. f. 9. (*c*) Epist. L. III. f. 76.
(*d*) Ep. L. XI. f. 182.

§. 10.

Non tamen ita usus est illa, qua apud Mediceos plurimum valebat, gratia, ut abuteretur. Ea enim fuit continentia animique moderatione, ut in angusta & tenui etiam re, si tempora sic ferebant, serenam tranquillamque mentem retineret. Familia vero, quam domi suæ alebat, nepotes nimirum neptesque (ex fratribus, an sororibus nescio: proprios enim liberos (*e*), utpote sacerdos & canonicus, non habuit) eo adegerunt aliquando hominem, quem verecundia alias nova semper petere beneficia prohibuit, ut in amicorum sinum nonnullas effunderet querelas. Sic A. 1485. d. 17. Jan. hisce Petrum Leonem (*f*) compellavit: *Vixi*

(*e*) Testis ipse est Marsilius, Ego, Epist. L. VII. f. 137. inquiens, nullos unquam genui liberos, nisi libros.

(*f*) Epist. L. VIII. f. 147. Hic, quem alii Leonium nominant, Medicus fuit insignis, sed astrologicæ vanitati, pro more fere illorum temporum, nimium deditus: quum subitæ sibi mortis periculum (vide Nic. Reusnerum l. c. F. 8.) in aqua portendi ex astris præsagiret, fluminum publicorum ac navigationum occasionis evitandæ gratia, mutata sede e Patavio, Venetiisque in Umbriam ac Spoletum demigrans, fatis nihilominus viam invenientibus, Florentiæ demum, quo medicinæ faciendæ causa a Laurentio Medice suprema valetudine tentato accitus fuerat, exitiali ob ejus mortem furore correptus, præceps in proximæ Core-

Vixi hactenus, atque etiam vivo, quod maxime philosophum decet, tenui facultate contentus. Sed non eadem domi contenti vivunt nepotes orphani neptesque jam nubiles: inimici hominis domestici ejus. Vixi equidem philosophantis more, semper hodie nec unquam crastinum cogitavi: sed hodie domestica turba me compellit invitum, quod Deus vetat, cogitare de crastino. Tentavi fortunam meam hoc anno Laurentio nostro sæpius aperire, sperans mihi apud illum significatione tantum opus fore, non precibus: subrusticus vero pudor me sæpe cohibuit; sed epistola vel amicus minus forsitan erubescet. Eandem fere querelam in literis ad Philippum Valorem, tum Florentinorum apud Pontificem oratorem, (g) repetiit: *Inimici hominis domestici ejus: domestici quidem mei, qui mihi sunt multi, multumque molesti, quoniam neque philosophici, neque philosophico victu supellectilique contenti, frequenter objiciunt: cæteros Mediceæ domus clientes atque clientulos paucis añis inde quam plurimum accepisse, me vero amplissimæ hujus familiæ familiarissimum, ac, ut ita dixerim, clientissimum, multis annis reportasse non multum. Sed*

Coregiæ villæ puteum, sponte an illata vi incertum, datus fatali mersus aqua periit.

(g) Epist. L. XI. f. 186.

Sed audi parumper, mi Valor, noſtram hanc ad meos apologiam: Cæteri quidem amici Medicum nondum, quantum voluerant, acceperunt: ego vero, quantum voluiſſem, ſi modo petiſſem. Et habeo certe, quantum volo: illi plerumque precario, ego gratis. Medices „ item aliis aliena dederunt, mihi ſua. Nos „ igitur ita cauſam apud domeſticos noſtram „ perbelle probamus: at illi, quod mihi „ moleſtiſſimum eſt, non comprobant: opor- „ tuerat enim jamdiu vel meos una mecum „ quandoque fore philoſophos, vel me non „ fuiſſe philoſophum.„ Imo aliquando eo adactus eſt noſter, inimicorum, credo, opera, (raro enim contingit, ut eminens virtus fugiat invidiam) & inſcio forte Laurentio Medice, ut de exactorum inſolentia graviter conqueri neceſſum haberet, publicis oneribus nimium preſſus. Ipſum audiamus hac de re Marſilium in epiſtola ad Bernardum Divitium, Laurentii amanenſem (*b*): Tanta mihi eſt erga magnanimum Lau- „ rentium reverentia, ut vel epiſtola, quæ mi- „ nus erubeſcere ſolet, jam erubeſcat. Hæc „ igitur nunc Laurentium aditura, interim „ rubore cohibita, ad te ſaltim, dilectiſſime „ mi

(*b*) Epiſt. L. X. p. 168.

„mi Bernarde, confugit. — Sed querula „venit, & queri præterea nesciens, videlicet „a philosopho veniens, querelis minime „omnium assueto. Quid ergo? narrabit sal- „tim. Publica literatis stipendia ubique dari „solent, ne dixerim, & in patria debent: am- „plissima certe Florentiæ dantur & peregrinis „& civibus: ego vero literosus senex stipen- „dium literarium ut excipiam, nihil postulo. „Non enim tantum mihi arrogo: sed satis „mihi factum fuerit, si non dedero. Re- „cepi me nuper in secessum montis Vechii, „ne frequentes amicorum salutationes præ- „sens hoc meum, cui totus nunc incum- „bo, Dionysiacum opus interpellarent. „At vero quod longe molestius est, „non interpellant quidem me amici mei, „quos jam desidero, sed interturbant quo- „tidie exactores improbi & vexant, ut ve- „rius dixerim, extortores post decimas illas „mox studii Pisani nomine Florentinum ho- „minem certe studiosissimum a divino circa „Dionysium studio separantes. Fortuna stu- „diis inimica bonis, ne divinum opus id „producam, & multis me id genus injuriis „agitat, & crebris interea corporis languo- „ribus afficit.„ Præterea accidit quandoque, ut Medicea familia variis adversantis fortu-

næ

næ infultibus affligeretur, qui plerumque, uti fieri affolet, in ejus clientum etiam capita ruebant. Hinc A. 1478. quo Laurentius Florentia pulfus a folo patriæ extorris erat, diro Pontificis Sixti IV. anathemate perculfus, Ficinus quoque nofter miferiis & ærumnis preffus fuit: quas tamen æquo cum animo pertuliffe, ex his epiftolæ ad Joannem Nicholinum Archiepifcopum Amalphitanum (*i*) verbis elucet: Deus humilem mi-„ hi fortunam dedit: fortuna olim tenuem, „ nunc tenuiffimam facultatem. Deo pa-„ reo: fortunæ cedo: confentio facultati: „ exigua fum forte contentus, modo tuta.„ Fortunatus, cui fortuna obtigit mediocris,„ felix, qui fua eft fortuna contentus.„

§. 11.

Nunc, quibus muneribus nofter functus fit, enarrandum eft. Scilicet Sacerdotio præditum fuiffe indicat ipfe in epiftola ad Petrum Leonem A. 1485. fcripta, quam modo §. præcedenti citavimus. Ita enim ibi Marfilius: „ Tu quidem optabas his tan-„ dem pactis multos Hippocratis libros me,„ „Latinos

(*i*) Epift. L. VI. f. 116.

„Latinos efficere: ego autem Plotino mox „absoluto medicum cogor non jam interpre- „tari, sed agere. At sacerdotem, inquies, „non decere. Quid sacerdotem? Sacerdotem „præstat referre quam ferre medicum. Vixi „hactenus &c. Sequuntur enim jam verba paulo ante allegata. Nempe necessitatibus domesticis ad medendi artem exercendam se, licet sacerdos sit, fere compelli pro pane suis lucrando, salse innuit. E suggestu sacro publica eum verba fecisse, nobis persuadent aliquot homiliæ, Epistolis ejus insertæ, quarum una (*k*) hoc gaudet titulo: Oratio Marsilii Ficini de charitate habita in collegio Canonicorum (†) Florentinorum ad populum, cujus parte, ut specimen aliquod habeas, prima docet, Deum charitatem esse, parte secunda, eum, qui manet in charitate, in Deo manere, tertia denique, Deum vicissim in eo manere, qui in charitate manet: Epilogus est patheticus, exhortationem atque consolationem complectens.

Abusos esse alios Ficini, hominis haud ambitiosi, sorteque sua contenti. moderatione, honoresque & pinguiora sacerdotia im-

(*k*) Epist. L. VIII. f. 150.

(†) Canonicis enim in Ecclesia Cathedrali Florentina adscriptus fuit.

impudenti ambitu ipsi præripuisse, ex literis ad Jo. Nicholinum Archiepiscopum Amalphitanum (*l*) auguror. Sub earum enim finem ita Riarium Cardinalem affatur: Tu vero, mi Domine, memento jam servi „ tui, si qua videtur memoria dignus. Ve- „ nisti enim in regnum tuum. Heu quam „ invitus nunc petere cogor, temporum ma- „ lignitate compulsus, quæ nunquam alias „ censui philosophantibus esse petenda. Di- „ camne? Quod forte philosophum minus, „ at vero decet egenum. Dispeream hercle, „ nisi dixero. Surgunt e cœno quotidie, „ qui rapiant nobis cœnam, „ Alio tempore (*m*) contra adversariorum scommata & criminationes causam suam Leonardo JCto commendare coactus fuit (*n*). „ Causam „ nostram pluribus verbis amicissimo com- „ mendare superfluum arbitramur. Cum „ non solum apprime doctus sis atque facun- „ dus, sed etiam Jovialis & cras pro nostra „ causa pugnaturus, sole feliciter Jovem aspi- „ ciente, speramus, si modo ingenii tui nervos

D inten-

(*l*) Epist. L. VI. f. 116.

(*m*) Nescio quo? Nam Ficinus tempus, quo hanc epistolam scripsit, non notavit. Dolendum est certe, compiures ejus epistolas diei annique indicio destitui.

(*n*) Epist. L. IX. f. 165. Quænam vero fuerint istæ adversariorum cavillationes, Marsilius haud memorat.

„intenderis, te iniquas adverſariorum no„ſtrorum cavillationes expugnaturum.„ Sed feliciter omnia iſthæc nubila tandem favore Joannis Medicis tum Cardinalis, quem poſtea ad ipſum ſummi Pontificatus faſtigium, nomine Leonis X. aſſumto, aſcendiſſe novimus, diſpulſa ſunt. Ipſe nobis Marſilius in literis A. 1492. d. 25. Apr. exaratis(*o*) gratiſſima celebrat mente ea, quibus a laudato Mæcenate ſuo inſigniter ornatus fuerat, beneficia: „Cum quartum Medici gradum maximum „arbitrentur, tu vero quartus a Coſmo in ge„neroſa Medicum familia mihi ſis patronus, „es procul dubio maximus. Quod quidem „hinc plane perſpicio, quod non aliena mihi „das, ſed tua. Tuo jamdiu canonicatu me „ornaſti: æde nunc Martiana tibi dono con„ceſſa ſubito me donaſti. Quamobrem „obitu magnanimi Laurentii noſtri neque „fortunam meam deflere mihi licet, qui „deinceps tanto patrono me videam maxi„me commendatum, neque ſortem ejus „commiſerari, quem multis evidentibus„que argumentis translatum ad ſuperos eſſe „cognoſcimus.

§. 12.

(*o*) Epiſt. L. XI. f. 178.

§. 12.

Officium præterea docendi philoſophiam in Academia Florentina, cui adhuc puer a Coſmo deſtinatus erat (*p*), noſtro bonis auſpiciis commiſſum fuit. Quanta vero fide & dexteritate, quanta cura & induſtria hanc, quam nactus erat, ſpartam exornaverit, clamant tot diſcipuli, qui ex ejus ſcholis prodierunt doctiſſimi. Principem inter illos locum occupat Angelus Baſſus Politianus, iſtud Muſarum & Apollinis delicium, qui hoc præconio (*q*) doctorem ſuum mactat: Ego tenera adhuc ætate ſub duobus excel-„ lentiſſimis hominibus, Marſilio Ficino Flo-„ rentino, cujus longe felicior quam Thra-„ cenſis Orphei cithara veram, ni fallor, „ Euridicen, hoc eſt ampliſſimi judicii Plato-„ nicam ſapientiam revocavit ab inferis, &„ Argyropylo Byzantino, Peripateticorum „ ſui temporis longe clariſſimo, dabam qui-„ dem philoſophiæ utrique operam &c. „ Quamvis enim, qua erat modeſtia, Marſilius ſummum hunc virum e numero auditorum ſuorum eximat, familiaribusque duntaxat

D 2 ſuis

(*p*) Vide ſupra §. 3.

(*q*) In Miſcellaneis p. 123. edit. Baſil. 1522. in 8. Idem Ficinum Epiſt. L. VI. p. 231. philoſophum principem in ſecta principe appellavit.

suis adscribat, ego tamen in hac re ipsi Politiano (*r*) fatenti fidem adhibere malim.

§. 13.

Non alienum ab hoc loco erit, recensum familiarium atque auditorum celebriorum, ab ipso Ficino institutum & cum Martino Uranio suo (*s*) communicatum, exhibere. „Præter patronos, ait, duo sunt nobis amicorum genera. Alii enim non auditores quidem omnes, nec omnino discipuli, sed consuetudine familiares, ut ita loquar, confabulatores atque ultro citroque consiliorum disciplinarumque liberalium communicatores. Alii autem præter hæc, quæ dixi, nos quoque legentes & quasi docentes audiverunt; etsi ipsi quidem quasi discipuli, non tamen revera discipuli; non enim tantum mihi arrogo, ut docuerim aliquos aut doceam, sed Socratico potius more (†) sciscitor omnes atque hortor, fœcun-

(*r*) Ejus vitam nobis eleganter descriptam dedit Vir Clarissimus Wern. Jac. Clausius Magdeb. 1718. Conferri tamen quoque de eo omnino meretur Eruditissimi Henrici Brenemanni Historia Pandectarum Florentinarum, Trajecti ad Rhenum 1722. edita, p. 306. sqq.

(*s*) Epist. L. XI. f. 182.

(†) Hac docendi ratione, sicut & in aliis suum Platonem imitatus est Marsilius, qui itidem ea utebatur via, in

fœcundaque familiarium meorum ingenia,, ad partum aſſidue provoco. In primo ge-,, nere ſunt Naldus Naldius a tenera ſtatim,, ætate mihi familiaris: poſt hunc in ado-,, leſcentia noſtra Peregrinus Allius, Chriſtophorus Landinus, Baptiſta Leo Albertus, Petrus Pazius, Benedictus Accoltus Aretinus, Bartholomæus Valor, Antonius Caniſianus: paulo poſt Joannes Cavalcantes, Dominicus Galectus, Antonius Calderinus, Hieronymus Roſſius, Amerigus & Thomas ambo Bencii, Cherubinus Quarqualius Geminianenſis, Antonius Seraphicus, Michael Mercatus ambo Miniatenſes, Franciſcus Bandinus, Laurentius Lippius Collenſis, Bernardus Nuthius Comandus, Baccius Ugolinus, Petrus Fannius Presbyter, „Horum plurimi,, exceptis Landino & Baptiſta Leone & Bene-,, dicto Accolto primas noſtras lectiones non-,, nunquam audiverunt.„ In ætate vero mea jam matura familiares non auditores: Antonius Allius, Ricciardus Anglarienſis, Bartholomæus Platina, Oliverius Arduinus, Sebaſtianus Salvinus amitinus noſter, Laurentius Bonincontrus, Benedictus Biliottus, Georgius Antonius Veſpucius, Joannes

in Cratylo pronuncians, illum eſſe perfectum dialecticum, qui bene interrogare, & recte reſpondere ſciat.

Baptista Boninsegnius, Demetrius Bizantius, Joannes Victorius Federinus, Angelus Politianus, „Pierteonus Spoletinus, Joannes Pi-„cus Mirandula. In secundo genere, id est in ordine auditorum sunt Carolus Marsupinus, Petri quinque, Nerus, Guicciardinus. Soderinus, Compagnius, Parentus: Philippi duo, Valor scilicet & Carducius: Joannes quatuor, Canacius, Nesius, Guicciardinus, Rosatus: Bernardi quatuor, Victorius, Medices, Canisianus, Michelotius: Francisci quatuor, Berlingierius, Rimicinus, Gaddus, Petra Sancta: Amerigus Cursinus, Antonius Lanfradinus, Bindacius Recosolanus, Alamannus Donatus, Nicolaus Michelotius, Matthæus Rabatta, Alexander Albitius, Fortuna Hebræus, Sebastianus Presbyter, Angelus Carduccius, Andreas Cursus, Alexander Borsius, Blasius Bibiennius, Franciscus Diacetus, Nicolaus Valor. Facile plures amicorum & discipulorum Ficini ex ejus epistolis colligere possem; sed vereor, ne jam nimius fuerim. Unde nec observationes, quæ de horum multis in promtu essent, adjicio.

§. 14.

Sed circumscribi ejus fama angustis Italiæ finibus non potuit, ad ipsos quoque nostros Ger-

Germanos deferenda, quibus venerabile gratiſſimumque fuit Marſilii nomen. Impenſe colebatur, oculitusque amabatur a Martino Uranio Præningero Conſtantienſi, quem viciſſim tanto proſecutus eſt affectu, ut illum alterum vocare Marſilium (*u*) conſueverit. Non ſplendidis tantummodo donis (*x*) Uranius propenſam ſuam in noſtrum declarare ſolitus fuit voluntatem, ſed & natalem ejus & doctorum cœtu & magnifico ſumtu in Germania celebravit (*y*). Juſſu inſuper quorundam Germaniæ Principum laudatus Martinus, Ludovicus Nauclerus & Joannes Reuchlinus Phorcenſis, ſummi ingenii, maximæque eruditionis & immortalium in orbem literatum meritorum vir, aliquot adoleſcentes, in patriæ ſpem formandos, illius curæ & inſtitutioni A. 1491. commendaverunt (*z*), inter quos fuit Joannes Stræler, Suevici fœderis deinceps Triumvir (†). Quanto autem honore hoc

 tan-

(*u*) Epiſt. L. X. f. 168. 173. &c. in hujus ſui amoris ἐκμνημεῖον ipſi dicavit Epiſtolarum Librum nonum, & apologos de voluptate, qui l. c. f. 173. ſqq. leguntur.

(*x*) Epiſt. L. X. f. 166. 168. add. L. XI. f. 177.

(*y*) Epiſt. L. XI. f. 177.

(*z*) l. c. f. 176. 177.

(†) Inter Henrici Bebelii Opuſcula, Argentinæ 1509. in 4. excuſa, exſtat Epiſtola & Elegia ad hunc Stræ- lerum

tantorum hominum judicium Marſilium affecerit, quilibet facile videt. Nimirum in tam immenſa eruditiſſimorum virorum, quos eo tempore Italia ſinu ſuo complectebatur, copia unus Ficinus videbatur digniſſimus, cujus fidei pretioſiſſima patriæ pignora crederentur, cujusque doctrina egregiæ indolis & optimæ ſpei juvenes, ampliſſimis tandem muneribus præficiendi, imbuerentur.

§. 15.

Sicuti vero principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt: ita nec hac in parte noſtrum deſti-

---

lerum, Jurisconſultum Ulmenſem & Suevici fœderis Triumvirum, cujus hac occaſione epitaphium, per Joannem Caſſelium Geislingenſem Sacerdotem compoſitum, ex MSto appingam:

Quis jacet hic? Stræler Doctor cenſuræ utriusque:
 Qualis vita fuit? ſobria, caſta, pia.
Quis ſtatus officii? Suevorum in fœdere judex:
 Rector & in Dirkhaim pavit oves Domini.
Quis vocitatus? Joannes: Quos laude ferebat?
 Vates, philoſophos, doctiloquosque viros.
Cui patuit domus, & quem comiter excipiebat?
 In quo virtutes noverat eſſe ſitas.
Quo delectatus nimis eſt, quove otia trivit?
 Libris, quorum illi copia magna fuit.
Quem mirabatur? qui clarus ab arte nitebat,
 Qualis Praxiteles Protegenesque fuit.
Defuncti quis parta tulit? Loca ſacra, ſodales,
 Cognati: exhibita gaudet inopsque ſtipe.
Quidnam ex præmiſſis modo commoditatis habebit?
 Fama & imago manent, ſpiritus aſtra tenet.

destituisse fortunam, ex jam dictis abunde liquet. Verum plura adhuc supersunt ejus rei documenta, satis illustria. Gratiam illum tenuisse Innocentii VIII. Summi Pontificis, testis est barbariæ suo tempore, Salmasii judicio, victor Hermolaus Barbarus, in literis ad eum Romæ Kalendis Sextilibus A. 1490. datis (*a*) scribens: *Quod rogas, ut quemadmodum tu me Deo, ita ego te vicario ejus commendem: scito, id me non solum fecisse, verum etiam ex animo diligenter ac sæpius fecisse. Atque ut hoc verissimum esse intelligas, respondit, per Laurentium stetisse, quo minus huc te arcesseret: multa de te mitissimus Pontifex honorificentissime locutus, in sententia sua permanet videndi te apud se. Quod quidem si futurum aliquando est, opto, ut in legationis meæ tempus cadat.* Quamvis enim coram illo Romanorum Præsule ab obtrectatoribus hæreseos vel ipsius forte magiæ crimen ei impactum fuisse, e nonnullis haud obscuris indiciis colligi queat: attamen amicorum & patronorum suorum opera, e quibus præcipue Hermolaum Barbarum, Antonium Calderinum, Franciscum Soderinum Episcopum Volaterranum, Rainaldum Ur-

(*a*) Epist. L. X. f. 168.

ſinum Archiepiſcopum Florentinum, & Marcum Cardinalem D. Marci dilaudat, hanc ſuſpicionem ex ejus animo feliciter dimoviſſe videtur, qua de re in ſubſequenti obſervatione plura diſſerendi locus erit. Nunc commemorandum quoque nobis venit, Matthiam Corvinum, Hungariæ Regem, qui felici conjugio arma & literas, Lanſio (*b*) judice miſcuit, & in togæ ſagique proceres liberaliſſimus extitit, noſtrum in Pannoniam invitaſſe, ut ejus commercio frui, ex ipſiusque ore Platonis dogmata imbibere poſſet. Voluntatis regiæ hac in re interpretes fuerunt Nicolaus Batoreus Epiſcopus Vacienſis, & Franciſcus Bandinus. At Marſilius, ſorte ſua contentus, & corpuſculi imbecillitate prohibitus, Florentiam ſuam deſerere noluit. *Scribis*, ſunt ejus verba (*c*) ad Batoreum, *Matthiam invictum Pannoniæ Regem præſentiam noſtram deſiderare, quod & tu valde deſideres, aliique nonnulli, Platonicæ mentis explicandæ gratia. Rogas, ſi minus ipſe venire valeam, ut aliquem ſaltem mittam ad vos meorum, qui veſtro hac in re ſatis deſiderio faciat. Ego vero curabo pro viribus, ut ad*

(*b*) Conſultat. de principatu inter provincias Europæ. p. 448. ſq.
(*c*) Epiſt. L. VIII. p. 152. cf. L. IV. p. 97.

ad vos Sebaſtianus noſter amitinus accedat, aut ſi per occupationes ſuas ipſe non poſſit, iter ad vos meorum alius agat. Me vero patrias mutare ſedes mirum fuerit, ſive mutationem prohibeat Saturnus in aquario nobis aſcendens — ſeu vetet aliquis genius — ſive corpuſculum ineptum laboribus impediat iter, ſeu mens contemplationi ſemper intenta quieſcere jubeat. Ex epiſtola vero ad ipſum Regem A. 1489. ſexto Februarii exarata Philippum Valorem noſtri vices in itinere ad Corvinum ſuſcipiendo expediiſſe (*d*) edoceor. Taceo jam alios multos, a fortuna in celſo conſtitutos loco, qui maximi Marſilium fecerunt, eumque ſingulari benevolentia & amore proſecuti ſunt: quales fuere ex purpuratis Romanæ Eccleſiæ patribus præter ante memoratos Beſſarion (*e*), Franciſcus Salviatus (*f*), Jacobus Papienſis (*g*), Raphael Riarius (*h*):

(*d*) Epiſt. L. IX. f. 158.

(*e*) Trapezunti natus, Rom. Eccl. Cardinalis Nicenus & Patriarcha Conſtantinopolitanus. vid. Ep. L. 1. f. 5. 6.

(*f*) Cardinalis & Archiepiſcopus Piſanus. vid. Epiſt. L. I. f. 23. 36. 37. L. V. f. 102. Hic idem ille fuit, qui initæ contra Medicæam domum factionis particeps, imo vero præcipuus autor, Julianum in ipſis ſacris interfici curavit, ipſe dein in medio urbis foro a Florentinis in epiſcopali ornatu ignominioſe ſuſpenſus.

(*g*) Epiſt. L. III. f. 76. ſq.

(*b*): ex Episcoporum ordine Joannes Nicholinus (*i*), Gentilis Aretinus (*k*), Jacobus Rondonus Arimensis (*l*) aliique bene multi. Ne quid dicam de Ramberto Malatesta, Sogliani Principe (*m*), Bernardo Bembo, Patricio & Senatore Veneto, Petri Cardinalis patre (*n*), & cæteris, quorum nomina passim in nostri epistolis obvia sunt.

§. 15.

Cæterum cum nemo facile fuerit, qui literas fervidiori cura coluisse dici queat, quam Ficinus noster: apprime in omnem ejus vitam Ciceronis verba convenire mihi videntur: *Studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur* (*o*). Otium quidem amavit Marsilius, sed literarium, & nunquam magis negotiosus fuit, quam in isto otio. Secessum ac rus sæpius quæsivit, sed

(*b*) Cardinalis S. Georgii. Epist. L. V. f. 105. 108. L. VI. f. 113. seq. 123.
(i) Archiepiscopus Amalphitanus. Ep. L. I. f. 34. L. V. f. 110. L. VI. f. 113. (*k*) Ep. L. VI. f. 125.
(*l*) Ep. L. XII. f. 193. (*m*) Ep. L. XII. f. 191.
(*n*) L. I. f. 25. L. III. f. 64. 73. L. IV. f. 85. 91. 97. &c.
(*o*) Orat. pro Archia.

ſed nunquam non Muſis ſtipatus, quas ſecum quoque ruſticari juſſit. Prædiis, a Medicibus ſibi donatis, hoc fine uſus eſt, ut deliciis ruralibus ſuavibusque amicorum confabulationibus animum reficeret, ac eum tot vigiliis exantlandis, tantis libris ſolerter conſcribendis redderet ſervaretque parem. Ipſam Ficini vocem audire mihi videor, quotiescunque elegantiſſima Plinii (*p*) verba menti meæ obverſantur, vivis coloribus mellitiſſima iſthæc gaudia delineantia. *In Laurentino meo aut lego aliquid, aut ſcribo, aut etiam corpori vaco, cujus fulturis animus ſuſtinetur. Nihil audio, quod audiſſe; nihil dico, quod dixiſſe pœniteat. Nemo me apud quenquam ſiniſtris ſermonibus carpit: neminem ipſe reprehendo, niſi unum me, cum parum commode ſcribo: nulla ſpe, nullo timore ſollicitor, nullis rumoribus inquietor. Mecum tantum & cum libellis loquor. O rectam ſinceramque vitam! O dulce otium, honeſtumque ac pene omni negotio pulchrius! O mare, O litus, verum ſecretumque* μουσεῖον, *quam multa invenitis, quam multa dictatis!* Et profecto absque hoc ſi fuiſſet, tot ſcriptis concinnandis haud ſuffeciſſet Marſilii corpuſculum. Majanus certe, Celanus & Caregianus ager mons-

(*p*) Lib. I. Epiſt. 9.

monsque Vecchius plurimos ingenii ejus fructus protulerunt (*q*). Nec minus solus erat, quam cum solus esset, quod Cicero (*r*) de Scipione Africano seniore dixit. Tum enim a coetu hominum remotus cum Platone aliisque suavem instituit sermonem, per viridesque saltus & amoena vireta sophorum devolavit: tum studiis genium devovit omnem, cunctosque animi nervos. *Secessi*, scribit ad Bernardum Bembum (*s*), *Nonis Septembribus in montem Celanum nostrum procul ab urbe remittendi, imo potius intendendi animi gratia: nam solitudo philosophantibus non tam remissio mentis quam intentio esse & solet & debet.* Et ad Petrum Nerum (*t*): *Abesse me jam ab urbe diutius, ut opinor, una cum aliis nostris & ipse conquereris. Sed desine conqueri. Nunquam enim minus absum ab Academia, quam cum ab urbe absum. Urbana quidem a vobis sæpe me distrahunt, rustica vero restituunt: vester hic totus sum atque expeditus. Sive enim deambulo, vobis mihique passim ipsi floreo: sive dormio, vos mihi semper somnia nostra reducunt.* Quodsi vero in suo secessu amicorum fruebatur consortio, eruditis

(*q*) Epist. L. I. f. 5. L. III. f. 70. L. VII. f. 131. L. VIII. f. 148. L. X. f. 166. (*r*) L. III. Offic. Cap. I.
(*s*) Epist. L. V. f. 100. (*t*) Epist. L. VII. f. 139.

ditis confabulationibus tempus terere otium que fallere consuevit. *Cum ego ac tu*, verba sunt nostri ad Laurentium Medicem (*u*), *nuper in agro Charegio multa de felicitate ultro citroque disputavissemus, tandem in sententiam eandem duce ratione convenimus, ubi tu novas quasdam rationes, quod felicitas in voluntatis potius quam intellectus actu consistat, subtiliter invenisti. Placuit autem tibi, ut tu disputationem illam carminibus, ego soluta oratione conscriberem. Tu jam eleganti poëmate tuum officium implevisti: ego igitur nunc adspirante Deo munus meum exequar quam brevissime.* O vero felicia ista tempora, quibus literis, jam jam caput erigentibus, haud sui defuere Mæcenates, tam jucunda earum cultoribus & restauratoribus parantes otia! Tum suave erat, viridi sub tegmine fagi, inque locis, strepitu vacuis atque alti plenis silentii litare Musis: tum eruditi in campis læto gramine decoratis & spicis frugeque flavescentibus sociabantur amico commercio, ut rei literariæ fines adunitis viribus quam longissime proveherent. Altorum nemorum umbræ, jucundaque sylvarum vireta Phœbi choro patebant: rivis, rauco mur-

(*u*) Epist. L. I. f. 30.

murmure leniter strepitantibus, Castalidum grex, magnatum gratia fota, secure asside-bat. Non possum a me impetrare, quin, hujus materiæ suavitate illectus, huc trans-feram Angeli Politiani (x) verba, quibus Marsilium in villam suam Fæsulanam invi-tavit, ut inde istius temporis mores aliqua-tenus cognoscas. Ita autem ille: *Tu velim, quando Caregianum tuum Sextili mense nimis æstuat, rusculum hoc nostrum Fæsulanum ne fa-stidias. Multum enim hic aquarum habemus, ut in convalle minimum solis, vento certe nun-quam destituimur. Tum villula ipsa devia, cum pene media sylva delitescat, totam tamen æstimare Florentiam potest. Et cum sit in pro-ximo celebritas maxima, semper apud me ta-men solitudo est mera, qualem profecto secessus amat: uti poteris autem duplici spe. Nam sæpius e querceto suo me Picus invisit improvi-sus obrepens, extractumque de latebra secum ducit ad cœnulam, qualem nosti frugi quidem, sed & scitam, plenamque semper jucundi ser-monis & joci. Tu tamen ad me potius, non enim pejus hic cœnabis, bibes fortasse vel me-lius?*

(x) Epist. L. X. pag. 394. edit. Basil. 1542. in 8. cf. Ficini Epist. L. IX. f. 157.

lius: nam de vini quidem palma cum Pico quoque valde contenderim (*y*).

§. 17.

Quam vero vellem, ut totum nunc tibi Marsilium intus & in cute notum reddere, illiusque cum corporis tum animi accuratam effigiem viva colorum luce depingere possem! Sed contentos nos esse decet pauculis & rudibus lineis, usque dum aliquis forte Apelles plenam ejus imaginem docta nobis manu exprimat. Ingenti Ficini animo breves natura artus finxit, ejusque ingenio haud par corporis augmen concessit. Fuit enim pusillus admodum, & tam brevi

 corpo-

(*y*) De secessu & otio literario plura legere, scio, pœnitebit neminem in Theophili Spizelii Differt. de Bibliothecis p. 169. sqq. collect. Schmid. P. II. Adjicere vero mihi hic liceat verba, quibus Guilielmus Budæus, Galliæ suæ lumen, secessus sui literarii delicias in literis ad Ludovicum Vivem prædicat: Hortorum, pascuorum, arvorum conspectum nullis officientibus ædificiis liberum quanti esse æstimas? Quanti villarum amœnitatem, ambulationes inter opaca abstrusas, meditando, commentando, recitando implicitas, rhapsodiis canoras, numeris omnibus securitatis tranquillitatisque solutas? Quanti denique illud otium fruendæ felicitatis, quum interordiniis arborum obeundis, quibus ipse metandis non pridem, in versusque oblongos porrigendis interfui, velut operis curator, opera-
rum

corporis ſtatura (z), ut ad viri ſolitæ magnitudinis lumbos vix pertingeret. Hinc in epiſtola (a) ad Joannem Cavalcantem amicum conjunctiſſimum ſic in ſeipſum jocatur: *Neminem latet, quam libenter imaginem ſuam ſpeculis intueantur omnes vel homunculi. Amicus autem in amico non imaginem ſuam tantum inſpicit, ſed ſeipſum. Ego certe & ſi quaſi bellus in me homuncio ſum, tenuisque brevisque, in heroico tamen ſpeculo, ex quo amavi, luſtra jam quinque procerum me video procerem non homunculum.* Valetudine haud ſemper uſus fuit commoda, morbis ſæpiuſcule tentatus. Sic A. 1474. dum librum de

rumque exactor, vivere me ſentio? Eos autem, quibus vel in fori ſtrepitu vel in aulæ ambitu conſeneſcere contingit, aura quidem veſci ac ſpirare, non etiam frui vita, cœlique ſuſpiciendi compotes eſſe cenſeo: quibus utique ipſis (o miſeram vivendi conditionem!) nec licet unquam, nec libet ſecum vivere, & ſuo verſari cum genio. Ibi unam demum experior ægritudinem, cum mihi ſubit ſcilicet repetendæ urbis memoria, non aliter atque ſi jugum rurſus ſubeundum ſit equo in paſcuis ſoluto. Enimvero lactitandi, commentandi, ſcriptitandi voluptatem, iis quidem certe, queis ea res ſub manu ſuccedit numine aliquo aſpirante, nec ære nec auro permutandam eſſe cenſeo, ne ſceptris quidem ipſis, nedum faſcibus, & infulis ad vulgus ſplendorem ſuum venditantibus. vid. Ejus Epiſtolas Baſil. 1521. in 4. editas pag. 35. ſq.

(z) Iſ. Bulliart. in Academia Scientiarum.

(a) Epiſt. L. III. f. 74. cf. L. IV. f. 91. L. X. f. 165.

de Christiana Religione emendaret, mense Augusto in febrem incidit atque diarrheam, quæ eum vitæ dubium reddidit. *In tantam*, scribit ad Mareschalchum Ferrariensem (*b*), *debilitatem prolapsus sum, ut salutem pene jam desperarem: meditabar igitur, quæcunque annis triginta magna legissem, si quid forte mihi occurreret, quod ægrum animum consolaretur. Scriptores humani, exceptis Platonicis, nihil penitus conferebant, Christi autem opera multo magis quam philosophorum verba consolabantur. Feci insuper divæ Mariæ vota signumque salutis aliquod postulavi. Respiravi subito aliquantum, ac manifestum in somniis nuncium salutis accepi.* Ita quoque A. 1480. mense Julio graviter ægrotavit, in summum vitæ discrimen conjectus; sed præter omnem suam medicorumque spem, cunctis mirantibus, iterum convaluit, Deo soli, quod vivat, se debere grata piaque mente professus (*c*). Alibi vero (*d*), male ne, an bene valeret, semper se ambigere, & fortunam nunquam amplam & perpetuam quandam corporis imbecillitatem suis plerumque libris vel scribendis obstitisse vel edendis, ait. Haud, spero, dividiæ erit,

E 2 lege-

(*b*) Epist. L. I. f. 21. (*c*) Epist. L. VI. f. 123.
(*d*) Epist. L. IX. f. 162. L. XII. f. 191.

legere heic ejus verba, quibus (*e*) de valetudine ſua amicis rationem reddidit. *Quid totiens, amici, quæritis, quomodo valeam? Interrogate potius, nunquid denique convaluerim? Cæteri ſiquidem ad hoc nati videntur, ut bene valerent. Ego autem contra ob hoc ipſum natus videor, ut male continue valeam. Nam mihi imbecillitate quadam naturæ datum eſt ab initio, ut nunquam diem integrum firmam corporis valetudinem ſim expertus. Sed largiſſimo quodam Dei munere invidæ naturæ damna rependo, ut quam male nonnulli bonam valetudinem ferunt, ferme tam bene ipſe malam. Quantum ergo quidam poſſeſſionis proſperæ gratia naturæ debent, tantum ego gratia uſus ipſius debeo Deo. Quando Deus ipſe noſtra firmitas eſt, infirmi undique eſſe non poſſumus.* Hoc præcipue ſilentio nobis involvendum non eſt, A. 1476. noſtrum oculorum morbo, quo eruditis triſtior eſſe nequit, haud absque viſus amittendi periculo laboraſſe (*f*), de quo hæc ad Laurentium Medicem perſcribit: *Cum Novembris Superioris Calendis epiſtolam alteram de raptu ad tertium cœlum Pauli ad Joannem Cavalcantem, alteram de cœleſti & ſupercœleſti lumine ad Phœ-*

(*e*) Epiſt. L. IV. f. 85. (*f*) Epiſt. L. IV. f. 82.

Phœbum Capellam composuissem, mox in eum oculorum morbum infeliciter incidi, quem imaginum nomine physici nuncupant, proximamque asserunt portendere cæcitatem. Etsi expertus sum pene omnia, quæ tractantur a medicis Apollinis successoribus, nondum tamen Medicorum pater Apollo lucens pristinam restituit mihi lucem. Quo fuerit temperamento præditus noster, hæc ejus verba (*g*) aliquatenus nos edocent: *Dei solius æterno quodam munere mortalium bonorum minime cupidus sum; quod vero circa mala nimium formidolosus sum, complexionem quandam accuso melancholicam, rem, ut mihi quidem videtur, amarissimam, nisi frequenti usu citharæ nobis quodammodo delinita dulcesceret. Quam mihi ab initio videtur impressisse Saturnus in medio ferme aquario ascendente meo constitutus, & in aquario eodem recipiens Martem, & Lunam in capricorno, atque aspiciens ex quadratura Solem Mercuriumque in Scorpio nonam cœli plagam occupantes. Huic forte nonnihil ad naturam melancholicam restiterunt Venus in libra Jupiterque in cancro.*

(*g*) Epist. L. III. f. 70. Lib. de Vita sana Cap. X. Ego, inquit, quantum adversus atræ bilis amaritudinem dulcedo lyræ cantusque valeat, domi frequenter experior.

§. 18.

Nunc breviter delineare conabor Ficini mores, quales ex ejus epistolis cognovisse mihi videor. Scilicet in amicitiæ cultu fuit constans & humanus, nec, licet familiares nonnunquam dissiderent a se sententiis, concordiæ vincula dirupit, quod alias frequenter fieri inter eruditos, contradictionis impatientes, solet. *Neque vero*, scribit ad Hermolaum Barbarum (*b*), *putare quenquam volumus, Hermolaum atque Marsilium ob id forsan minus vel esse vel fore conjunctos, quod alter quidem Aristoteli favere potius videatur, alter vero Platoni. Nam in eodem veritatis virtutisque cultu sumus unum, in quo Plato & Aristoteles non esse unum non potuerunt. Perge itaque, Latinissime & Attice Barbare, atque, ut cœpisti, Atticum Aristotelem a diuturna barbarie strenue vendica: ego vero Platonem nostrum a Lethea quadam oblivione vel somno pro viribus excito.* Nimirum

Diversum sentire duos de rebus iisdem,
Incolumi licuit semper amicitia.

Animi lenitate, moderatione ac mansuetudine nemini facile secundus, procul abfuit

(*b*) Epist. L. VIII. f. 145.

fuit ab eorum more, qui vel verbulo lacessiti, miras excitant tragœdias, immensos clamores tollunt, ventosamque rabiosa in jurgia linguam acuunt. Ut adeo optime in illum, pauculis mutatis, conveniant, quæ Ovidius (*i*) de se cecinit:

Tempus ad hoc lustris fere ter mihi quinque peractis
Omne fuit Musæ carmen inerme meæ:
Nullaque, quæ possit, scriptis tot millibus, extat
Litera Marsilii, sanguinolenta legi.

Et hoc quidem in nostro eo magis laudari meretur, quod alias ii, qui sectæ cuidam unice addicti sunt, inque verba & dogmata alicujus veluti jurarunt, haud facile ferunt adversantes, omnibusque consensum, vel rixis & litibus, extorquere volunt. Platonem Marsilius quasi ex inferis revocavit, eique, pene ad superstitionem usque, deditus fuit: at dogmata illius non canina facundia, sed mira modestia propagare contendit, longe diversus a Georgii Trapezuntii moribus, qui eadem fere ætate, ut Aristotelem extolleret, indigne Platonem depressit, ac peracerbe insolenterque insectatus est; quem tamen, Platonis amore

 ductus,

(*i*) in Itin.

ductus, pari propemodum vehementia & mordacitate depexum dedit Bessarion. Temperantiæ & sobrietatis laus adeo nostro denegari nequit, ut hac præcipue imbecille suum corpusculum inter tot exhausto labores tamdiu sustentasse videatur. Nec vanæ ambitionis ipsi dica merito scribi potest, nisi forte eam callide dissimulasse dixeris: ejus certe epistolæ penes me quidem a nimia gloriæ cupidine tumentiqne fastu Marsilium absolvunt: quod oppido rarum est in eo homine, cujus adhuc vivi magnum jam & memorabile nomen fuit, qui summorum favorem meruit virorum, quique tot monumentis ære perennioribus inclaruit. Ne quid nunc amplius dicam de ejus tranquillissima morum temperie, laudabili æquanimitate, & indefessa industria, quæ ex superius memoratis jam patent. Pietatis in Deum haud pauca in nostri scriptis extant vestigia: nec facile quid in fervida ejus & devotaoratione desideraverint vel rigidissimi censores, qua Deum se quotidie compellare (*k*) meminit, ut suæ fulgeat menti, & voluntati faveat. Quanquam nec hoc inficiandum est, ad superstitionem Ficinum fuisse aliquanto procliviorem, & vanitatibus astro-

(*k*) Integra ea legitur Epist. L. I. f. 33.

aſtrologicis nimis addictum: quod tamen ſeculi illius genio adſcribendum eſſe arbitror, quo magna quidem literis oriebatur lux, at denſiſſimæ tenebræ religionem obſcurabant. *Rei philoſophicæ nimium deditus*, Henrico Whartono (*l*) indice, *religionis & pietatis curam poſthabuiſſe dicitur, donec Savonarolæ Florentiam advenientis eloquentiam admiratus, concionibus ejus audiendis animum adjecit, dumque floſculis Rhetorices inhiavit, pietatis igniculos recepit: reliquamque dein vitam religionis officiis impendit*, Notiſſimus eſt hic familiæ Dominicanæ Monachus per δυσφημίας & εὐφημίας, qui juſſu Alexandri VI. Pont. Max. Florentiæ A. 1498. primum ſtrangulatus ac deinde cum duobus ſociis crematus fuit (*m*). Licet vero diverſiſſima de eo (*n*) proſtent judicia, hoc tamen

E 5 nega-

(*l*) In Append. ad Hiſt. liter. Script. Eccleſ. Gu. Cavei f. 112. Idem fere L. E. Du-Pinius Biblioth. Eccleſ. Tom. XIV. p. 111. memorat.

(*m*) Ejus vita a Jo. Franciſco Pico Mirandulano deſcripta, inſerta eſt collectioni Bateſianæ pag. 107. ſqq.

(*n*) Præter innumeros alios conſuli de eo poſſunt Naudæus in Apologia magnorum virorum, magiæ poſtulatorum, Gallice ſcripta p. 319. ſqq. edit. Amſtelod. 1712. Petrus Bayle in Dictionario Hiſtorico & Critico f. 3058. editionis tertiæ, & Jo. Franc. Buddeus in Diſſ. de artibus tyrannicis Hieronymi Savonarolæ, ejusque Retractatione, quæ utraque Parergis ejus hiſtorico-theolog. p. 277. ſqq. indita eſt.

negari nequit, optimum fere quemque ab ejus tum ſtetiſſe partibus, illumque maximo cum bonorum luctu neci datum eſſe. Hac occaſione verba Ficini (*o*) referre placet, e quibus, quanti Savonarolam fecerit, palam eſt. Videlicet in epiſtola ad Jo. Cavalcantem A. 1494. d. 12. Dec. data plenius de eo, cur divina providentia permittat adverſa, deque vaticiniis & remediis malorum diſſerit, virumque hunc ſibi amiciſſimum tandem ſic compellat: *Nonne propter multa delicta poſtremum huic urbi hoc autumno exitium imminebat, nulla prorſus hominum virtute vitandum? Nonne divina clementia Florentinis indulgentiſſimâ integro ante hunc autumnum quadriennio nobis iſtud prænunciavit per virum ſanctimonia ſapientiaque præſtantem Hieronymum, ex ordine Prædicatorum, divinitus ad hoc electum? Nonne preſagiis monitisque divinis per hunc impletis certiſſimum, jam jam ſupra noſtrum caput imminens exitium, nulla prorſus virtute noſtra, ſed præter ſpem opinionemque noſtram mirabiliter evitavimus? A Domino factum eſt illud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Reliqnum eſt, optime mi Joannes, ut deinceps ſalutaribus tanti viri conſiliis obſe-*

(*o*) Epiſt. L. XII. f. 197.

obſequentes, non ſolum ego atque tu, ſed omnes etiam Florentini, Deo nobis clementiſſimo grati ſimus, & publica voce clamemus: Confirma opus hoc Deus, quod operatus es in nobis.

§. 19.

Auriculas aſini quis non habet? vere pronunciat Perſius: adeoque nec in Marſilio deſunt, quæ jure quodam ſuo carpenda veniunt. Mentem ad ſuperſtitionem proniorem jam tetigimus: nunc & alia quædam candide recenſebimus. Pudendæ adulationis notam ipſi inurunt nonnullæ ejus epiſtolæ. Sic ampulloſis aſſentatiunculis Sixti IV. Pont. Max. gratiam aucupari annifus, hisce inter alia ipſi ſupparaſitatur (*p*): *Hic omnes Chriſtianorum populi proclamabunt: quisnam eſt iſte? cui tam facile obtemperant elementa, cui ſidera parent. Hic eſt profecto legitimus ille clementiſſimi Chriſti vicarius, qui clavibus acceptis a Chriſto ſtatutis ab eo temporibus Jani Plutonisque oſtia claudit — Sixtus ſublimis theologiæ Phœnix, excelſas Palladis arces ante alios poſſidens, divinum ibi oraculum in ſingulis conſulit. — Cantate Sixto canticum novum*, & reliqua, quæ exſcribere tædet. Forte tamen

(*p*) Epiſt. L. VI. f. 115.

tamen ex hoc capite excusari posset Ficinus, quod hæc in difficillimis patriæ suæ temporibus, gravissimisque calamitatibus effuderit. Scripsit enim eas literas A. 1478. mense Decembri, posteaquam Laurentius Medices a Pontifice diro anathematis fulmine perculsus, graveque contra Florentinos bellum a Papa & Ferdinando Neapolitanorum Rege decretum esset. Earum calamitatum causas atque originem ex Jacobo Philippo Bergomate (*q*) paucis narrabimus. Franciscus Salviatus, Florentinus civis & Archiepiscopus Pisanus, multarum machinationum artifex, conjuratione contra Medicæam familiam inita, Florentiam magno comitatu venit, ibi per eos, qui sceleris conscii erant, Laurentium & Julianum fratres Medices aliosque ex optimatibus interfici curaturus. Quare urbis Magistratu ad solemnem missam in

(*q*) Supplement. Chronic. f. 310. edit. Venet. A. 1513. Hac de conjuratione brevem commentarium Latine ornatissime perscripsisse Angelum Politianum, ex Vossio commemorat. W. J. Clausius in ejus vita. p. 70. conf. Raph. Volaterrani Geograph. Lib. V. qui eam conjurationem ipso Sixto IV. Pontifice conscio & adjuvante initam esse narrat, illiusque speciales quasdem circumstantias curate persequitur. adde Steph. Forcatulum de Gallorum Imperio & Philos. L. IV. p. 234. & Fr. Hotomanni Brutum Fulmen Sixti V. p. m. 172. nec non **Historiæ Florentinæ Scriptores.**

in S. Liberatæ templo celebrandam invitato, in ipsis sacris Julianus nutu illius obtruncatus fuit: Laurentius vero, vulneribus acceptis, ut erat vir prudentissimus, e sicariorum manibus elapsus, fuga sibi consuluit. Florentini igitur, Archiepiscopi fraude cognita, multis conspirationis hujus consciis trucidatis, eum cum plurimis comprehensum in medio urbis foro, ipso episcopali habitu ornatum, ignominiose suspenderunt. Quas ob res Sixtus Laurentium excommunicavit, omnibusque dignitatibus privavit, cum Ferdinando Rege bellum Florentinis indicens. Verum re deinceps curatius cognita eum cum Florentinis absolutum, in pristinos honores restituit. (†) Hoc itaque tempore Marsilius supplices istas ad Romanorum sacrorum arbitrum literas pro Mæcenate suo Laurentio & patria urbe exaravit, animum ejus assentatiunculis & adulatorio sermone expugnandum ratus. Præterea communi fere illius ævi labe majestas Pontificis propemodum divina haberi solita est. Quid? quod Patroni ærumnæ etiam in clientis Ficini caput ruisse videntur. Parum enim abest,

(†) Alii tamen Florentinos, Ferrariæ Duce in belli societatem adscito, Papam ad revocandam excommunicationem minis armisque compulisse volunt.

abeſt, quin noſtri quoque res in maximo tum verſatas fuiſſe diſcrimine credam (*r*). Hinc ergo illæ lacrymæ! ſed ad alia properat calamus. Niſi de Marſilii pietate aliunde mihi conſtaret, facile in eam ingrederer ſuſpicionem, profana illum mente fuiſſe præditum. Turpiter enim nonnunquam abutitur divinæ Scripturæ oraculis, cujus quædam tibi nunc ſpecimina exhibebimus. *Fuit apud nos*, ſcribit ad Sixtum Pontificem (*s*), *hactenus Nicholinus Antiſtes plenus gratiæ & veritatis, homo nuper iſthuc miſſus a Deo, cui nomen eſt Joannes. Hic Romam venit in teſtimonium, ut teſtimonium nobis inde perbiberet de numine Sixti, quam gratioſa mente Sixtus noſter filiam ſuam Florentiam complectatur* — *O legitimum Petri Apoſtoli Succeſſorem! o verum hominum piſcatorem! Proinde ſi dicere fas eſt, in hoc uno retium jactu videtur quodammodo Petrum ipſum ſuperaviſſe: non enim centum quinquaginta tres piſces hic cepit, imo fere, quodcunque Arnus alit æquorque Piſanum &c.* In prooemio in Jamblichum his ineptiſſime utitur (*t*) verbis: *Eſt homo Flo-*

(*r*) Vid. Epiſt. L. VI. f. 116. (*s*) l. c. f. 115.

(*t*) Epiſt. L. IX. f. 159. Puduit profanæ hujus parodiæ eum, qui verſionem Jamblichi, aliorumque Platonico-

Florentiæ missus a Deo, cui nomen est Joannes, heroica Medicum stirpe natus: hic venit in testimonium, ut de summa patris sui magnanimi Laurentii apud omnes auctoritate testimonium perhiberet. Huic ergo & tu, precor, (Jambliche) *de singulari meo erga eum amore testimonium perhibeto.* En turpissimam adulationem, & profanum divini oraculi abusum! sed pejus adhuc luxuriatur in prooemio Procli & Porphyrii (*u*): Deus,„ omnipotens Joanni Bicio Medici — quasi„ cuidam Abrahæ, quantum fas est confer-„ re, quondam promisisse videtur: proles,„ o Joannes, tua fulgebit in seculum, sicut„ stellæ cœli, seminibus tuis benedicent po-„ puli, in semine tuo tandem benedicentur„ omnes

nicorum, a Ficino factam cum ejus opusculo de voluptate Venetiis in ædibus Aldi A. 1497. excudi curavit. Nam ibi hæc verba in Dedicatione ad Joannem Cardinalem Medicem prorsus omissa sunt.

(*u*) Epist. L. IX. f. 159. Integra hæc dedicatio, ad Joannem Medicem directa, impiis istiusmodi lusibus scatet, ab Aldo in laudata Editione Veneta prorsus omissa. Ἐν παρόδῳ tamen notare juvat, Ficini divinationem de summi pontificatus honoribus, aliquando in Joannem conferendis, non fefellisse. Paulus Jovius quoque in Vita Leonis X. Lib. III. Marsilium, quem eximiæ autoritatis astrologum vocat, ex fortunata & regia genesi Joanni Medici sacrorum principatum, quum adhuc esset puer, nec plane sacris initiatus, omnino detulisse refert.

„omnes gentes: hæc illi Deus. Semina „vero Joannis, quibus benedicunt populi, „Cosmus quidem primo, deinde Petrus „Cosmi filius, tertio magnanimus Lauren„tius Petro natus: Semen autem Joannis „ejusdem, in quo benedicentur omnes gen„tes, est Joannes Laurentio genitus, cui „adhuc adolescentulo divina providentia „mirabiliterCardineam contulit dignitatem „futuri pontificis auspicium, in quo quidem „vice Christi benedicantur omnes gen„tes &c.„ Sic penitus transversum egit nostrum adulandi libido. Sed & nimius Platonicæ sectæ amor quandoque illum eo adegit, ut hac ratione insaniret. Ita verbi causa in præfatione, Plotino præmissa, auditores & lectores suos his affatur: *Vos Platonem ipsum exclamare sic erga Plotinum existimetis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi undique placeo, ipsum audite.* Epistolam vero de concordia Mosis & Platonis ad Braccium Martellum (x) hac coronide obsignat: *Tu vero, postquam Academiam ingressus mysteria hæc ab his heroibus intus acceperis, ac insuper alia plura atque majora, quæ non capit epistola, forsitan Petri voce clama-*

(x) Epist. L. VIII. f. 144.

clamabis : Bonum est hic esse, faciamus tria tabernaculorum millia. Plura hujus generis (*y*) referre nolo, ne & tibi & mihi molestus sim.

§. 20.

Cæterum res nota & pervulgata omnibus est, Marsilium studiosissimum Platonicæ Scholæ sectatorem, summumque ejus admiratorem fuisse. Noli autem a nobis exspectare, ut hypotheses, quas foverit, jam prolixe repetamus: integrum enim Platonicæ philosophiæ systema nobis explicandum foret. Generatim vero hoc de ipso salva veritate pronunciare nos posse confidimus, opiniones eum suas adeo tenebricosis allegoriarum involucris & dicendi genere plusquam poëtico, qui fere Academicorum mos erat, plerumque proponere, ut sæpe, an seipsum intellexerit, valde dubitem. Ipse Ficinus hanc suam in scribendo obscuritatem haud diffitetur, in literis ad Loctarium Neronium (*z*) A. 1477. d. 15. Apr. exaratis, *Quantum*, inquiens, *ab initio studiorum meorum*

(*y*) cf. Epist. L. VII. f. 131. L. VI. f. 129. L. IX. f. 162. L. V. f. 109.

(*z*) Epist. L. IV. f. 82. Poëtici vero, quo usus est, dicendi generis rationes reddere annititur L. III. f. 65.

rum mea mihi verba ſcriptaque placebant omnia, tantum ferme deinde in dies mea mihi omnia diſplicent. Scribere tamen nonnihil quotidie neſcio quo ſive fato ſive ſpiritu vel invitus impellor. Ergo id mihi primum ſemper eſt in ſcribendo propoſitum, ut quam minime Marſilium cæterosque offendam, quam breviſſime loqui. Sed dum nimia brevitate ſtudeo prolixitatis devitare faſtidium, interim obſcuritate quadam nonnunquam quodammodo confundo me ipſum, certe alios ſæpe perturbo. Hoc autem jure iis ſolet accidere, qui modum in rebus tenere non didicerunt. Solenne quoque ipſi Platonicorum ritu eſt, abdita ubique crepare myſteria: immo nonnunquam ejus ingenium uberiori phantaſia abreptum ita luxuriatur, ut fere in fanaticorum claſſem conjici mereat. Haud enim rarum eſt ipſi, raptus quosdam & viſiones, vaticiniaque ac ſomnia divinitus ſibi inſpirata jactare, niſi forte oratorum & poëtarum conſuetudine hæc finxiſſe dicendus ſit (*a*). Effuſo vero ejus & immodico in Platonem aliosque veteres

(*a*) Vide tamen egregium, quod haud ita pridem elegantiſſimi vir ingenii D. Jo. Laurentius Moshemius, Theologus nunc Helmſtadienſis, de Platonicis tulit, judicium in pereruditа de felicitate eorum, qui pura mente ſunt ad Matth. V. 8. diſſertat. primitiis ejus Juliis inſerta, p. 20.

teres ſtudio tribuendum eſt, quod Dialogum illius, qui Critonis titulo inſignitur, religionis Chriſtianæ fundamentum continere in præfamine ipſi præmiſſo dixerit, magnamque in præcipuis Moſis & Platonis ejusque ſectatorum concordiam videre ſibi viſus fuerit (*b*). Trinitatis equidem myſterium in ipſis Platonis libris nunquam eſſe prudens (*c*) fatetur, ſed nonnulla verbis quidem, quamvis non ſenſu, quoquo modo ſimilia: ſimiliora vero in ſectatoribus ejus, qui poſt Chriſtum natum floruere. Nec adeo mirum eſt, noſtrum philoſophorum ante Chriſti adventum ſalutem propugnaſſe. Quod quibus rationibus fecerit, breviter jam nobis exponendum eſt. Scilicet (*d*) præcepta Moſaica in duo apud Theologos genera diſtingui, alia ad naturale moraleque jus pertinere, alia ad ceremonias & judicia bene aſſerit. Prima illa a Deo Moſi data eſſe atque populo, ſecunda Moſen ipſum conſtituiſſe divinitus inſpiratum: rurſus prima omni hominum generi ſemper ſervanda mandari, ſecunda Judæos ſolos adſtringere,

 vide-

(*b*) Epiſt. L. VIII. f. 144. Magno conatu poſt Ficinum præter alios hoc agere allaboravit Auguſtinus Steuchus Eugubinus in Libris de perenni Philoſophia.
(*c*) Epiſt. L. XII. f. 193. (*d*) Epiſt. L. V. f. 111.

videlicet usque ad Messiæ ipsius adventum: prima adeo communia esse, ut cuique etiam minus liberaliter instituto vel solo naturali judicio cognita esse potuerint. Pythagoram igitur, Socratem, Platonem atque similes alios Dei unius cultores optimisque moribus institutos, ejusmodi sive Mosaica sive naturali disciplina inferos devitasse, superna vero sine superni Christi gratia mereri non potuisse: ea propter in mediam quandam regionem perlatos, in ipso Limbo de Messiæ adventu sive per prophetas, similiter ibidem servatos, sive per angelos certissimos esse redditos, atque hinc gentiles pariter ac Judæos sub ipsa Christi spe primum, deinde præsentia Christi superos repetiisse. Alibi vero (*e*) ita deliravit Marsilius, ut Socratem dulcissimi nostri Servatoris typum constituere haud erubuerit. Quanquam enim præfamine & colore quodam hanc insaniam velare velit, reipsa tamen illum præsignavisse Christum censet. *Nisi vererer*, scribit ad Paulum Ferobantem, *fore nonnullos, qui vel pravitate ingenii vel parvitate judicii alto, quam nos loquamur, sensu captent singula, demonstrarem Socratem etsi non figura, qua Job atque Joannes Baptista, tamen adumbratione forte quadam* Chri-

(*e*) Epist. L. VIII. f. 144.

Chriſtum ſalutis auctorem quaſi, ut ita loquar, præſignaviſſe. Poſthæc comparationem Socratis cum Soſpitatore noſtro inſtituit, eumque ſapientiſſimum, magnorum philoſophorum & Apollinis oraculo judicatum, ſingulari mentis excellentia, divinitate inſuper vaticinioque ingenito æterna bona caducis præpoſuiſſe, incommodaque corporis, inediam, nuditatem atque fortunæ mala ultro ſuſtinuiſſe, uni pietatis charitatisque intentum officio, propria negligentem commoda, nulloque deterritum periculo, tanquam animorum medicum mentibus hominum ubique purgandis incubuiſſe, manſuetudinem & charitatem aliasque virtutes, ambitioſa ſcientiarum profeſſione excluſa, commendaviſſe, divinis ubique niſum teſtimoniis, nullum præmium humanum ſperantem, certo periculo & morti ſe ſubjeciſſe, ab iis ipſis tandem impietatis accuſatum, quibus ipſe palam pietatis officium prædicaverit, in judicio ſe, cum potuiſſet, non defendiſſe neque excuſaſſe, & cum e carcere abire quiviſſet, noluiſſe tamen, injuſtamque necem libentiſſime, ſummæ conſtantiæ patientiæque poſteris exempla daturum, ſuſtinuiſſe, non alio conſilio tradit, quam ut eum inſano auſu cum Chriſto conferat. Ultra

hæc Christi figuram invenisse sibi videtur in triginta nummorum pretio de Socrate facto, ipsius Socratis vaticiniis, & vindicta divinitus ejus necem subito consecuta; lotione vesperi paulo ante obitum instituta a Socrate, exhortationeque ejus ad pietatem hora cœnæ. *Quid? quod*, exclamat Marsilius, *in eadem hora de calice atque benedictione & in obitu ipso de Gallo fit mentio! Mitto præterea*, addit, *multa Socratis tam facta quam dicta, non ab ipso quidem, sed a discipulis ejus quatuor præcipue scripta.* Ut nimirum sic quatuor Evangelistas præsignificatos esse scias, quamvis hæc non diserte exprimat Ficinus.

O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!

Luciano potissimum se hæc opposuisse ait noster, sed eo ipso commento dignum se præstitit, quem facetus ille homo sale suo acriter perfricet, nasoque adunco suspendat. Verum nondum satis ineptiarum. Eo etiam progressus est Marsilius, ut philosophiam Platonicam tanquam sacram legendam in sacris, inque templis docendam asseverare non dubitaverit *(f)*: imo ipse jam ea

(*f*) Epist. L. VIII. f. 153. Haud ergo fidem excedit, quod ex Bzovii Annalibus Jo. Lomejerus Lib. de Biblioth.

ea in re aliis exemplum præivisse videtur, oratiuncula, qua id suadet, in ædibus sacris habita. Quid autem, quæso, per febrim somniari ineptius unquam posset? adeo verum est, quod Tullius olim (g) dixit: *Nescio, quomodo nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum.* Sed his longius immorari nolo. Verbulo duntaxat meminisse liceat, nostrum illos, qui eodem secum in Platonem studio & amore ducebantur, suos in Platone fratres (h) nominavisse.

§. 21.

Antequam vero ad scripta Ficini enarranda accingar, paucis observare lubet, ejus

oth. C. IX. p. m. 177. de Ficino refert, eum, cum nullam Christi aut beatæ Virginis aut alicujus Sancti imaginem domi coleret, Platonis tamen simulacrum in cubiculo habuisse, anteque illud perpetuo dies noctesque ardentem lampadem suspendisse.

(g) Lib. II. de Divinat.

(h) Epist. L. IX. f. 157. Fratres istiusmodi Platonicos plures, præsertim Florentiæ, habuit Ficinus. Ipsi Medices aliquando natalitia Platonis solenniter celebraverunt cereali pompa, convivio opiparo, convocato doctorum cœtu, cui noster quoque interfuit. Sermones iis in epulis habiti recensentur prolixe in prolegomenis, Platonis convivio ab ipso præfixis. Franciscus etiam Bandinus genethliacum Platonis festum in urbe Florentina suis sumptibus & apparatu regio celebrasse dicitur a Ficino Epist. L. IV. f. 97.

auctoritate nonnullos eruditos in designanda exemplaris Pandectarum Florentini, toto orbe celebratissimi, ætate abuti. Nempe post primum illarum Pandectarum volumen recenti manu ex ejusdem voluminis initio repetitum inveniri Epigramma Græcum, quod plerumque digestorum editionibus præmitti solet, cum versione interlineari, refert post alios Henricus Brencmannus (*i*), testis ocularis idemque gravissimus, subscriptaque sequentia: *Epigramma hoc superius sex versuum reperitur in precedenti volumine in fine tabulæ voluminis. Christophorus Landinus Secretarius manu propria.* Sequitur autem in continenti eadem manu, ut laudato Brencmanno cum cura examinanti visum est: *Ego Marsilius Ficinus interfui, dum hoc reperiretur, idque manu propria scripsi, die 9. Aprilis* 1486. *Petro Berardi de Berardis sedente vexillifero justitiæ. Quapropter perspicuum judicamus, boc volumen proprie fuisse ab ipso Justiniano compositum, neque solum transcriptum.* Sed pia, nimis tamen crassa fraude id confictum esse non dubitat l. c. vir doctissimus. Nec, si verba, Ficino afficta, de ipso Pandectarum exem-

(*i*) In nitidissima Historia Pandectarum Florentinarum Lib. III. C. I. p. 199.

exemplari primum reperto accipere velis, patitur id ratio temporis, nisi Marsilium seculo XII. quo Pisas illud delatum est (*k*), vixisse simul absone concedas. Quanquam Jo. Mabillonius (*l*) Landinum & Ficinum iis verbis tantum testatos esse existimet, quod interfuerint, dum epigramma illud reperiretur.

§. 22.

Scripta Marsilii tot numero, tamque diversa sunt, ut iis recensendis eam, quam velim operam præstare nequeam. Ad vitandum igitur nimiæ prolixitatis tædium de præcipuis duntaxat, quæ notatu non indigna nobis videbuntur, commemorabimus, nudum dein omnium ejus operum catalogum subjecturi. Eminet inter ea Platonis editio, quem integrum in Latinum primus convertit sermonem, commentariisque illustravit, vel hoc solo, si nihil aliud fecisset, nominis immortalitatem meritus. Quo autem anno, Ficino obstetricante, Platonis opera, Latine reddita, publicam lucem primo viderint, præcise determinare haud possum.

(*k*) l. c. L. I. Cap. VII. sq.

(*l*) In Museo Italico ad diem 16. April. 1686. citat. Brencm. l. c. p. 455.

Quamvis enim jam versare manibus, Bibliotheca Memmingensium publica eam mihi suppeditante, primam illam editionem mihi liceat, anni tamen indicio ea destituta est, his tantum in fine verbis adjectis: *Impressum Florentiæ per Laurentium Venetum.*(†) Ex præfatione tamen, qua Plotinum Laurentio Medici Noster dedicavit, colligo ante annum 1490. Platonis opera in publicum prodiisse. *Quo tempore*, scribit ibi Ficinus, *Platonem Latinis dedi legendum: heroicus ille Cosmi animus heroicam Joannis Pici Mirandulæ mentem nescio quomodo instigavit, ut Florentiam, & ipse quasi nesciens quomodo perveniret. Hic sane quo anno Platonem aggressus fueram natus, deinde quo die & ferme qua hora Platonem edidi Florentiam veniens, me statim post primam salutationem de Platone rogat. Huic equidem Plato noster, inquam, hodie liminibus nostris est egressus. Tunc ille & hoc ipso vehementer congratulatus est, & mox nescio quibus verbis, ac ille nescit quibus ad Plotinum interpretandum me non adduxit quidem, sed potius concitavit. Divinitus profecto videtur effectum, ut dum Plato quasi renasceretur,*

(†) Hunc eundem esse opinatur Maittaire Annal. Typ. T. I. p. 374. qui Laurentius Francisci de Alopa Venetus dictus fuit.

retur, natus Picus heros sub Saturno suo Aquarium possidente, sub quo & ego similiter anno prius trigesimo natus fueram. Ex his verbis edocemur, multorum annorum labore Platonis versionem a nostro confectam esse: verisimile enim est, Picum intra A. 1480. & 1490. primo Florentiæ Ficinum convenisse. Natus est is A. 1463. diemque supremum obiit mense Novembri A. 1494. ætatis 32. Aliquot vero annis ante inter eos amicitiam & familiaritatem viguisse, ex epistolis novi. Quin imo ex literis nostri ad Callimachum (*m*) die 8. April. 1485. scriptis conjicio, tum vel paulo ante Platonem vulgatum fuisse: nam in iis laudato amico suo eum Latine loquentem offert. Difficilem autem Lucinam Platonis fœtus experti, inque ipso fere partu suffocati esse videntur. Epistola Marsilii ad Hieronymum Cancianum Urbinatis Ducis Oratorem (*n*) hunc gerit titu-

(*m*) Epist. L. VIII. f. 145. His jam ita annotatis, deprehendi ex Epist. L. IX. f. 162. Anno circiter 1482. vel 1483. Platonem prodiisse in lucem: ibi enim septimo ætatis suæ septennario eum se edidisse ait Ficinus, nisi forte his, tum hæc opera se prelo subjecisse, indigitet, quæ tamen anno vel biennio post eo liberari demum potuerunt.

(*n*) Epist. L. VII. f. 141. Dein L. VIII. f. 142. eidem gratias agit pro Platonis libris ab occupatore redemtis.

titulum: *Obsecratio, ut Platonis libri in Latinum a nobis translati ex ejus manibus, qui occuluerat, redimantur.* Integram eam, cum brevis sit, adjiciemus. *Divum Platonem in Ægina venditum Anniceris Cyreneus a servitute redemit, & in Sicilia in summo vitæ discrimine constitutum Archītas Tarentinus ab exitio liberavit. Platonis autem liberi, cum relicta Græcia a Barbaris occupata sese in Italiam contulissent, in carcerem forte conjecti sunt, integrumque biennium, proh nefas! in vinculis detinentur. Sed ecce jam insignis pietate vir Cancianus Hieronymus a compedibus eos solvet lucique restituet. Quantum ergo quondam Cyreneo & Tarentino pro Platone Græcia debuit, tantum Canciano pro Platonis liberis debebit Italia.* Tibi divinandum relinquo, quodnam fuerit fatum Platonis operum, de quo heic loci conqueritur. Nisi tamen memoria me fallit, alicubi in Ficini epistolis legisse puto, manuscriptam versionem cum commentariis ab eo cum Federico, Urbini Duce, communicatam, & plus justo ab hoc retentam fuisse, amicorum tandem precibus ipsi vix rursus extortam; sed locus ille, summo licet studio quæsitus, nunc non succurrit. Paulo adhuc obscurius aliud sinistrum eorum operum subaccusat fatum in literis ad Carolum

rolum Ristorum (*o*) scribens: *Pius Plato noster his diebus ab impio quodam Germano transscribebatur, qui nuper sacrilegis manibus sacrum ante aras sanguinem fudit; ille, ut ita dixerim, sacricida miles repente sacerdote caeso fugam arripuit, ipsaque fuga alterum videtur sacrilegium patravisse, dum videlicet urbanum Platonē inter rusticos relinqueret vagabundum, tertium insuper sacrilegium patraturus, si sacrum cruentis manibus Platonem reversus aliquando ausit attractare. Da igitur operam quaeso, vir optime, ne Plato aut diutius in sylvis oberret, aut forte, quod foret crudelius, aliquando contaminatis profani illius manibus polluatur.*

Minus vero elegans est prima illa Platonis editio, charactere Gothico minuto expressa, multis praeterea mendis deturpata, quorum catalogus, a Ficino illi annexus, septem fere plagulas integras implet. Hinc noster ad Franciscum Bandinum (*p*): *Quod Platonis libri tandem ab impressoribus sint expressi, pia Philippi Valoris opera & magnifica manu factum est. Quod autem minus eleganter expressi, id partim negligentia impressorum, sic potius*

(*o*) Ep. L. VII. f. 138.
(*p*) Epist. L. VIII. f. 146.

potius oppressorum, partim, si dictu fas est, malignitate fortunae nobis accidisse putato. Doles autem, quae tua pietas est, senem hunc nostrum ad vos squalidum accessisse. Desine precor mi Bandine dolere. Sic enim & natura comparatum est, & sorte datum, ut qui e carcere diuturno solvuntur, profundisque tenebris eruuntur, squalentes prodeant, macieque confecti. Alibi vero Laurentium Medicen in literis ad Martinum Uranium (*q*) A. 1491. d. 24. Nov. exaratis celebrat, quod magnifico sumtu formaque regia Platonis libros eleganter denuo exprimi jusserit; simulque se pro viribus curaturum, ut emendatior sit expressio secunda quam prima, librosque singulos in capita distincturum, & inscriptionibus certissimis tanquam formulis declaraturum promittit. Aliam quoque editionem Venetiis curari, eodem anno ad eundem mense Julio (*r*) meminit: & haec illa est, quam Whartonus loco saepius citato annotat. Multoties vero Ficini versio deinceps recusa est, quod ex Summi Polyhistoris D. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Lib. III. C. I. p. 33. patet.

§. 23.

(*q*) Epist. L. XI. f. 178. cf. L. X. f. 171.
(*r*) Epist. L. XI. f. 177.

§. 23.

Non possum hic silentio prætermittere, quæ idem nunquam satis deprædicandus D. Fabricius l. c. memorat, ad hujus versionis historiam omnino pertinentia. Nempe dicitur Ficinus translationis suæ primum specimen ostendisse Marco Musuro, & ejus censuram rogasse. At hic inspecto Ficini labore, digitos atramento protinus immersit, iisque prima Ficinianæ versionis pagina obliterata demonstravit, alia versione opus esse, hanc nonnisi una litura posse emendari, ut refert Menagius T. II. Antibailleti p. 157. Itaque Ficinus denuo rem majori studio adorsus, illam, quæ in omnium manibus versatur, composuit Platonis versionem. Hæc vir laudatus. Ut vero scias, quanta sollicitudine, quantaque industria Marsilius in altera illa versione conficienda usus fuerit, ipsa ejus verba appingam, quibus lectorem suum ita affatur: *Ne forte putes, tantum opus editum temere, scito cum jam composuissem, antequam ederem, me censores huic operi plures adhibuisse, Demetrium Atheniensem, non minus philosophia & eloquio quam genere Atticum, Georgium Antonium Vesputium, Joann. Baptistam Boninsegnium, Florentinos, Viros Latinæ lin-*

linguæ Græcæque peritissimos, usum præterea acerrimo Angeli Politiani doctissimi viri judicio, usum quoque consilio Christophori Landini & Bartholomæi Scalæ, virorum clarissimorum. Nec certe laude sua defraudandæ sunt hæ Ficini vigiliæ, etsi, ut sunt hominum res, omnes numeros non habeant. *Multam quidem*, censente doctissimo autore historiæ philosophicæ doctrinæ de Ideis (*s*), quem Jac. Bruckerum Augustanum esse novimus, *Platonicæ philosophiæ Platonisque operibus impendit operam, indeque magnam laudem meruit: sæpe tamen ubi litera sententiæ suæ non favet, nescio quæ mysteria allegoriarum subsidio quærit, totusque Platonis amore captus est, unde ei non omnino fidendum esse monet Franc. Picus* de Vanit. Astr. L. V. C. 6. *& post eum Jo. Baptista Crispus* in rarissimo opere de Ethnicis Philosophis caute legendis Distrib. II. L. VI. p. 270.

§. 24.

Platone absoluto, Plotinum, Jo. Pico Mirandulano potissimum instigante, aggressus, eum Latino Idiomate publicæ luci exposuit A. 1492. Auspiciis quidem & sumtibus

(*s*) pag. 33. 34.

tibus Laurentii Medicis, magni illius herois & Musagetæ, cui etiam consecratus est, excudi cœptus, prelo tamen demum exiit, eo jam fatis functo, quod ex allocutione Marsilii ad Petrum filium, ad calcem subjecta, perspicimus. Præmissa est vita Plotini, a Porphyrio composita, & a nostro traducta, nec non isagoge satis prolixa in ejus opera, qua in faciliorem illorum lectionem nos introducere, eaque subinde illustrare satagit Ficinus. In fine hæc verba leguntur: *Magnifico sumtu Laurentii Medicis Patriæ Servatoris impressit ex archetypo Antonius Miscominus Florentiæ An. MCCCCLXXXXII. Nonis Maji.* Vere splendida est hæc editio, nitidissima charta & perquam elegantibus typis lectoris oculos jucunde adficiens, magnificentiæ Mediceæ monumentum, quibusvis imaginibus, statuis, marmoribus illustrius, ut parum absit, quin de hac editione dici posse existimem, quod de Josephi & Philonis operibus in Gallia & Germania excusis pronunciavit (*t*) Michael Neander, ea scilicet scripta adeo pulchris typis esse expressa, ut si angelis tales literæ pingendæ essent, non sint picturi & effecturi pulcriores. Interea vero temporis

G

(*t*) In præfat. Theologiæ Bernhardi & Tauleri præmissa.

poris, dum in Plotino transferendo, & commentariis illustrando occupatus esset, alia quoque emisit opera, præsertim versiones veterum quorundam autorum, quæ hoc intervallo lucem adspexisse primum videntur. Procemia enim in Theophrastum de anima (*u*), Synesium atque Psellum (*x*) &c. A. 1489. conscripta sunt. Junctim vero dein, politissimo habitu induti, ex ædibus Aldi Venetiis A. 1497. mense Septembri in fol. prodierunt ex Latina Ficini versione Jamblichus de Mysteriis, Proclus de anima & dæmone, sacrificio item & magia, Porphyrius de divinis atque dæmonibus, Synesius de somniis, Psellus de dæmonibus, Theophrastus de anima, phantasia & intellectu, cum Prisciani & Marsilii expositione, Alcinous de doctrina Platonis, Speusippus de Platonis definitionibus, Pythagoræ aurea verba & symbola, ac Xenocrates de morte (hunc tamen librum Æschini Socratico alii tribuunt): additus est quoque Marsilii Liber de voluptate, ab ipso adhuc juvene concinnatus, in quo varias philosophorum de voluptate sententias brevi sermone percurrere satius esse duxit, quam suam exprimere. De his

(*u*) Epist. L. IX. f. 159. (*x*) l. c. f. 160.

his vero Ficini versionibus nihil annoto, nisi unum hoc, quod ipse Jamblichum se non ad verbum expressisse sed ad sensum dicat (*y*), non tam, quod tunc in Plotini commentariis totus fuerit occupatus, quam quod unicum ejus habuerit exemplar, mendarum & fragmentorum plenum. Habentur autem ex ejus quoque translatione Dionysius Areopagita, Mercurii Trismegisti (†) Pœmander & Asclepius, Athenagoræ Atheniensis de Resurrectione Excerpta. De ratione vero interpretandi, quam tenuit noster, Petrus Daniel Huetius (*z*) sic judicat: *Marsilium Ficinum religiosum & fidelem dicit Nannius, summaque cura verbis institisse, sententiam quoque reddidisse, in indole vero defecisse: nos aliter judicamus, nam verborum quidem curam negligit Ficinus, sententias dilatat nonnunquam, vel contrahit, id quod alibi sæpe, maxime vero in Trismegisti interpretatione deprehendas.*

(*y*) Epist. L. IX. f. 163.

(†) Trismegistus Ficino interprete primum prodiit Tarvisii A. 1471. in 4. ex officina Gerardi de Lisa, notante Maittaire. l. c. p. 90.

(*z*) Lib. de Claris Interpret. pag. 270. edit. Stad. 1680. Idem l. c. p. 212. quædam Trismegisto falso affi-cta opera Ægyptiace & Græce ab eodem Hermete utriusque Linguæ perito scripta absurdissime credidisse Ficinum ait.

§. 25.

Epistolas Marsilii quod attinet, editæ sunt eæ, in Libros XII. distinctæ, Venetiis A. 1495. in fol. In earum calce hæc verba legimus: *M. F. Florentini Eloquentissimi Viri Epistolæ familiares feliciter finiunt: impensa providi Hieronymi Blondi Florentini, Venetiis commorantis, opera vero & diligentia Matthæi Capcasæ Parmensis impressæ Venetiis, æquinoctium vernale Phœbo introeunte, as. Leon. die & hora Mercurii, vigilia divi Gregorii, Anno Salutis MCCCCLXXXXV.* Aliquos earum libros jam antea prodiisse, e nonnullis locis colligo, nisi forsan in manuscripto tantum circumlatæ fuerint. De suarum vero Epistolarum ratione ipse Marsilius ad Angelum Politianum hæc (*a*) perscribit: *Circumferuntur, ut ais, epistolæ quædam meo nomine quasi Aristippicæ & quædam ex parte Lucretianæ potius quam Platonicæ: si meæ sunt, non sunt tales, si tales sunt, non meæ illæ quidem, sed a detractoribus meis confictæ. Ego enim a teneris annis divinum Platonem, quod nullus ignorat, sectatus sum. Sed facile hoc signo scripta nostra discernes ab alienis. In Epistolis meis sententia quædam semper pro inge-*

(*a*) Epist. L. I. f. 6.

ingenii viribus aut moralis aut naturalis est, aut theologica. Quodsi quid interdum quodammodo amatorium inest, Platonicum illud quidem & honestum, non Aristippicum & lascivum, laudes autem veræ & tales, ut exhortentur atque admoneant, non adulentur, verba pene nulla superflua: statui enim ab initio studiorum meorum semper, quam brevissime possem, scribere. Sed ut quæ mea de his epistolis sit sententia, paucis exponam ingenue, non in illarum censum referendas esse eas arbitror, quæ animum, seriis & gravioribus studiis aliquantisper sepositis, oblectamen & remissionem quandam appetentem multis pascere & demulcere deliciis queant. Hac enim virtute alias pollent eruditorum Epistolæ, ut non plura solum nos doceant recondita, sed & mira quadam jucunditate mentem legentium exhilarent atque impleant. Ego quidem literario doctorum commercio nihil animo recreando accommodatius fingi posse mihi persuadeo, & omnium fabularum Romanensium lectioni, qua alias tempus decipere mentem otio quodam refecturi solent, longe præfero dulcissima isthæc gaudia, quæ inde uberrime fluunt. In Ficini vero epistolis, licet illas etiam delicias quæsiverim, spe tamen mea me frustratum esse sæpius

 com-

comperi. Et fateor, iis aliquoties a me gustatis, fere eas attentius perlustrandi desiderium extinctum in me fuisse, nisi animum obdurassem, isto præcipue scopo mihi proposito, ut inde, quæ ad viri hujus historiam, cujus cognoscendæ avidus valde eram, attinent, omni adhibita diligentia haurirem. Pauca sunt in his, quæ ad historiam literariam illius ævi illustrandam facere queant; ambagibus plerumque allegoricis ea, de quibus disputat, proposuit Marsilius, nebulis & caligine sua ex industria tecturus, involucrisque canoras & bullatas, quas sæpe crepat nugas obsepturus. Ne quid de tricis Astrologicis dicam, quibus & hic crebro ad delirium usque indulget. Sed forte aliorum palato gratiora sunt, quæ nobis, ut variant hominum judicia, fastidium nauseamque concitant. Per me ergo quivis suo abundet sensu. Has epistolas etiam Norimbergæ A. 1497. in 4. impressas esse, notat Whartonus l. c. conf. Maittaire Annal. Typ. T. I. p. 348.

§. 26.

Nunc brevem omnium ejus operum, junctim Basileæ 1561. duobus tomis in folio edi-

editorum, conspectum exhibebimus (*b*). Volumine primo continentur.

1. De Religione Christiana & fidei pietate liber.
2. Theologia Platonica: de immortalitate videlicet animorum ac æterna felicitate Lib. 18.
3. In epistolas Pauli Apostoli commentaria (*c*) & ascensus in tertium cœlum, ad Paulum intelligendum.
4. Prædicationes aut conciones Marsilii.
5. De quinque panibus Lucæ IX.
6. De illo Pauli ad Coloss. Si consurrexistis cum Christo.
7. De duobus discipulis euntibus in Emaus.
8. De laboribus ac ærumnis D. Pauli Apostoli.
9. De passione Domini.
10. De Stella Magorum, cujus ductu pervenerunt ad Regem Israëlis jam natum.

(*b*) Ex Eliæ Ehingeri Catalogo Bibliothecæ Augustanæ. f. 632. Hi vero tomi omnes Ficini libros complectuntur, exceptis versionibus Platonis & Plotini.

(*c*) Quicquid vero tituli opus illud in fronte gerat, nonnisi Epistolam ad Romanos explicatam dat: sunt verba Whartoni l. c.

11. De cantico Simeonis ac vera fidelium pace.
12. De creatione rerum.
13. De vita libri III. nempe ſana, longa & cœleſti.
14. Apologia, in qua de medicina aſtrologica, vita mundi & de magis Chriſtum ſalutantibus agitur.
15. Quod neceſſaria ſit ad vitam ſecuritas tranquillitasque animi.
16. Epidemiarum antidotus, tutelam bonæ valetudinis continens (*d*).
17. Epiſtolarum Libri XII.
18. Dialogus inter Deum & animam theologicus (*e*).
19. De divino furore.
20. De felicitate.
21. Oratio ad Deum theologica.
22. Quæſtiones quinque de mente.
23. Compendium Platonicæ Theologiæ.

24. Dia-

(*d*) Hunc librum Italica lingua ſcripſit noſter. vid. Epiſt. L. IX. f. 160. Ab Hieronymo autem Riccio, teſte Whartono, Latine verſus eſt. Prodiit etiam Italice Venetiis 1556. hoc titulo: Il conſiglio di Marſilio Ficino Fiorentino contra la Peſtilentia. Con altre coſe aggiunte appropriate alla medeſima malatia. vid. Ehingeri Catal. p. 901.

(*e*) Hic dialogus & ſequentes libelli ac orationes usque ad num. 44. inſertæ quoque ſunt editioni Epiſtolarum Ficini Venetæ A. 1495.

24. Dialogus inter Paulum & animam, quod ad Deum non ascendatur sine Deo.
25. Exhortatio ad bellum contra barbaros.
26. Oratio una de laudibus philosophiæ & altera de laudibus medicinæ.
27. De philosophia Platonica.
28. Vita Platonis.
29. Apologia de moribus Platonis.
30. Disputatio contra judicia Astrologorum.
31. De institutione Principis.
32. Oratio Christiani Gregis ad pastorem Sixtum Pontificem.
33. Oraculum Alphonsi Regis ad Regem Ferdinandum, inter illos quidem angelica lingua pronunciatum, deinde vero in humanam a Marsilio translatum.
34. Orphica comparatio solis ad Deum atque declaratio idearum.
35. Philosophica principis institutio.
36. De Christianæ legis divinitate.
37. De Platonicorum contemplationibus.
38. Oratio de charitate habita in collegio Canonicorum Florentinorum ad populum.
39. De adoratione divinæ virtutis.

40. Apologi de voluptate.
41. Excerpta ex Proclo in Remp. Platonis.
42. Apologia in librum suum de sole & lumine.
43. Oratio ad Carolum Magnum Gallorum Regem.
44. De providentia, vaticiniis remediisque malorum.
45. De Sole Lib. I.
46. De lumine Lib. I.
47. De voluptate Lib. I.

Altero volumine hæc exhibentur.

1. Dionysii Areopagitæ translatio una cum suis argumentis.
2. In Platonem epitomæ seu argumenta, commentaria, collectanea & annotationes.
3. In Plotini libros 54. de rebus philosophicis argumenta, quibus tota ejus philosophia comprehenditur.
4. Expositio Prisciani & Marsilii in Theophrastum de sensu, phantasia & intellectu.
5. Mercurii Trismegisti Pœmander de potestate ac sapientia Dei: item Asclepius de voluntate Dei.
6. Athenagoras Atheniensis de Resurrectione. Nunc porro usque ad num.

17.

17. ſequuntur illæ variorum autorum verſiones, quas Aldum Venetiis junctim vulgaſſe A. 1497. ſupra §. 24. diximus.

18. Sententiæ pulcherrimæ cum multarum rerum definitionibus, ex Marſilii Ficini operibus collectæ, & ſecundum ordinem alphabeti diſtributæ. Cæterum opera hæc prodiiſſe etiam Venetiis 1516. Baſil. 1576. & Pariſ. 1641. Whartonus l. c. obſervat.

§. 27.

Reſtat, ut de libris quoque Ficini ineditis nonnihil diſſeramus. Nimirum in epiſtola ad Angelum Politianum (*f*) ſe Theonis Smyrnæi mathematica in Latinum convertiſſe ſermonem narrat, phyſiognomiamque & œconomica compoſuiſſe. Meminit quoque paſſim commentarii ſui in Platonis Philebum de ſummo bono elaborati, quem A. 1489. d. 12. Jun. in literis ad Martinum Uranium (*g*) nondum prorſus abſolutum ſcribit, eidem ſimul, Hermiam in Platonis Phædrum utcunque ſe traduxiſſe, nuncians. Hæc

(*f*) Epiſt. L. I. f. 7. (*g*) Epiſt. L. IX. f. 160.

Hæc Hermiæ versio postea in Lucæ Holstenii Bibliothecam, quæ multa habuit ἀνέκδοτα, migravit, quod index manuscriptorum ejus, Morhofiano Polyhistori (*b*) inditus, declarat. An exin in Civitatis Hamburgensis Bibliothecam, cui multos codices possessor moribundus legavit, cum aliis pervenerit, me quidem fugit. Nescio quoque, num Michael Pocciancius in Catalogo Scriptor. Florent. p. 123. quem Whartonus allegat, præter hæc alia Marsilii opera hactenus non edita enumeret, quia is mihi haud ad manus est. Forte tamen anecdotis ejus accensendus erit Liber contra vana Astrologorum judicia, cujus proœmium Epist. L. IV. f. *96.* legitur. Inter scripta ejus juvenilia, de quibus §.7. itidem quædam videntur esse inedita. Henr. Wharton l. c. Ficinum etiam pro Savonarola eruditissimam Apologiam scripsisse perhibet, quam parum abest, quin inter inedita referam. Operibus certe ejus junctim excusis inserta haud est. Nec unquam videre mihi contigit loca ab aliis ex illa citata. Naudæus, Bailius ac Buddeus recte quidem nostrum inter Savonarolæ hyperaspistas referunt, at nullus eorum, si recte memini, ad

(*b*) Tom. I. Lib. I. Cap. VII. p. 72.

ad librum pro iſto vulgatum provocat. Forſan epiſtola ſupra §. 18. laudata ab iis indigitatur.

§. 28.

His igitur laboribus perfunctus, in fata conceſſit A. 1499. in villa ſua Corregiana, in quam alias ſecedere otioque literario animum recreare ſuum conſueverat: febre extinctus, & ſepultus Florentiæ in æde S. Mariæ, teſte Nic. Reusnero (*i*), qui tamen in hoc fallitur, quod Septuagenario provectiorem eum obiiſſe ſcribat. Si enim præſtantiſſimorum virorum Auberti Miræi, Natalis Alexandri, Henrici Whartoni, J. A. Fabricii, J. F. Buddei, L. E. Du-Pinii, aliorumque authoritatem ſecuti, A. 1499. noſtrum e vita emigraſſe dicamus, annum ætatis 66. tantum attigiſſe patet. Gravius vero errat Janus Jacobus Boiſſardus (*k*), qui ſupremum diem

(*i*) In Elogiis Clar. Virorum. H. 7.

(*k*) In Icon. virorum doctrina illuſtrium. P. 1. p. 156. Eleganter equidem ſculptæ ſunt hæ imagines a Theodoro de Bry, at pleraſque non ad vivum, ut in titulo promittitur, factas eſſe nonnulli judicant, vid. Obſervat. Halenſ. Lat. P. IV. p. 36. Ipſa, quæ iconibus adjiciuntur, elogia, quanquam haud ſpernenda ſint, brevem vitarum delineationem præcipuorumque librorum titulos complectentia, verumtamen in multis, præſertim chronologicis, litura & correctione opus ha-

diem eum expleviſſe A. 1483. ætat. 71. tradit, & Hieron. Cardanus, qui octogeſimo ætatis anno illum deceſſiſſe vult (*l*). Poſt mortem autem Florentinis charam gratamque fuiſſe civis hujus ſui memoriam, fidem facit Epitaphium, quo eum annis ſupra viginti poſt elapſis decorarunt, his conſtans verſibus jambicis ſenariis:

En hoſpes, hic eſt Marſilius Sophiæ Pater:
Platonicum qui dogma culpa temporum
Situ obrutum illuſtrans, & Atticum decus
Servans, Latio dedit: fores primus ſacras
Divino aperiens mentis actus numine.
Vixit beatus ante, Coſmi munere,
Laurique Medicis nunc revixit publico.

S. P. Q. F.

Anno M D XXI. (*m*).

Cinellus inſuper ſtatuam ipſi poſitam eſſe in eccleſia cathedrali Florentina (*n*) refert.

§. 29.

habent. Haud pauca quoque elogia magnam partem ex Nic. Reuſnero exſcripta ſunt, nulla tamen ejus mentione facta, ut fere plagiariis annumerandus mihi videatur Boiſſardus.

(*l*) Notante D. J. A. Fabricio ad Trithemium de Script. Eccl. f. 211. In Jacobi le Long Bibliotheca Sacra Tom. II. f. 725. edit. Pariſ. 1723. Ficinus obiiſſe dicitur A. 1489. errore forſan typographico.

(*m*) Hoc Epitaphium legitur in Reuſneri, & Boiſſardi Iconibus, Miſſonii Itiner. per Italiam &c.

(*n*) Nelle Belleze di Firenze f. 49. citante D. Jo. Fabricio in Hiſtoria Bibliothecæ ſuæ P. III. p. 200.

§. 29.

Sed nondum rerum a Ficino gestarum finis est. Cui adhuc superstiti nullus per otium dies exiit, qui vivus, inexplebilis laborum heluo, in studio & opere suo nunquam cessavit, nec post mortem statim quiescere potuit, sed Michaeli Mercato visendum se præbuit, earum rerum de quibus vivens cum ipso disputaverat, fidem facturus, si Cæsari Baronio Cardinali (*o*) credendum, cujus verbis rem, prout gesta esse fertur, exponemus. Haud inexplorata, inquit, referam, „ sed quæ complurium eruditorum virorum „ scimus assertione firmata, imo & a religio- „ sis viris ad populum pro concione sæpe nar- „ rata. Ego vero, a quo accepi, auctorem „ proferam, nempe integerrimæ fidei virum „ Michaelem Mercatum S. R. E. Protonota- „ rium, probitate morum atque doctrina „ spectatum: ipse enim narravit de avo suo, „ eodem quo ipse nomine nuncupato, Mi- „ chaele Mercato Seniore, cui cum Marsilio „ Ficino nobilissimi ingenii viro summa in- „ tercedebat amicitiæ consuetudo, parta & „ aucta philosophicis facultatibus, in quibus „ Platonem ambo affectabantur auctorem. „

„ Acci-

(*o*) In Annal. Eccles. ad Ann. 411. Tom. V. f. 371. edit. Colon. A. 1624.

,,Accidit autem aliquando, ut ex more; ,,quidnam post obitum supersit homini, ex ,,ejusdem Platonis sententia, sed non sine ,,tamen trepidatione deducerent, quæ labantia Christianæ fidei Sacramentis suffulcienda essent: eo enim argumento extat ,,ejusdem Marsilii ad ipsum MichaelemMercatum erudita quidem epistola (*p*) de animi & Dei immortalitate. Cum vero inter ,,differendum eorum progressa longius fuisset disputatio, eam ad calcem perductam ,,illo clauserunt corollario, ut juncta simul ,,dextera pacti fuerint, uter eorum ex hac ,,vita prior decederet (si liceret) alterum ,,de alterius vitæ statu redderet certiorem. ,,Quibus inter se conventis, ambo jurati ,,ab invicem discessere. Interlapso autem ,,haud brevi temporis spatio evenit, ut cum ,,summo mane idem Michael Senior in ,,philosophicis speculationibus vigilaret, ex ,,inopinato strepitum velociter currentis ,,equi, ejusdemque ad ostium domus cursum sistentis audiret, vocemque simul Marsilii clamantis: O Michael, o Michael, vera, vera sunt illa. Ad vocem amici Michael admiratus, assurgens, fenestramque ape-

(*p*) Epist. L. I. f. 1. 2. Epistola hæc dialogum inter Deum & animum theologicum exhibet.

aperiens, quem audierat, vidit post terga, „ ad cursum iterum acto equo candido, can- „ didatum: prosecutus est eum voce, Marsi- „ lium, Marsilium invocans: prosecutus & „ oculis; sed ab eis evanuit. Sic ipse novi „ casus stupore affectus, quid de Marsilio Fi- „ cino esset, solicitius perquirendum cura- „ vit (degebat ille Florentiæ, ubi diem clau- „ sit extremum) invenitque eundem illa ipsa „ hora defunctum, qua eo modo auditus & „ visus est sibi. „ Hactenus Baronii verba. Ego rem narrasse contentus, quicquid ejus est, lectoris judicio permitto, hoc unicum addens, plura istiusmodi exempla recenseri in D. Jo. Frid. Majeri Programmate de Pacto adparitionis post mortem, D. J. A. Fabricii Dissertationi inaugurali de Recordatione animæ humanæ post fata superstitis subjuncto, ubi etiam de moralitate hujus generis pactorum ex instituto disputatur (*q*).

H §. 30.

(*q*) Ea dissertatio publico examini subjecta fuit a viro, nostra laude majori, J. A. Fabricio, pro Licentia impetrandi summos in Theologia honores, Kilonii A. 1699. recusa ibidem 1714. Tale pactum etiam Joannes Wilmotus, Rostæ Comes, cum alio nobili & spectatæ dignitatis viro iniit. Verum quum hic nobilis in conflictu navali paulo post interemptus, nuspiam appareret, ea res in reliqua vita magnæ illi Comiti fraudi fuit.

§. 30.

Jam nihil amplius supereſt, niſi ut quædam doctorum de Marſilio Ficino judicia proferamus in medium, omiſſis iis, quæ a Thoma Pope-Blount (r), Tob. Magiro & C. W. Eubenio (†) collecta ſunt. In eo laudando prolixus eſt Joann. Cavalcantes in epiſtola ad ipſum Marſilium perſcripta (s), ex qua tamen ea duntaxat verba excerpam, quæ feliciſſima noſtrum memoria fuiſſe præditum evincunt: „Ad hoc etiam te reſpondere velim, unde memoria illa tot rerum „capaciſſima, quæ adeo tenaciſſima eſt, ut „quolibet momento ſibi omnia adſint, quæ „unquam vidiſti aut audiſti, nec tantum res „tenet, ſed quibus eæ geſtæ ſunt meminit tem-

fuit. Quanquam deinde tandem, Burneti rationibus victus, agnoverit, iniquum eſſe, ſi cogitaret, ſubſtantias, in alio ſtatu conſtitutas, iis legibus ac terminis non fore adſtrictas, ut propriis affectibus non imperarent; ejusmodi autem, quales eas eſſe viſum foret ſummæ poteſtati, ſibique, qui adeo naturalia veritatis principia corruperat, rem adeo inuſitatam, qua convinceretur, neutiquam expectandam. Vide Roſtæ Comitis in extremis Μελετοιαι a Gilberto Burneto memoriæ proditam, ac Latinitate donatam a Guil. Gaesbecio, pag. 9. & 10. edit. Ultraject. 1698.

(r) In Cenſura celebriorum authorum. p. 492. ſqq.

(†) In Eponymologio critico p. 349.

(s) Epiſt. Ficini L. III. f. 70.

temporum atque locorum. „ Lanſelius (*t*) eum lumen ævi ſui, varia abundantique doctrina inclutum ; Henr. Cornelius Agrippa commendatiſſimæ doctrinæ virum (††); Keckermannus magnum philoſophum (*u*); Reuſnerus parvum corpore, ingenio ingentem, linguæ utriusque ornamentum ſingulare, lumen Italiæ, & patriæ decus (*x*); Boiſſardus Græcæ & Latinæ linguæ peritiſſimum, hominem ingenii acuti & vigilantis (*y*); Cardinalis Bona Platonicorum principem, qui fere ſolus ex Platonicis inoffenſo pede percurri poſſit (*z*); Weismannus Philoſophum, Theologum ac Medicum celeberrimum (*a*) ; Arpe Platonis fere demortui Æſculapium, præclaris ingenii monumentis immortalitatem adeptum (*b*), nominant. Ab Octavio Ferrario (*c*) eruditionis

(*t*) Diſput. Apolog. de S. Dionyſio p. 487. Tom. II. Opp. Dionyſii Areop. edit. Antwerp. A. 1624.

(††) Epiſtol. Lib. VII. p. m. 365.

(*u*) In Syſtemate Phyſico. p. 962. (*x*) l. c. (*y*) l. c.

(*z*) In Notitia Autorum Lib. de divin. Pſalm. præmiſſa.

(*a*) Introd. in memorabilia Hiſtoriæ Eccleſ. N. T. Tom. I. p. 1021.

(*b*) De Taliſmanibus & Amuletis p 121. Politianus quoque mortui pene Platonis Æſculapium noſtrum vocavit Epiſt. L. VI. p. 226.

(*c*) Var. Opp. Tom. I. p. 516.

ac ſapientiæ, quæ poſtea ad exteros migravit, auctoribus ac principibus accenſetur. Natalis Alexander (*d*) eum magnum nomen ſibi inter philoſophos peperiſſe, editis operibus clariſſimum judicat. Jacobo Philippo Bergomati (*e*) audit ingenii eminentiſſimi & prope divini vir, utriusque linguæ eruditiſſimus, ac multarum ſcientiarum locupletiſſimus Doctor, homo ſane memorabilis, moribus videlicet & ſanctimonia inſignis, ac inter Platonicos doctores facile princeps, qui excellentiam ſuæ permaximæ eruditionis immortalitati ſcriptis commendaverit. Matthæus Boſſus Veronenſis (*f*) Marſilii Ficini & Angeli Politiani ſublimia opera ſe admirari, neque intelligere ait, quid ullius generis literarum conferri poſſit eorum editionibus clariſſimisque operibus, quæ multa alter, alter vero pauciora, ſed graviſſima uterque conſcripſerit. Jo. Franciſcus Picus Mirandulanus (*g*) eum hominem omnifaria literatura redolentem, & maximum ex his, qui tum vixere, Platonicum appellat, ejusque opera patruum (Jo. Picum) in Aca-

(*d*) Hiſtor. Eccl. Tom. VIII. f. 182.
(*e*) In Supplemento Chronic. f. 317.
(*f*) In Dedicatione Recuperationum Feſulanarum, Bononiæ 1493. editarum, ad Joannem Medicem Cardinalem. (*g*) In vita Jo Pici Mirand. p. 104. collect. Bateſ.

Academicis ſibi vendicandis uſum fuiſſe teſtatur. Simon Grynæus (*b*) his noſtrum dilaudat verbis: Probare vehementer ſtudium conatusque & pietatem Marſilii ſoleo, viri meo quidem videre optimi, qui ut philoſophiam nobis veterem guſtandam præberet patefaceretque, cum vires ſuas non ignoraret, nihil curavit, de nomine & fama ſua quid fieret, modo ſtudiis & veritati conſuleret bene: cum, qui propter utilitatem publicam ingenio cedere velit, nullus facile reperiatur. Philippus Wannemakerus (*i*) eum inter magna illa nomina, viroſque ſeriis ſcriptis claros, quos Laurentius Medices fovit, coluit, amavit, refert. Cinellus denique illum mactat elogio di Filosofo maraviglioſo e ſingolare, e nella dottrina di Platone per tutto tenuto in ſommo onere (*k*.). Nunc rivos claudo, additis, tantum adhuc verſibus Angeli Politiani (*l*):

(*b*) In præfatione Platonis Operibus Baſil. 1532. editis præmiſſa.

(*i*) In Triumpho Literatorum Mediolani 1611. excuſo. p. 97.

(*k*) Citatus a Jo. Fabricio in Hiſt Biblioth. ſuæ T. III. p. 200.

(*l*) Aliorum etiam in Ficinum poëmata leguntur in Reuſneri Elogiis, ubi quoque ejus effigies exhibetur, ſed talis, quæ hominem potius robuſtum & procerum, quam

Mores, ingenium, Musas Sophiamqne supremam
Vis uno dicam nomine? Marsilius.

Et Joan. Latomi :

Hic, hic Marsilius notissimus ille Ficinus,
Totius Ausoniæ luxque decusque jacet.
In parvo ingentes qui clausit corpore dotes :
Immo non clausit, sed magis exeruit.
Quare etiam hac parva fama est angustior urna :
Ni tamen hæc potius, quem replet, orbis erit.

Nec non Julii Cæsaris Scaligeri :

Sancta anima, & cœlum tibi tu qui sæpe fuisti,
Spira in me rari flamina pura boni.
Ter cœli socia es : ter magni civis Olympi :
Ter comes in gremium pulcra recepta Dei.
Cum fluis ex astris: divi monimenta Platonis
Cum capis : & nunc te cum Jovis aula capit.

III.

quam tenellum & imbecillum pumilionem referre mihi videtur. Alia illius imago apud Boissardum conspicitur.

III.

Apologia pro Marsilio Ficino, Magiæ postulato.

HActenus, quæcunque ad Marsilii vitæ historiam pertinere videbantur, sedulo collegimus: restat, ut an criminis magiæ jure insimulatus sit, nec ne, æquo judicio dispiciamus. In hac autem re versabimur sine ira ac studio, quorum causas procul habemus. Operæ vero pretium facere ii mihi videntur, qui in hujus farinæ accusationum veritatem solicite inquirunt. Sæpiuscule enim viri, inclutum nomen varia ac multiplici doctrina adepti, obtrectatorum invidia diversorum criminum suspicione sunt gravati immerito, quorum patrocinium suscipere, ingenui esse hominis censeo, ita tamen, ut nulla veritati vis inferatur. Ego sic animatus sum, ut, cum livorem optimis plerumque viris nubila prætendere crebra me edocuerit experientia, semper de istiusmodi accusationibus judicium meum suspendere soleam, donec argumentis evidentibus & insuperabilibus eas evictas cognoscam, illius Phædrini (*a*) memor:

(*a*) Lib. III. Fab. XLIX.

Opinione alterius ne quid ponderes,
Ambitio namque diffidens mortalium
Aut gratiæ fubfcribit aut odio fuo.
Erit ille notus, quem per te cognoveris.

Superfedere vero poffemus hoc labore, fi Gabrieli Naudæo, ftrenuo tot præftantium virorum vindici, noftrum ab ea culpa liberare placuiffet: fed quum hoc ab illo factum haud fit, a nobis jam tentabitur. Indagandus vero eft primo omnium iftius criminationis fons, qui, nifi vehementer fallor, liber ejus de vita cœlitus comparanda fuit. Scilicet fcripfit Ficinus tres de vita libros, quorum primo de ftudioforum fanitate tuenda, fecundo de vita producenda, tertio de vita cœlitus comparanda agit. Primo illi junctim prodierunt A. 1489. Licet enim editioni illi, quam in manibus teneo, non adfcripta fit anni, loci & typographi nota, eo tamen tempore eam vulgatam effe, ex Apologia ifti adjecta, & dicto anno d. 15. Sept. in agro Caregio exarata conjicio, Recufi funt deinde fæpius hi libri (†) ac Argentorati quoque in Germanicum converfi

(†) Anno ftatim 1494. Joannem Menchen, Sacerdotem Colonienfem & Juris Canonici Profefforem novam eorum editionem curandam fufcepiffe, ipfe refert Ficinus Epift. L. XII. f. 193.

versi sermonem cum Hieronymi *Brunschwicks* Arte distillandi A. 1515. lucem viderunt (*b*), nisi forsan ibi duæ saltim priores ejus operis partes translatæ exhibeantur. Haud inficiandum est, varia egregia & suo constantia pondere monita hisce libris inspersisse Marsilium, atque adeo non paucorum laudes inde retulisse. Unum allegabo Antonium Nigrum Uratislaviensem, ad Joachimum Camerarium (*c*) ita scribentem: *Profuturus tibi esset judicio meo liber Marsilii Ficini, qui de sanitate tuenda post Galenum optime scripsit, multa sane præcepta utilia valetudini tuæ inde excerperes.* Nec tamen negare ausim, librum cum primis tertium de vita cœlitus comparanda, diversa continere paradoxa, quæ variis contra autorem suspicionibus causam præbere queunt. Ipsi certe Morhofio *liber iste magici aliquid sapere videtur: docet enim,* inquit (*d*), *in eo, quomodo vita nostra instituenda sit, ut astrorum nobis assignatorum constitutioni sit conformis: in eo libro per imagines astrologicas mira se facturum confidit, quem se refutaturum fuisse dicit Jo. Franc. Picus Mirand. Lib.* VII.

(*b*) Vid. Ehingeri Catal. Bibl. August. f. 347.

(*c*) cf. L. III. Epistolarum Eobani Hessi & aliorum, a Joach. Camerario editarum L.

(*d*) Polyhist. Tom. II. L. I. C. VII. n. 15. p. 38.

VII. de rerum prænotione C. 10. *nisi ob singularem cum illo amicitiam intermisisset.* An alio adversus nostrum, quem inter magos retulit, armorum genere utatur Leonardus Lessius (*e*), ii viderint, quibus ejus scripta ad manus sunt. Ex ipsius Ficini Epistolis colligo, ejus inimicos ex hoc de vita cœlitus comparanda libro, cum vix prelo exiisset, illum apud Summum Pontificem suspectum reddere annisos fuisse. Amicorum igitur & Mœcenatum contra hostium insultus patrocinium ipsi implorandum erat. Præsertim vero ab Hermolao Barbaro, ut Papæ vitam suam, h.e. libros de vita de meliori commendaret, suamque strenue ageret causam, literis A. 1490. d. 15. Maji (*f*) majorem in modum petiit atque contendit. Ad Antonium autem Calderinum, quo ad benevolentiam Marci Cardinalis sibi conciliandam paratio utebatur, eodem mense hæc de iis (*g*) perscribit: *Quicunque non perturbata mente, sed judicio sano nostra legerit, plane perspiciet, quam sincero consilio, quam pia mente, quanta religionis veneratione conscripserim. Præterea cognoscent literati omnes, quantum debeant favere libris nostris, literatorum vita*

(*e*) Vid. Th. Pope-Blount Censuram Autorum p. 493.
(*f*) Epist. L. X. f. 166. (*g*) l. c. f. 167.

vitæ diligentissime consulentibus. Haud vero in levi famam fortunamque Marsilii tum versatam esse discrimine, vel exinde patet, quod superatis difficultatibus de Pontificis gratia certior factus (*b*), verbis vix exprimere valuit, quantum iis, qui patrocinium sibi præstiterunt, deberet. Ampullosis loquendi formis, quibus alias quoque eum delectatum sæpe fuisse illius me docent epistolæ, vel hac ratione lectu minus jucundæ, istorum in se merita deprædicat. Ut speciminis loco aliqua recitem, en verba ad Rainaldum Ursinum Archiep. Florent. (*i*); *Salve diu, salve semper pastor bone, salus ovium: pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis, ut eas pascat & tueatur a lupis. Ita tu nuper agnum tuum Ficinum pie admodum ex voracibus luporum faucibus eruisti, & Saturno jam nos graviter invadenti tu quasi Jupiter es oppositus. — Quoniam vicarius ejus* (Jovis cœlestis) *Summus Pontifex vestra opera nobis aspirare cœpit, opto eum non solum aspirare nobis, verum etiam ipsum spirare diu. Itaque si ejus genesin intelligerem & corporis habitudinem, & a quo morbo medici huic maxime timeant, confectionem vel medicinam aliquam* dili-

(*b*) cf. præcedentis commendationis §. 15.
(*i*) Epist. L. X. f. 167.

diligenter excogitarem diuturnæ vitæ atque prosperæ valetudini profuturam. Ut vero missis ambagibus nunc candide dicam, quod res est: meo quidem judicio Marsilius Magiæ falso postulari, at ineptæ anilisque superstitionis reus juste agi videtur. Scilicet idem nostro contigit, quod aliis pluribus, qui Astrologiæ judiciariæ nimium statuere pretium, eique exercendæ operam addixere suam. Non raro ejus generis homines in magiæ suspicionem incidisse ipse fatetur Naudæus (*k*). Ut autem jam tibi nostræ, quam de Ficino tulimus, sententiæ veritatem probemus, ejus mentem, & quas foverit, opiniones breviter ex libro de vita cœlitus comparanda delineabimus. Eo Plotini de favore cœlitus hauriendo librum illustrare satagit, prout in dedicatione ad Matthiam Corvinum, Pannoniæ Regem, testatur. Timidiori animo Marsilium hoc opusculum divulgasse, colligo ex ejus protestatione, præfationi subjecta, qua in omnibus, quæ hic aut alibi a se tractantur, tantum se assertum velle innuit, quantum ab Ecclesia comprobatur. Evincit id etiam Apologia, huic libro annexa, in qua de medicina, astrologia, vita

(*k*) Apologie pour les grands hommes Soupçonnez de Magie. Chap. V. pag. 55.

vita mundi, item de magis, qui Chriſtum natum ſalutaverunt, mentem ſuam exponit.

Mundum igitur eſſe animatum cum Platonicis credidit Ficinus: hominem porro, idem exiſtimavit valetudini felicitatique ſuæ conſulere poſſe vita ea ratione inſtituta, ut aſtrorum ipſi aſſignatorum conſtitutioni ſit conformis: eſſe quasdam veluti eſcas, quibus animati mundi & ſtellarum munera allicere poſſent mortales, ſibique vendicare. Inter animam mundi & corpus ejus ineſſe ſpiritum, eumque neceſſario requiri tanquam medium, quo anima divina & adſit corpori craſſiori & vitam eidem penitus largiatur. Per hunc mundum generare omnia, & illum talem ferme eſſe in corpore mundi, qualis in noſtro noſter, hoc excepto, quod anima mundi eum non trahat ex quatuor elementis, tanquam humoribus ſuis, ſicuti ex noſtris noſtra, ſed hunc proxime ex virtute ſua procreet, & ſimul cum eo ſtellas, ſtatimque per eum pariat quatuor elementa. Hunc ergo mundi ſpiritum ut ſibi quivis, ſanitatis ac proſperitatis avidus, inſinuet faventemque reddat, ſuadet. Hauriri autem eum ab homine per ſuum ſpiritum, illi ſuapte natura conformem, maxime ſi reddatur etiam arte cognatior, id eſt, ſi maxime cœle-

cœleſtis evadat. Evadere vero cœleſtem, ſi expurgetur a ſordibus, & ab iis, quæ inhærent ipſi diſſimilia cœlo, & eas quidem ſordes non ſolum inter viſcera ſi fuerint, verum etiam ſi in animo, ſi in cute, ſi in veſtibus, ſi in habitatione & aëre, ſpiritum frequenter inficere. Hunc noſtrum ſpiritum, rite per naturalia præparatum atque purgatum, accipere ab ipſo mundi ſpiritu plurimum per radios ſtellarum opportune ſuſceptos, ſi leniter movearis, quosdam pro viribus gyros agens, vertigine devitata, cœleſtia luſtrans oculis & mente verſans: frequenti item uſu plantarum, præſertim ſi adhuc viventibus recentibusque & matri terræ quaſi ad huc inhærentibus nutriaris atque fovearis: inter plantas ſuaviter redolentes, vel ſaltem non male olentes verſeris quam frequentiſſime: hoc enim odore quaſi flatu ſpirituque vitæ mundanæ recreari atque vegetari ſpiritum noſtrum, odoribus ejusmodi natura ſimillimum, perque ſpiritum medium inter corpus & animam facile corpus quoque refici. Diurno tempore diutiſſime ſub dio verſandum eſſe, quatenus tuto vel commode fieri poſſit, in regionibus altis & ſerenis atque temperatis: ſic enim ſolis ſtellarumque radios expeditius puriusque undi-

undique nos contingere, ſpiritumque noſtrum complere mundi ſpiritu per radios uberius emicante: & quæ ſunt ejus generis alia, a Ficino nobis præſcripta.

Magnam vero vim & efficaciam noſter in hæc inferiora & ipſum etiam hominem, ejusque tum corpus, animam & ſpiritum (tribus enim nos partibus ſubſtantialibus conſtare aſſerit) tum actiones & fata aſtris tribuit, & errantibus, & fixis: quæ ſint cujusque horum virtutes, quid cuivis ſubſit, quid boni a quocunque & quando expectandum, quid mali metuendum, prolixe & ſolicite enarrat. Nihil igitur facile inconſultis aſtris ſuſcipiendum eſſe ſuadet: præſertim vero explorandum, quæ ſtella, quid boni cuique in genitura promiſerit, atque ab ea potius quam ab alia repoſcendam eſſe gratiam, & ab unaquaque non quodlibet donum, & quod aliarum eſt, ſed ejus proprium expectandum: in medicinarum præcipue confectione & uſu aſtrorum poſitum curate obſervandum, atque hinc aſtrologiæ cognitionem medico ſummopere neceſſariam eſſe arbitratur. Cumprimis, ſi vitam producere cupias ad ſenectutem, quoties ſeptimo cuilibet propinquas anno ſive climacterico, diligenter conſulendum aſtrologum, ex eoque,

unde immineat tibi discrimen, ediscendum, deinde adeundum medicum monet (*l*). Præterea spiritum nostrum cœlestibus non per qualitates duntaxat rerum sensibus notas præparari: sed etiam multoque magis per proprietates quasdam rebus cœlitus insitas & sensibus nostris occultas rationique vix notas asseverat. Sic e.g. smaragdum, hiacynthum sapphyrum, topazium, rubinum, unicorni cornu, præcipue vero lapidem bezoar & alia occultis proprietatibus prædita, & idcirco non solum intus assumta, sed etiam si carnem tangant, ibique calefacta virtutem suam promant, vim inde cœlestem spiritibus inserere, qua se contra pestem tueantur atque venena, memorat. Pluribus etiam de virtute imaginum, certo cœli positu variis modis ad varios mirabiles effectus compositarum (*m*) ex mente antiquorum astrologorum ita disserit, ut parum absit, quin artem conficiendi amuleta & talismanes sive imagines astrologicas docere nos voluisse videatur. Et hinc forsan magiæ nota illi inuri posset, nisi aliquoties hæc a se tantum historice refer-

(*l*) cf. Libr. de vita longa Cap. XX.

(*m*) Elegans extat viri doctissimi P. F. Arpe liber de naturæ & artis operibus, Talismanes & Amuleta dictis, cum recensione Scriptorum hujus argumenti, edit. Hamb. 1717. in 8.

referri, non probari ipſe teſtaretur. Fatetur equidem, ſe juvenem adhuc magneti inſculpere cœleſtis urſæ figuram, & ferreo filo collo ſuſpendere voluiſſe, ſed quum à theologis & Jamblicho imaginum fictores a dæmonibus malis occupari ſæpius atque falli didiciſſet, intermiſiſſe. Diſerte quoque, ſi quam annuli, amuleta & imagines certa ratione confecti vim habeant, non tam figuræ, ſed materiis, hoc vel illo pacto temporeque compoſitis eam adſcribendam eſſe affirmat. Recitabimus nunc quædam ejus loca: „Cum natura cœleſtis (inquit Cap. „XV.) tanquam inferioris naturæ regula ſo-„leat tenore quodam progredi naturali, &„ita progredientibus adſpirare, merito diffi-„dunt plerique, imagines ejusmodi cœle-„ſtem aliquam virtutem habere. Ego quo-„que ambigo ſæpius, ac niſi & omnis antiqui-„tas, & omnes aſtrologi vim mirabilem „habere putarent, habere negarem. Ne-„garem equidem non omnino. Opinor „enim, niſi quis aliter perſuaſerit, ad proſpe-„ram valetudinem ſaltem aliquam habere „virtutem, electæ præſertim ratione mate-„riæ: tametſi multo majorem ineſſe phar-„macis arbitror, & unguentis ſidereo favore „conflatis. — Quæ vero ex magorum vel „

„astrologorum opinione ad Plotinum interpretandum pro imaginibus allegari possunt, deinceps breviter afferam, si te prius hic admonuero, ne putes probare me usum imaginum, sed narrare: ego enim medicinis ad cœlum temperatis, non imaginibus utor, atque ita cæteris quotidie consulo. Sic Cap. XVIII. hæc usurpat verba: „Tutius fore arbitror, medicinis, quam imaginibus se committere, rationesque a nobis de potestate cœlesti pro imaginibus assignatas in medicinis potius quam in figuris efficaciam habere posse. Probabile enim est, si quam vim imagines habent, hanc non tam per figuram acquirere, quam per materiam possidere naturaliter sic affectam. Ac si quid denuo acquiritur, dum insculpitur, non tam per figuram comparari, quam per calefactionem contusione quadam provenientem: quæ quidem contusio calefactioque facta sub harmonia cœlesti simili harmoniæ, quæ quondam materiæ virtutem infuderat, excitat virtutem ipsam atque corroborat, sicut flatus flammam, & manifestam efficit ante latentem. Cap. XX. ita fatur: Ego imagines in rem distantem vim habere ullam non satis intelligo, habere vero in gestantem

„non

nonnullam ſuſpicor, non tamen talem,„ opinor, qualem plerique fingunt, & hanc,„ ratione materiæ potius quam figuræ, atque,„ ut dixi, longo intervallo medicinas ima-„ ginibus antepono.„ Sed pergendnm eſt ad reliqua. Cap. XXI. de virtute verborum atque cantus ad beneficium cœleſte captandum agit, præterque alia ita diſputat: Difficillimum quidem eſt judicatu, quales,„ potiſſimum toni, qualibus conveniant ſtel-„ lis, quales item tonorum compoſitiones,„ qualibus præcipue ſideribus aſpectibusque,„ conſentiant: ſed partim diligentia noſtra,„ partim divina quadam ſorte non aliter id,„ aſſecuti ſumus, quam Andromachus in,„ theriaca componenda diutiſſime fatigatus,„ ac tandem poſt diligentiam divina ſorte,„ conſecutus theriacæ virtutem —. Tres,„ vero potiſſimum regulas ad hoc afferemus,„ ſi prius admonuerimus, ne putes nos in,„ præſentia de ſtellis adorandis loqui, ſed po-„ tius imitandis, & imitatione captandis.„ Neque rurſum de donis agere credas, quæ„ ſtellæ ſint electione daturæ, ſed influxu„ potius naturali. — Prima regula eſt, ex-„ quirere, quas in ſe vires, quosve ex ſe effe-„ ctus ſtella quælibet & ſidus & aſpectus ha-„ beant, quæ auferant, quæ ferant, atque ver-„

 borum

„ borum noſtrorum ſignificationibus hæc in-
„ ſerere, deteſtari quæ auferunt, probare
„ quæ ferunt. Secunda : conſiderare, quæ
„ ſtella cui loco maxime vel homini domi-
„ netur, deinde obſervare, qualibus com-
„ muniter hæ regiones & perſonæ tonis utan-
„ tur & cantibus, ut ipſe ſimiles quosdam
„ adhibeas. Tertia : ſitus aſpectusque ſtella-
„ rum quotidianos animadvertere, atque ſub
„ his explorare, ad quales potiſſimum ſer-
„ mones, cantus, motus, ſaltus, mores,
„ actus incitari homines plerique ſoleant, ut
„ talia quædam tu pro viribus imiteris in
„ cantibus, cœlo cuidam ſimili placituris,
„ ſimilemque ſuscepturis influxum.

Cæterum Marſilius generatim omnibus, qui diu feliciterque vivere deſiderant, ſuadet, ut ingenium, ſidus, geniumque ſuum & locum eisdem convenientem cognoſcere allaborent; ut porro in liberis procreandis, præparandis epulis, ædificiis & habitatione ſibi paranda, atque veſtibus ſiderum conſtitutionem non prorſus negligant. Sed nimis diu & haud ſine tædio in campo ſentibus adeo horrido ſpinisque rigenti commorati ſumus: nunc defatigati & nauſea affecti egredi rurſus anhelamus. Nunquam certe has res, parum immo nihil amœnitatis ſecum feren-

ferentes, persecuti fuissemus, nisi ad biographiam Ficini perficiendam pertinere visæ nobis essent. Tuum jam erit, an is jure meritoque magiæ diabolicæ a nonnullis accusatus sit, judicium ferre. Ego magici nihil, superstitiosi vero plurimum in his deprehendo: atque multa ex iis, quibus characterem hominis superstitiosi argute & eleganter exhibet Sam. Werenfelsius, Theologus Basileensis, summo ingenio præditus, in nostrum optime convenire existimo. Ita autem ille (*n*) inter cætera: Nihil hic incipiet, quin prius calendarium inspexerit,

- - capiendo nulla videtur „
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Pe- „
tosyris. „

Siderum ignes pejus metuet, quam cum „ proximus ardet Ucalegon. Venam sibi se- „ cari non patietur, nisi impetrata a planetis „ venia. Semen terræ non committet, cum „ terra, sed cum luna id jusserit. Caput „ tonderi jubebit, cum Luna est aut in Leone, „ ut capilli instar villorum leoninorum ri- „ gescant, aut in ariete, ut instar cornuum „ arietinorum crispentur. Quicquid crescere „

I 3 volet,

(*n*) In differt. de superstitione in rebus physicis. p. 633. Operum junctim Basil. 1718. in 4. editorum.

„volet, crefcente hoc fidere; quod fenfim „diminui, decrefcente inchoabit. Cum in „Tauro Luna eft, nunquam adduci poterit, „ut medicamenta hauriat, ne animal hoc „ruminans medicamentum evomere cogat. „Vitabit mare, quoties Mars eft in medio „cœli, ne bellator ifte Deus piratas adver„fus fe fufcitet. Arborem feret in Tauro, „ut fignum hoc, quod fixum aftrologis ap„pellare placet, altius eam in terra defigat. „Si quando adire volet principem, expe„ctabit, donec Luna confocietur Soli: tum „enim falutaris eft minoris cum majore fo„cietas. — Annum climactericum præter„greffus non aliter lætabitur, ac fi ex mor„tis ungulis elapfus effet. — Ægrotus her„bis non utetur, nifi faufta quadam hora „decerptis. — Nihil denique tam difficile „erit, quod numerorum, quod verborum atq; „characterum virtuti non pervium credat. Hæc vir eruditiffimus. Conradus Gefnerus(*o*) de Ficini libris de vita fequentem in modum judicat: *Multa in illis fuperftitiofa ex aftrologiæ obfervatione traduntur; audio illum jam fenē in Fr. Pici gratiam, five argumentis illius perfuafum, aftrologiam ceu vanam rejeciffe, qua de re in epi-*

(*o*) In Bibliotheca Univerfali, f. 499.

epistolis ejus quadam legisse memini. Gesnerum nostri literas ad Angelum Politianum A. 1494. d. 20. Aug. datas (*p*) in animo habuisse auguror, quibus, quid de astrologia sentiat, exponit, ita quidem, ut cum Politiano & Pico, strenuis astrologicæ vanitatis oppugnatoribus, eandem se fovere mentem afferat. De libris vero suis de vita sic ibidem scribit: „ In Lib. de vita, „ ubi profiteor medicinam, ac remedia vitæ, „ utcunque & qualiacunque possum, undique „ diligenter exquiro, neque despicio prorsus imagines illas (cœlestes), neque omnes „ respuo regulas: etsi enim arbitror certam „ iis rationem nullam inesse, tamen ut studiosissimus humanæ medicinæ curator remedia non solum sapientibus certa, sed „ etiam multis probabilia sector, ut subsidia „ passim accumulem, quomodo libet profutura. Nequid denique prætermiserim intentatum, quod ad vitam utcunque conducturum cuiquam videri possit, nonnulla „ tamen intersero firmiora, multa quoque „ passim congero, quæ & si forte minus spero, tamen opto prodesse. Quod autem „ in principio libri tertii dicere videor, imagines „

(*p*) Epist. L. XII. f. 194.

„gines ab antiquioribus Platonicis in cœlo „diſpoſitas eſſe, non id equidem volo. „Non enim conſilium ibi meum eſt, Pla- „tonicos affirmare cœleſtium imaginum aſ- „ſertores, de quibus aut nihil aut parum „quid loquuntur: Sed Platonicorum quo- „rundam fuiſſe ſententiam, mundi animam „cœleſtia ſibi corpora peperiſſe, ſtellasque „cum cœlo, atque ultra ſtellas ſingulas, ſi „modo ibi ullæ ſint imagines, ejusmodi „quoque imagines genuiſſe. Narrat illic „diſpoſitiones ſignorum imaginumque, non „quales apud Platonicos, ſed quales apud „aſtrologos obſervaverim: jam vero quan- „tum imaginibus vel cœleſtibus credam, „vel arte factis confidam, progreſſio libri „declarat.„ Deinde ſe inibi, cum philo- ſophicis poëtica miſcentem, liberius inter- dum & forte licentius evagatum, ſibique haud ingratum eſſe fatetur, aſtrologica por- tenta a Pico Mirand. ſingulariter confu- tata fuiſſe. In his igitur ut nos acquieſcamus æquum & juſtum eſſe cenſeo.

IV.

IV.

Leonardi Lauredani, Venetiarum Ducis, litteræ ad Reip. Memmingensis Proceres.

LEonardus Lauredanus, Dei Gratia Dux Venetiarum &c. Magnificis & Egregiis Viris Magiſtro civium & Conſulibus Memmighen, Amicis cariſſimis ſalutem & ſinceræ dilectionis affectum. Certo ſcimus, Magnificentias Veſtras intellexiſſe ſucceſſum adverſæ fortunæ contra ſtatum noſtrum: quod judicamus ob antiquam inter nos amicitiam & benevolentiam Veſtris Magnificentiis vehementer moleſtum fuiſſe. Nobis autem ut illis, qui eas amamus ſummopere, viſum fuit cum eis communicare, quantum nobis occurrit: & præcipue ut ipſæ cognoſcant, quanta cum reverentia Cæſ. Majeſtatem proſequuti ſumus, & proſequimur. Prætermittemus, quæ ſemper diximus & ſcripſimus ſuperioribus menſibus Veſtris Magnificentiis, quod noſtra conſtantiſſima mens erat, non modo ſervare inducias, tam ſolenniter celebratas & firmatas cum Cæſ. Majeſtate, verum etiam devenire ad perpetuam pacem cum ea &

Sacro Romano Imperio, quoniam semper fuimus & voluimus esse ejus obsequentissimi & devotissimi cultores. Et quanquam vestræ Magnificentiæ sciant, omne jus divinum & humanum velle, quod induciæ nobis serventur: tamen ut ostendatur singularis reverentia nostra erga præfatam Majestatem Cæs. & Sacrum Rom. Imperium, & ipsa experientia comprobetur, sine alicujus requisitione fecimus consignari repræsentantibus Cæs. Majestatem cuncta loca & terras ipsius Cæs. Majestatis per nos superiori anno acquisitas, quæ loca erant adeo fortificata & taliter munita, quod facilis erat nobis eorum defensio, judicantes placare ipsam Cæs. Majestatem erga nos, & ab ea in gratiam recipi: tamen ejus Celsitudo nunquam se placare voluit, neque admittere oratores nostros, quorum medio sperabamus illi declarare & clare ostendere, quorsum tendant cogitationes Regis Franciæ, qui ad aliud non invigilat, nisi ad surripiendam ejus coronam, & se tandem orbis dominum facere. Non fuit dare modum, ut ejus Cæs. Majestas dignata fuerit suscipere humile & honestum desiderium nostrum, non quia ipsa Maj. non sit clementissima, sed ob malivolorum suggestiones, qui ut satisfiat aliquod

quod eorum privatum commodum, perniciem totius Christianæ religionis non respiciunt, & continue stimulant eam ad arma contra nos movenda, qui sumus ei obsequentissimi. Unde nobis necessarium est, sicuti omni jure convenit, nos ipsos defendere; quod quærimus facere omni cum modestia & ex minori injuria ejus Cæs. Majestatis, quæ nobis sit possibilis: & in divina bonitate speramus, quæ nos non derelinquet. Hoc etiam Vestris Magnificentiis dicere volumus, quod Resp. nostra, quæ jam tot & tot annis incredibilem auri quantitatem & non minus sanguinis effudit ob conservationem & Christianæ religionis augmentum, sicut omnibus notum est; & quæ semper omni dexteritate quæsivit Christianorum Principum unionem contra infideles, nunquam potuit ad aliquam devenire conclusionem; attamen contra nos Christiani Principes se penitus colligarunt in ruinam nostram: unde proveniat, quod una Resp. qualitatis, quæ semper nostra fuit, sit taliter tractata, & a tantorum Principum Majestatibus persequuta, & quod ad hoc sint uniti fuerintque sic stricte concordes, facilis est conjectura: & ideo nihil aliud Vestris Magnificentiis sapientissimis dicemus, eas exorantes,

velint

velint declarare totum hunc successum, cum omni veritate per nos narratum, in nostram justificationem, ubi eis videbitur opportunum: asserentes, quod sumus & volumus esse observantissimi & devotissimi cultores Cæs. Majestatis & Sacri Romani Imperii, sicut semper fuimus, & ob antiquam benivolentiam & commercium, quod semper fuit inter nos & totam Germanicam Nationem, & magnificas præcipue communitates & liberas civitates, velint præstare nobis eos favores, qui videbuntur esse huic rei convenientes, quandoquidem conservatio nostri status non est futura minori beneficio vestrarum Magnificentiarum & totius Sacri Romani Imperii, quam proprio nostro, ob respectus & causas ipsarum prudentiæ bene notas.

Datum in nostro ducali Palatio. die XVI. Julii, Indictione XII. M.D. VIIII.

Inscriptio hæc erat:

Magnificis & Egregiis Viris, Magistro Civium & Consulibus Memmighen, Amicis carissimis.

V.

Nota: Has litteras ex autographo, benevole e tabulario Memmingensi publico mecum communicato, primus vulgo. Scriptæ sunt in membrana: appensum sigil-

sigillum plumbeum, in cujus prima facie conspiciuntur S. Marci & Ducis Lauredani, vexillum manibus tenentium, imagines, his in margine adjectis: S. M. VENET. LEO. LAVRED. DVX. In altera facie hæc leguntur verba: LEONARDVS LAVREDANVS DEI GRA DVX VENETIAR. ETC. Exaratæ vero sunt eo tempore, quo bellum a Maximiliano I. Imper. Julio II. Pont. Max. Ferdinando Catholico & Ludovico XII. Gallorum Rege Reipublicæ Venetæ illatum fuit, de quo Petrus Bembus Historiæ Venetæ Lib. VII. & seqq. ejusque continuator Paulus Paruta, nec non Adamus Reisnerus in Historia rerum a Georgio & Casparo Fronsbergiis gestarum, Germanice Francof. 1572. in fol. edita, evolvi possunt. Bellum illud vulgo Cameracense vocari solet a foedere, Cameraci inter dictos Principes contra Venetos inito. Peculiarem quoque de illo commentarium conscripsit Andreas Mocenicus, impressum Venetiis A. 1525. in 8. Memmingæ A. 1508. Ordines Imperii, jubente Maximiliano, convenerunt, ibique præter alia de bello Venetis inferendo consultatum fuit: cujus conventus meminit Jos. Scaliger in Confutatione Fabulæ Burdonianæ p.m. 320. Liceat vero mihi heic in Memmingæ, dulcissimæ meæ patriæ, honorem memorare, eam Gloriosissimo Imperatori Maximiliano fuisse in deliciis: Sæpiuscule enim hic commoratus est, eamque urbem ἐνναστήριον ac requietorium suum (*seine Ruhe-Statt und Ruhe-Kammer*) appellare consuevit. vid. Christophori Schoreri Chronicon Memmingense pag. 59. 62. Cæterum Bembus Hist. Venet. Lib. VIII. f. 133. elegantissimæ editionis Aldinæ (& pag. 343. edit. Argentor. A. 1611. in 8.) mentionem facit litterarum ad eos, qui creandi Romanorum Imperatorem jus habent, tum ad liberas Germaniæ civitates datarum, quibus litetris Senatus Venetus petierit, ne Maximilianum sævire contra Rempublicam, quæ in illum tam liberalis fuisset, ulterius permitterent.

V.

Jo. Christophori Wagenseilii, JCti quondam & Philologi Altorfini famigeratissimi, Dissertatio hactenus inedita.

de

JOANNA PAPISSA. (*a*)

Fœminas plurium regnorum legibus ab omni retro ætate ob inopiam judicii, ob imbecillitatem & ignaviam sexus non a publicarum modo, sed etiam civili jure a privatarum quarundam rerum administratione exclusas fuisse, neminem facile ignorare arbitror: ut alias leges, quas fundamentales vocant, nunc omittam, extat omni-

(*a*) De hac sive historia sive fabella multum ab eo tempore, quo divinis auspiciis purior religio, umbris antea mersa, B. Luthero vindice caput iterum efferre cœpit, in utramque partem ab eruditis magna animorum contentione decertatum fuisse, omnes norunt. Novissime de ea, in compendio quidem, sed curate & eleganter eruditi autores *der Verzeichnus einiger rarer Bücher* P. III p. 263. seqq. egerunt occasione Petri Mexiæ Hispani Variarum Lectionum Sylvæ, ab ipsis recensitæ, ex qua is, qui in Gallicum Sermonem transtulit, narrationem de Joanna Papissa maligne expunxit, Semiramidis historia in illius locum substituta. Cuinam sententiæ Wagenseilius, Vir πολυμαθέστατος, album adjecerit calculum, cum aliunde v. g. ex ejus Histor.

omnino Gallorum Salica, vetans Regnum a lancea transire ad colum. Hinc etiam, quod

Histor. Univ. Synops. P. III. p. 128. sqq. & Dissert. de Romanis Pontificibus ex Germanorum gente creatis, tum præcipue ex hac disquisitione, quam integram heic inserimus, elucet. Varia quidem, quæ in ea leguntur, jam II. cc. a Wagenseilio dicta sunt, quædam etiam ipsis aliorum, præsertim Maresii, verbis hic prolata: vel eo tamen nomine grata Tibi erit hæc exercitatio, quod præstantissima, quæ pro hujus narrationis veritate a Viris eruditis urgentur, argumenta summatim exhibeat, dubiisque, contra illam motis, jucunda brevitate satisfacere allaboret. Præmittimus vero illi pace tua Desiderii Regii, olim Ord. Minor. Phil. & Theol. Lectoris, posthac vero Augustanam Confessionem amplexi, epigramma haud inficetum, quod in ejus Apocalypsi Nova Babylonis antiquæ, Cassellis A. 1646. in 8. excusa, p. 53. extat:

Papa fuit quædam meretrix, si credere fas est;
  Quicquid id est, grande est fama vel ipsa probrum.
Quod peperit, laudanda foret, si nupta fuisset,
  Petra foret, saltem hac parte, secuta Petrum.
Fama probrosa nimis, si displicet ista, Quirites,
  Dicite, non sedit fœmina, sed cubuit.

A. 1720. Hagæ Comitum, prodiit in 12. Histoire de la Papesse Jeanne fidelement tirée de la dissertation Latine de Mr. Spanheim, laudata in Biblioth. Hist. Phil. Theolog. Bremens. Class. V. p. 1122. ubi etiam, Jll. Virum Pachelbel von Gehag probationem hujus historiæ per versus & nummos moliri, memoratur. Si vero scire aves, quinam præterea ex Protestantibus hujus narrationis veritatem de industria adstruere conati sint, insignem eorum catalogum tibi exhibet consummatissimus Theologus Ern. Salomo Cyprianus in Schediasmate de vitiis Paparum adversus eorundem infallibilitatem p. 51.

quod ex aurea Bulla constat, in nostro Imperio eligendus in Imperatorem mas est, non fœmina, cum genius Principum Germanorum Imperium muliebre ferre haud queat. Nec aliud in conferendis sacris ordinibus observari, Sacri nos docent Canones. Fœminæ enim incapaces sunt sacrorum ordinum, nec Sacerdotes fieri, nec missam dicere, nec Clericos ordinare, multominus D. Petri Sedem occupare possunt. Attamen historiarum monumentis proditum est, Seculo IX. post Christum natum Imperatore Lothario post obitum Leonis IV. Pontificis electam fuisse fœminam quandam in ejus locum, quæ Joannis nomen sibi sumsit, atque clavum tenuit per annos duos, menses quinque, dies quatuor, quæque ab amasio corrupta & vitiata, publice deinde peperit, & partus doloribus extincta fuit. Atque rem omnino ita evenisse ab omni illo ævo, quo hæc res contigit, ad præsens usque momentum credidere viri cordati, sapientes & ad miraculum docti, credimus & nos indubie, & citra trepidationem defendere sustinemus. Nimirum autores sequimur viros graves & inprimis magni nominis & Theologos & Philologos. Inter Philologos quidem sufficit laudare Ch. Ad. Rupertum, quon-

dam

dam Academiæ noſtræ decus magnum; cui ſubjungimus nunquam ſatis laudandum J. H. Bœclerum, itemque Claudium Salmaſium, ſtupendæ eruditionis virum. Jam non allegabimus alios. Sed ex Theologis inprimis provocamus ad Megalandrum noſtrum Lutherum, venerandum D. Gerhardum atque Georg. Calixtum, virum in hiſtoria eccleſiaſtica maxime ſedulum atque diligentem. Cæterum non inprimis pugnamus autoritatibus, quamvis ſummorum virorum autoritates neutiquam ſint contemnendæ, præſertim cum ſuppetant alia inſuper argumenta. Non enim veroſimile eſt, illud verum non eſſe, quod tot viri cordati & eruditi pro vero agnoverunt. Enimvero accedit quoque ratio, quæ nos compellit, ut ſoliciti ſimus de veritate ſeu falſitate hujus hiſtoriæ: neque enim res parva eſt, utrum Joannes Papa fœmina fuerit, an minus; quamvis multi ſibi perſuadeant, hoc unice ad hiſtoriam pertinere: multa enim hic latent, de quibus forte alii nec ſemel cogitarunt. Voluit nimirum Deus in hac viva imagine pro ſua providentia myſticam illam mulierem oſtendere, de qua tam multa nobis refert Joannes, quorum veritatem indies magis magisque experimur.

Jam porro si hoc evicerimus contra Pontificios, perit omne illorum argumentum de successione, quam jactant, continua Pontificum ad hæc usque tempora. Nimirum ajunt, vel solo hoc argumento posse nos agnoscere veritatem suæ doctrinæ, quod Sedem Ecclesiæ Romanæ Petrus Romæ fundarit, inque ea serie nunquam turbata consederint Pontifices: at vero hac ratione omnino hiulca evadit Pontificum Successio. Accedit, quod non sine magna veritatis specie nobis objiciunt Pontificii, atque urgent, ostendendum esse nobis, veros atque genuinos reperiri inter nos Sacerdotes. Nam, addunt, requiri, ut, qui veri Sacerdotes audiri velint, sint ordinati a veris quoque Sacerdotibus, veris scilicet Apostolorum successoribus: tales autem nostros non esse, non ordinatos quippe ab iis, qui ordinandi facultatem accepere ab Apostolis. Itaque non habere nos veros Sacerdotes, & per consequens nec verum Eucharistiæ Sacramentum: atque hinc rident vulgo Eucharistiæ Sacramentum, quod in nostris Ecclesiis obtinet. Est omnino hoc palmarium argumentum; atque testati sunt viri insignes, hoc quidem argumento sese in summum discrimen fuisse adductos, neque habuisse,

quod

quod respondèrent. At vero si possimus ostendere, sedisse fœminam Papam, hoc quoque perit argumentum. Certum enim nobis est, papatu hujus meretriculæ successionem papalem non solum esse interruptam, sed etiam turpiter deformatam, quia, ut Antoninus loquitur Tit. 16. Part. II. C. I. illa utpote fœmina non fuit susceptibilis characteris alicujus ordinis, nec perficere Eucharistiam aut ordinare potuit, nec absolvere a peccatis; unde ordinati ab ea iterum fuerunt ordinandi, quia nihil ab ea receperant. Hierarchia enim apud Pontificios requirit, ut Sacerdos ordinatus sit ab Episcopo, hic ab Archiepiscopo, qui & ipse a Romano Pontifice est confirmandus: itaque cum Romanus Pontifex caput sit Ecclesiæ, ab eo dependet salus omnium, quæ in Ecclesia Romana peraguntur: atque nisi legitimus sit Pontifex, non legitimi possunt esse Episcopi, itaque nec ipsi habebunt Sacramenta vera ac genuina. Si vero unquam Romæ sedit fœmina, non potuit esse Pontifex legitimus, non potuit confirmare Archiepiscopos &c. Si hoc non potuit, nec Archiepiscopi potuerunt ordinare Episcopos, nec Episcopi Sacerdotes alios, nec potuerunt Sacerdotes isti Eucharistiæ Sacramentum ad-

ministrare &c. atque ita turbatur ordo ille hierarchiæ, quem tantopere crepant. Pulcherrima denique est observatio Georg. Nigrini L. V. Inquisit. C. VIII. quod ab A. D. 855. quo meretrix illa Anglica in sedem Pontificum est evecta, ad annum 1521. quo Lutherus Wormatiæ in comitiis inter Ordines Imperii Romani coram Cæsare Papæ contradixit, numerentur anni 666. qui fuit character bestiæ illius Apocalypticæ. Res igitur magna, nec patimur alia ratione, nisi vi veritatis, nobis telum hoc eripi: mirumque adeo non est, apud nos magno consensu viros doctissimos hanc sententiam strenue defendisse. Neque temere istis credendum est, qui contrarium nobis persuadere conantur. Nemo sane unquam magni nominis aut claræ eruditionis inter nos ausus fuit, hanc historiam in dubium vocare. Jam vero videndum nobis est de ipsis argumentis: ubi quidem principio illud definiendum est, quid ergo pertineat ad fidem historicam? a qua diversam aliqui faciunt fidem papisticam, inaudita prorsus distinctione. Nos ergo dicimus, ut inter mortales fides historica possit progenerari, atque homo cordatus assensum suum intrepide præberequeat, hæc requiri I. ut historia sit consignata a

scripto-

ſcriptoribus gravibus, qui rei ipſi vel interfuerunt, aut ab aliis fide dignis hæc talia audiverunt. Neque enim profecto ſemper hiſtorici rebus geſtis ipſi interſunt. Jam II. requiritur, ut hiſtoria ſit prodita ab iis, de quibus nulla eſt ſuſpicio, eos tale quid fingere voluiſſe: id quod cumprimis urget Grotius in Tr. de veritate Relig. Chriſt. adverſus gentiles, ſi velint inficiari ea, quæ in V. T. de Moyſe, in N. de Chriſto prodita ſunt: cauſam enim dicere debent, quare hæc credant conficta? Apoſtoli ſane nullam habuere cauſam ea fingendi, quæ ſcripſere de Chriſto: non honorem; ab iſto enim erant alieniſſimi: nec famam; fuere enim intenti in finem mundi: jam nec ſtulti erant; ſequitur ergo vera eſſe, quæ nobis ſcripta reliquerunt. Itaque ſi conſtat, ſcriptorem aliquem nullam habuiſſe mentiendi cauſam, illius ſane narratio pro vera erit habenda. III. Requiritur, ut confirmata fuerit hiſtoria aliqua conſenſu quorundam virorum eruditorum & gravium, imo a nemine uno vocata in dubium, atque poſteriores prioribus aſſenſum præbuerint. IV. Denique eſt hoc omnino urgens argumentum, ſi eandem rem diverſæ nationes retulerint in literas. His argumentis (neque enim aliam rationem

habemus) fides historica stabilitur inter homines, atque quod dicit Gerhardus, magnæ audaciæ & impudentiæ est, si quis velit rem, quæ talibus firmatur argumentis, in dubium vocare. Hæc vero omnia quadrant in nostram historiam. Unde sequens fere nobis enascitur argumentum.

Quæcunque historia nititur I. authoritate 70. amplius Scriptorum, & inter hos ab omni fraudis suspicione immunium, quique vel ipsi rei interfuerunt, vel a fide dignis rem, prout gesta est, acceperunt; gravissimorum virorum: quæ II. per 600. annos, quibus perpetuo narrabatur, a nemine vocata est in dubium: quam III. diversissimarum gentium historici in literas retulerunt: quam IV. integrum Constantiense Concilium & ipsimet Romani Pontifices confirmant: quam V. S. P. Q. R. uno ore pro vera habet: & cujus VI. lapidea & alia monumenta memoriam servant: quam denique VII. magno consensu viri doctissimi & veritatis studiosissimi nunquam non pro vera agnoverunt; illa meretur fidem historicam. Atqui &c. Ergo &c.

Nec aliam fidem, quocunque demum nomine vocatur, sequimur. Atque ut hinc potissimum exordiamur, habemus omnino

LXX.

LXX. amplius Scriptores, qui rem ita evenisse asserunt, omnes Ecclesiæ Romanæ addictissimos, interque hos Archiepiscopos, Episcopos, Cardinales Pœnitentiarios Pontificum, & ab omni suspicione immunes, quibus, ut hæc talia confingerent, neque amor, neque odium, neque invidia, neque spes alicujus præmii, quibus ad falsa comminiscenda homines impelli solent, causæ esse potuerunt: potius multum intererat, ne vera hæc essent: factumque hoc fassi, propriam turpitudinem allegarunt, quod quam invite fecerint, nemo non facile agnoscit. Agmen nobis Scriptorum ducat Martinus Polonus, Monachus Cistertiensis, Pœnitentiarius Innocentii IV. Pont. postea Archiepiscopus Consentinus, alias Guesnensis, idque haud quidem ob eam causam, quasi ab Onuphrio Panv. & Bellarmino vere proditum sit, primum Martinum rem hanc in literas retulisse: aliud enim ex infra dicendis constabit; sed quia cæteris Scriptoribus melius ac prolixius narrationem instituit (*b*).

(*b*) En Martini verba: Johannes Anglicus, natione Moguntinus, sedit annos II. menses V. & dies IV. & cessavit Episcopatus mensem unum. Hic, ut asseritur, fœmina fuit, & in puellari ætate a quodam suo amasio in habitu virili Athenas deducta, sic in diversis scientiis

Sed vero ex historicis Martino, cujus vita in Seculum XIII. incidit, antiquiores laudantur, Ranulphus Flaviacensis, Marianus Scotus, Sigbertus Gemblacensis, & Gothofredus Viterbiensis. Enimvero cum horum primus Seculo X. Marianus XI. ceteri XII. vixisse deprehendantur, non juniores modo, sed nec istos quoque idoneos esse, ostendunt Pontificii, qui in hac causa testimonium dicant? atque hoc ariete totam sese historiam suspectam reddere arbitrantur, quod nullus autor rei gestæ συγχρονος, qualis Anastasius Bibliothecarius fuit, ejus mentionem faciat, nec

tiis profecit, ut nullus sibi par inveniretur, adeo ut postquam Romæ fuit, magnos magistros discipulos & auditores haberet, & quum in urbe vita & scientia magnæ opinionis esset, in Papam concorditer eligitur. Sed in papatu per suum familiarem impraegnatur. Verum tempus partus ignorans, quum de S. Petro in Lateranum tenderet, angustiata inter Colosseum & ecclesiam S. Clementis peperit, & mortua, ibidem, ut dicitur, sepulta est. Et quia dominus Papa eandem viam semper obliquat, creditur a pluribus, quod ob detestationem facti hoc faciat. Nec ponitur in Catalogo Summorum Pontificum propter mulieris sexum. In his Wagenseilius quædam emendat in Hist. Univ. Syn. P. III. p. 130. ex Codice MSto veteri proboque Gymnasii Heilsbronnensis. Scilicet post, *& dies IV.* omnino ex MSto inserendum esse existimat, *& mortuus est Romæ.* Sic iterum post, *Romæ fuit*, addendum, *legens:* Denique verba postrema ita rectius in MSto concipi: *Nec ponitur in Catalogo Sanctorum Pontificum propter mulieris sexus deformitatem.*

nec Ado Viennensis, nec Rhegino Prumiensis, quorum tamen ætas proxima. Ast si nullus autor nisi αὐτόπτης vel rei gestæ συγχρονος fidem meretur, ut quicquid ad nostram notitiam nonnisi indicio Scriptorum centum vel ducentis annis recentiorum pervenit, incertum sit: incerta erit potior pars universæ historiæ cum Ecclesiasticæ, tum civilis. Neque vero sequitur, quamquam Ranulpho Flaviacensi vel Mariano antiquior nemo, qui rem literis consignarit, innotuerit, ideo neminem fuisse. Unde enim obsecro Ranulphus Flav. qui tanquam vetustissimus muliebris Pontificatus Scriptor allegatur in Centuriis Ecclesiasticæ Historiæ, quem & Trithemius Chronicum breve, quod illi Poly-Chronicon vocant, scripsisse ait, hæc nisi ab antiquioribus nosse potuit? Unde vero Marianum, qui ex Scotia in Germaniam profectus, in tribus Benedictinorum contuberniis vixit, Coloniensi, Fuldensi & Moguntino, unde, inquam, vel ipsum nomen Joannæ, vel annos, menses & dies Pontificatus ejus ita exacte annotatos, nisi ex libris, qui in monasterio cum primis Fuldensi, ob Bibliothecam semper celebri, deesse non potuerunt, hausisse eum existimabimus? Et videlicet in promptu fuerunt autores, quibus

nos hodie caremus. Nam ut hæc confingeret, nihil utique causæ habuisse videtur: nam profecto nihil gratiæ exinde sperare ei licuit, quin potius summum odium, juxta illud: Obsequium amicos, veritas odium parit. Quanquam non valde necessitate adstringimur, ut huic responsioni vehementer inhæreamus, & magis pronum est dicere, fuisse omnino Joannam Anastasio συγχρονῳ memoratam, verum verba, quibus id executus erat, malas & Pontificum gratiam captantes manus, ex aliquibus Codicibus erasisse: & notum est, quum Pontificiis sit familiare, quælibet in rem suam vel fingere, vel interpolare, vel supponere, id quod luculenter docuit vir in omni scibili versatissimus Gabriel Naudæus in iis, quæ emisit publice contra Monachos Benedictinos circa libros de imitatione Christi. A nobis vero prorsus abest hoc crimen, neque enim causæ nostræ diffidimus, sed semper edimus autores, quales sunt. Extabant sane quondam in Heidelbergensi Bibliotheca Anastasii Codices MSS. duo, in quibus historia de Joanna Papissa legebatur, quos viderunt Cl. Salmasius & Marquardus Freherus, viri cordatissimi. Quamvis enim in vulgari editione desint verba Anastasii, major

tamen

tamen nobis esse debet tantorum virorum autoritas, quam nescio cujus Leonis Allatii, hominis Græci & imposturarum palam convicti. Illud equidem, uti dictum, certum est, quod in Anastasii historia, a Moguntinis edita, nec vola nec vestigium de Joanna reperiatur, quoniam ea temporis computatio observanda est, ut inter Leonem & Benedictum Joannæ nullus locus relinquatur, quod præcipue urgetOnuphrius Panvinius ad Platinam, & post illum Blondellus aliique. Verum existimant viri doctissimi, Anastasium ab editoribus Moguntinis corruptum & depravatum esse; quæ conjectura his præcipue nititur argumentis: quia 1. in quibusdam MSS. exemplaribus Anastasii historia de Joanna Papissa reperitur. 2. Quia reliqui codices MSS. mutili sunt, & in elogium Leonis IV. desinunt. 3. Quia corruptionis alia manifesta prostant indicia. Publice sane de ea re questus est Freherus, & iniquitatis ac malæ fidei publice accusavit Jesuitas, qui mussare maluerunt, quam se defendere, unde oportet eos sibi conscios fuisse suæ fraudis, & quod non deessent Frehero testimonia irrefragabilia, quibus accusationem suam suffulciret. Atque eam epistolam in aliquot Bibliothecis reperiri,

riri, Bœclero in Suecia degenti asseveravit illustris Salmasius, cujus verba, prout a laudato Bœclero in commentarium de rebus Seculi post Christum natum IX. & X. relata fuerunt, vide in dissertatione mea de Romanis Pontificibus ex Germanorum gente creatis p. 9. 10. (*c*). Itaque cum provocarint ad eos codices MSS. Heidelb. Salmasius & Freherus, nec tantum ad hos, sed & ad ipsam editionem Anastasii, quæ excusa Moguntiæ atque omnium manibus quondam terebatur, nihil profecto nos causæ habemus, cur Pontificiis magis credamus quam illis,

(*c*) Verba Bœcleri hæc sunt: Ajebat Salmasius, se Heidelbergæ agente, & incomparabili isti Bibliothecæ operam dante, factum esse, ut Moguntini, Anastasium Bibliothecarium edituri, duos Codices MSS. a Serenissimo Electore peterent acciperentque. Quibus remissis, adjuncta fuisse aliquot exempla novæ editionis, in quibus historia Johannis fœminæ ex MSS. bona fide expressa erat. Id cum aliqui mirarentur, apud cæteros ortam suspicionem dedisse occasionem, ut in cætera exempla per officinas Bibliopolarum inquireretur, tum fraudem manifestam fuisse, dum omissa deprehendebantur in omnibus, quæ paucis inserta diximus. Ea de re clarissimæ memoriæ virum, Marquardum Freherum, epistolam ad amicum exarasse, quam in aliquot Bibliothecis reperiri dicebat Salmasius. Addebat: verba Mariani Scoti (nam is nunc post deperditam aut vitiatam illam Anastasii scripturam antiquissimus rei autor) religiose ex Anastasio descripta, id est, ipsissima Anastasii verba fuisse.

illis, præprimis cum confessio accedat insignis Galli Jo. Launoji, qui etsi Tom. IV. epistolarum, epistola ultima historiam de Joanna Papissa inficietur, tamen non dissimulavit, reperiri nonnullos Anastasii Codices MSS. qui eam contineant. Sufficiat ergo Anastasius, qui vixit illo ipso tempore, cujus testimonium, quod deficit in vulgaribus editionibus, id procul dubio omne a Pontificiis est: credimus enim id Marq. Frehero, de quo Lipsius judicium tulit, vix ullum Seculum daturum talem virum.

Jam secundo accedit, per integros 600. annos usque ad Reformationis tempora, quæ ab initio præcedentis Seculi decurrere cœperunt, neminem unum repertum fuisse, qui negaret vel in dubium vocaret, circa medium Seculi IX. mulierem virum mentitam assumto Joannis nomine ad papatum evectam fuisse, & ne quid Romæ deesset ad magnæ meretricis elogium, ex scortatione imprægnatam, atque paritudinis doloribus derepente oppressam in solenni pompa publice puerperam obiisse. Novum plane hoc est, & post tempora Reformationis demum exortum, quod fides sollicitatur hujus historiæ. Nimirum cum viderent Pontificii, rem non esse de nihilo, atque perire hac

ratione

ratione successionem suorum Pontificum, cœperunt denique rem omnem negare. Quare autem nemo inter antiquiores tam sapiens erat, & nasum Rhinocerotis habebat, ut falsitatem hujus historiæ olfaceret? Scilicet antiquiores constituti erant extra telorum jactum, ideoque puræ veritati litabant. Enimvero si hæc tantopere falsa sunt, & si tam levi negotio ostendi potest, conficta hæc esse omnia, quare per 6. & amplius Secula nemo repertus fuit, qui fidem hujus historiæ elevaret? Non debuere sane singulis seculis viri eruditi atque cordati, quibus haud ita facile imponi potuit, qui uti alias narrationes falsas aut suspectas rejicere, idem quoque hic facere potuissent, nisi constitisset de historiæ hujus veritate. Citetur Franciscus Petrarcha testis, vir omnibus modis summus, qui in Chronico Italice scripto & Florentiæ A. 1478. excuso, hanc rem quoque literis prodidit. Jo. quoque Boccatius, Petrarchæ ob ingenii, studiorum & morum similitudinem intimus, recenset ac describit hanc Joannam, prius Gilbertam, ut ipse ait, appellatam, in libro de claris mulieribus C. 99. Primus igitur, quod sciam, Aventinus συγχρονος Lutheri nostri eo delatus, ut falsitatis accusare palam

hanc

hanc hiſtoriam, & fabellam appellare auderet. Verba ſunt 4. to. Annalium Bojorum: Adelbertus, locupletiſſimus Hetruriæ Princeps, Ravennam, Bononiam, Romam in poteſtate habuit. Ejus Socrus Theodora, Scortum nobile atque imperioſum, Romæ dominabatur: Johannem IX. amatorem ſuum Bononienſibus primo, dein Ravennatibus, poſtremo Romanis impoſuit, primariumque ſacerdotem creavit: ' inde fabellam ortam crediderim, quæ temere vulgavit, hiſce temporibus fuiſſe Sacerdotem maximam, quæ appellata ſit Johannes. Secundus ab Aventino eſt Onuphrius, & primus, qui patrum memoria juſto conatu hiſtoriam convellere aggreſſus ſit. Quos ſecuti deinceps alii, quorum ratiunculas & conjecturas laudat Baronius Annal. X. (A. 853.) & additis de ſuo nonnullis contra Papiſſam ſatis prolixe proclamat. Sed vero in omni hiſtoria utique magis antiquioribus quam recentioribus credimus. Sane nulla res adeo eſt certa, quæ non poſſit vocari in dubium, ſi quis id velit agere: at non ſufficit, an res aliquibus rationibus ſuſpecta reddi poſſit, ſed opus eſt, illud cumprimis accurate conſideretur, quibus argumentis narratio aliqua impugnetur. Prope eſt, ut

pigeat,

pigeat, in hac parte tam diu immoratum esse. Dicendum igitur nunc aliquid de unanimi diversarum Nationum consensu (quod erat tertium argumentationis nostræ membrum). Scilicet si unus atque alter duntaxat hoc scripsisset, posset forte adhuc negari. Enimvero hoc scripserunt non tantum Romani, Galli, Hispani, sed etiam Germani: itaque toto orbe divulgata erat hæc historia. Non certe ita conspirare hi poterant, nisi constitisset de rei veritate. Tempus me deficiet, si omnes, de quibus hactenus constat, Joannæ Pontificatus assertores enumerare instituam. Recensent illos per ordinem seculorum Calixtus in Tract. de Conjugio Clericorum, Gerhardus Loc. de Ecclesia, David Blondellus, vir inter Reformatos plane eximius, qui ipse tamen peculiari libello totam de Joanne VIII. narrationem suspectam reddere conatus est; Wolfius in Lect. Memorab. Egbertus quoque Grimmius, S. Theol. Licent. natione Anglus, in Vesaliensi schola aliquamdiu Prof. doctissimus, sed præmatura morte ætatis suæ 28. ereptus, anno 1636. edidit paulo ante obitum lingua Belgica Comment. locupletissimum de Joanna Papissa, in cujus parte prima CXXXV. testimonia produxit pro hac veri-

veritate scriptorum variarum gentium, quorum nemo Protestantium castra secutus est. Nec est verosimile, tot viros eruditos per tot secula plus quam muliebri credulitate admissuros fuisse hunc papatum muliebrem absque accurata, quantum potuit institui, in re tanti momenti, perquisitione veritatis. Illud solum subjungere liceat, Ulricum Huttenum edi curavisse A. 1520. epistolam veterem Academiarum Parisiensis, Oxoniensis & Pragensis, in qua hæc leguntur: Johannes Successor Leonis IV. cœpit circa A. D. 854. & sedit annos 2. & menses 5. fœmina fuit, & in papatu imprægnata. Testatur id ipsum Chronicon quoddam Helvetico idiomate conscriptum Constantiæ, pertingens ad annum 1450. his verbis sat quidem lepidis: *Ein Weib, hies Johannes von Mainz, was Papst, und starb an einem Kind, hat sie mit einem* Cardinal *gemachet*, A. 855. In alio majusculis characteribus Ulmæ impresso An. 1486. legitur: *Der Kaiser Arnolphus* (Lotharius legendum videtur) *was unter dem Pabst, der eine Frau was, und an offener Strass zu Rom da zersprang sie an einem Kind. Dieselbe Stras meiden noch alle Päbst, das sie nicht daran kom-*

men von der Schand wegen. Imo non satis est, eandem rem consignasse Italos, Hispanos, Gallos, Germanos, sed idem factum est a Græcis quoque, vel iis, qui regiones incolebant, alio sole calentes. Ita enim Laonicus Chalcocondylas in historia electionem Pontificis, uti suo tempore celebrabatur, describens: Ubi suffragia, inquit, collegerunt, & Pontifex fuerit declaratus, domi eum continent, explorantes, num & reliquis placeret electio. Pontificem pronunciatum insidere jubent sedili foramen habenti, ut testes ex eo propendentes aliquis, cui hoc muneris injunctum est, tangat, unde appareat, Pontificem virum esse: nam constat, mulierem quondam in Pontificatum esse subvectam, quia sexus ignorabatur. Nam Itali Occidentales pene omnes barbas radunt. Cum autem illa mulier gravida esset facta, & ad festum seu sacrificium prodiisset, peperit infantem inter Sacrificium in conspectu universi populi: quapropter ne decipiantur iterum, sed rem cognoscant, neque ambigant, Pontificis creati virilia tangunt, & is, qui tangit, acclamat: *Mas nobis est Dominus.* Nomina autem post electionem illico immutant, quasi jam divinioris, quam antea, sint naturæ, & planissime

nissime mutati. Pontificii dicunt, ab interprete inserta hæc esse; cæterum id quidem dictu facile, probatu difficile, longeque facilius & probabilius negatur, quam asseritur. Credibilius etiam ab ipsorum interpretibus, si quos habent, omitti, quam a nostris addi. Gemina certe his sunt, quæ Jo. Pierius Valerianus in sua declamatione ad Cardinalem Hippolytum Medicen pro Sacerdotum barbis, quæ primum Romæ cum Clementis VII. P. M. privilegio emissa fuit, habet: Quid aliarum gentium damna culpasve commemoremus, cum domi opprobria conspiciantur, quæ de barbarum odio perpetuam supremo Sacerdotum ordini ignominiam pepererunt? Eo enim aliquando nostrorum deliciæ processerunt, ut hujus rasitationis ergo confusa quodammodo specie difficulter vir a fœmina internoscer etur; hinc accidit, ut mulier (si vera est, quæ per omnium ora fabula circumfertur) in sempiternum SS. ordinis opprobrium ad solii Pontificii majestatem eveheretur; in cujus facti memoriam Romani adhuc intento digito indicant, ubi summa illa sacerdos, pontificialem induta trabeam, enixa peperit: quod ne rursus accidere possit, inde institutum plerique omnes credunt, in novi

Pontificis ingressu eam majorum nostrorum imprudentiam publicare. In totius enim populi conspectu pro D. Johannis suggestu, qui latissimam & eo solenni sacro omnium nationum gentibus confertissimam aream despectat, cogitur novus Pontifex virilitatem locupletissimis testibus approbare, resque ipsa sacri præconis voce palam promulgata in acta mox refertur, legitimumque tunc demum Pontificem habere nos arbitramur, cum habere illum, quod habere decet, oculata fide fuerit attestatum. Hæc ille. En quam amice cum Græco conspiret Latinus Scriptor vel e media Italia, & quod magis est, circa tempora Lutheri. Nec te offenderit vox fabulæ, quæ in textu conspicitur: fabulam enim dixit a fando sensu laxiori pro narratione publica, quæ in omnium ore versatur: imitatus Senecam Ep. 71. in fabellam excessi, non ingratam tibi: at historiam ante recensuerat: itemque S. Hieronymum, cujus in epistola ad Castratium ista sunt: Et ne veteres replicando historias longum faciam, excedam mensuram epistolæ, brevem tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit. Quam vero de tota hac narratione non dubitaverit Pierius, tota sermonis series luculenter osten-

oſtendit: niſi etiam forte (quod non immerito ſuſpicamur) hæc parentheſis in editionibus poſterioribus addita ſit. Sed ut, unde digreſſus ſum, redeam, atque id, quod inſtitui, abſolvam, eſt & alius Græcus, Laonico, ni fallor, antiquior, Barlaam videlicet Monachus, qui in Dialogo de principatu Papæ τȣ ἀκολάςȣ ἐκείνȣ γυναικὸς τȣ γενομένȣ Παπα, impudicæ illius mulierculæ, quæ Papa fuit, meminit. Autoribus denique, qui Joannæ Pontificatum aſſerunt, duo Judæi poſſunt addi, nempe R. Abraham Zacuth in Juchaſin, & R. David Gans in Themach David, quorum teſtimonia refert Grimmius de Papiſſa P. I. C. 31. quæ ex illo repeti poſſunt. Quin (ut ad quartum argumentationis noſtræ membrum tandem accedamus) ne Patres quidem Concilii Conſtantienſis, quibus Jo. Huſſi libri ad examinandum & excerpendum ex illis errores commiſſi erant, quique maxima minima, quæ Huſſum in odium perducere poterant, ſæpe etiam verba detorquendo & pervertendo, ſedulo corraſerunt, neutiquam tamen dicam illi impegerunt, quod in libro de Eccleſia, quo nullus alius rigidiori cenſuræ fuit ſubjectus, C. 7. & 13. Joannam Papam perſtrinxiſſet: perſuaſi ergo fuerint neceſſe

 eſt

est Patres de veritate hujus historiæ: si enim fictam eam credidissent, pœnas certe hoc cumprimis nomine dedisset Hussus. Vid. Dissertat. meam cit. p. 10. 11. Jam accedit ulterius ipsorum & Pontificum autoritas, Miratur enim ipse Bellarminus Chronologiæ suæ parte altera, agens de Joanne XXI. cur iste Joannes Papa dici voluerit XXI. cum nullus præcesserit XX. Non poterat hic Pontifex, viro illo doctissimo judice, Joannem XXI. nuncupare, quin suo loco & ordine Pseudo-Joannem Anglicum i. e. Joannam Papissam restitueret. Hoc ipsum etiam aperte confitetur Ciacionius de vitis Pontificum, ab his, qui fabulosam & commentitiam Joannam fœminam numero Pontificum interserunt, vicesimum primum dictum fuisse. Extat ejusdem 13. Cal. Jun. defuncti in Ecclesia S. Laurentii tale epitaphium: Johanni Lusitano XXI. Pontificatus sui maximi M. VIII. moritur MCCLXXVII. Eadem Joannis XXII. & XXIII. omniumque, qui Joannes tres & viginti agnoverunt, mens fuisse videtur: ut & Æneæ Sylvii, qui Pontifex factus assumsit nomen Pii II. ut de eo dici posset illud Virgilii: VIR PIUS ÆNEAS, Is nimirum (Epistola 130. A. D. 1451. d. 20. Aug. data circa medium) sentiens sib obji-

objici hanc mulierem Papissam sub Agnetis nomine contra illam sedis Romanæ infallibilitatem, quam bonis Taboritis ceu caput aliquod Medusæ objiciebat, eo quidem recurrit, ut dicat, historiam non esse certam, sed tam timide, ut satis appareat, eum non loqui ex animi sententia: ut si quid hic putaret incerti, magis forte ad circumstantias & nomen proprium hujus mulieris spectet, quam ad rei ipsius substantiam. Unde doctissimus Blondellus Pium II. accenset iis Pontificibus, qui Joannæ Pontificatum videntur agnovisse, eo quod Joannæ nomen cæteris Pontificum nominibus permixtum in Dominico Senensi, scriptæ ad Jo. Carvajal Epistolæ immemor, vel pœnitens perstare passus est. Quin & ipse tandem Pontifex factus hanc historiam exscripsit in sexta mundi ætate p. 170. operis historici, impressi Noribergæ A. 1493. per Kobergerum (*d*), teste Gerardo Loco de Ecclesia.

Accedit quinto Confessio omnium, qui Romæ habitant: omnes enim uno ore id

(*d*) Digitum intendit Wagenseilius in Hartmanni Schedelii Chronicon, quod adjectum habet Æneæ Sylvii librum de rebus sub Friderico III Imp. per Europam gestis. Locus vero ille cit. Sylvium non agnoscit autorem, sed vel Schedelium, vel alium.

profitentur, exceptis iis, qui Romano Pontifici ſupparaſitantur. Profecto neceſſe eſt, quod non ſine ulla cauſa emanaverit tam vetus, tam conſtans fama. Unde etiam Haſenm. in Triumph. Papiſt. 419. Romæ etiam pueris notam eſſe hiſtoriam memorat. Quin ſexto fidem adſtruant varii generis monumenta, ſepulturæ, ſtatuæ, in ipſis Italiæ templis celeberrimis, in Senenſi illo, ut inter Pontificum reliquorum iſtius quoque proſtibuli imago, ſuo loco & ordine collocata, cernebatur adſcriptis his verbis: *Fœmina Angla.* Quam demum Clemens VIII. curavit removeri. Statuam quoque ſcorto illi cum ſua prole publice erectam Romæ in perpetuam facti deteſtationem illa ipſa in platea, in qua peperit, Archiepiſcopus Antoninus abunde facit fidem. Diu viſam Romæ eam ſtatuam in confeſſo eſt, quamvis Jeſuitæ, ut aliis ingenioſiores videantur, non mulieris ſed ſacerdotis eam ſtatuam eſſe comminiſcuntur, quem Clericus rem ſacram facturum ſequatur. Nec eam tandem Roma ſuppreſſiſſet & aboleviſſet, uti factum eſt ſerius, niſi ſibi conſcia fuiſſet, monumentum illud indubitatum eſſe ſui probrum. Vide omnino Mortoni Apolog. Cathol. C. 19. Ipſi denique interpretes, ceu vocantur,

Ro-

Romanarum Antiquitatum, qui peregrinis accepto pretiores in urbe notabiles commonſtrant & verbis declarant, eos in Lateranenſis Baſilicæ porticum deducentes ibi ſellam perforatam oſtendunt, in qua ſeſſitaſſe quondam quemvis recens electum Pontificem affirmant, ut quidam Diaconorum ſexum illius exploraret, quo faciunt teſtimonia Brewini & Chalcocondylæ. In Capella Servatoris (inquit Guil. Brewinus) ſunt duæ vel plures cathedræ de lapide marmoreo & cupro cum foraminibus in iis ſculptis, ſuper quas Cathedras (ut audivi ibidem) eſt probatio Papæ. Nec aliter e media Græcia Chalcocondylas, qui id ipſum, quod Romæ a Romanis Brewinus didicerat, aliunde hauſerat. Nec ſi dexteritate quadam Italica iſtæ nunc ſedes alii uſui adhibentur (ut ſcil. Papa electus moneatur ſuæ mortalitatis & infirmitatis, & quo illi dicatur, ut ex ceremoniali Romano refert Bellarm. L. III. de P. R. C. 24. illud Annæ: ſuſcitat de pulvere egenum, & de ſtercore elevat pauperem, ut ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat) inde ſequitur, non prius adhibitas illi ſexus tentamini, quod nunc ceſſat, quoniam ut ait ille:

Ante probat ſeſe quilibet eſſe marem.

Vel potius citra jocum, quia valde nunc barbatus sit oportet, qui Petri cathedram conscendere velit, ut adeo non amplius opus sit hac sexus exploratione, quæ olim obtinuit, cum papæ fiebant, qui vix excesserant ex ephebis. Nec vero me nimis movet autoritas Martini Schookii, qui in Fab. Hamel. præf. ad Lectorem eam sellam balnearem fuisse evincere satagit, remque ab imperito vulgo fictam cum nonnullis aliis asserere non erubescit. At enim vero in porticu Lateranensis Patriarchii, qua ad Sancta Sanctorum itur, non datrum nostrorum memoria visam negare ausint? ubi conclave habebatur, quo tempore Pontifices Laterani sedebant. Quis vero ejus usus, & si quam comminiscuntur, cur perforata? Et cur non potius tot autoribus fides? & ante controversiam natam Joannis Pannonii versus, quis nescit?

Non poterat quisquam referantes æthera claves
Non exploratis sumere testiculis.

Sed quicquid demum sit, ista sive ita se habeant, sive secus, ad caput negotii nihil facere cum B. Calixto intrepide asserere ausim, tantum abest, ut, quod Schookius aliis objicit, sedem stercorariam pro symbolis

aut

aut classico teste hujusce historiæ agnoscere velim. Substantia potius facti est, quod inter Leonis IV. & Benedicti III. papatum media intercesserit fœmina, supremo Pontificatu potita: quæ per sex fere secula a quamplurimis, monachis plerisque & Italis, Papatus alioquin studiosissimis, adserta, a paucis dissimulata, a nemine denique negata fuit: Si quid igitur in circumstantia una vel altera varietur, imo etiam falsi nonnihil deprehendatur, propterea veritatem ipsius facti statim collati dicendum non erit, nisi pari de causa magnam partem universæ historiæ præsertimque Pontificiæ, qua (uti ex infra dicendis apparebit) nulla alia sub sole incertior, eversum eamus. Poterunt itaque, ut cuique videbitur, salva rei summa vel affirmari vel negari. Temere tamen negare fama aliquot seculorum memoriam pervagata prohibet. Itaque his potissimum argumentis defendere semper viri summi hanc historiam. Contrarium equidem evincere conatus est David Blondellus, sed eidem Samuel Maresius peculiari dissertatione, quam *Papissa restituta* vocavit, abunde satisfecit, quod non diffitetur Autor animadversionum Chronologicarum in Ejusd. Joannam Papissam contra Anacrisin D. Blondelli restitutam,

incer-

incertus ille quidem, qui de Maresio ita judicat: Sam. Maresius Theol. & Hist. Eccles. Prof. Gröning. celebris ex officii ratione maleferiatam Blondelli diligentiam castigandam sibi præsumsit, idque si historica respicias, satis plausibiliter præstitit: in chronologicis vero se huic oneri omnino imparem esse ubique ostendit: adeo ut nec præcipuum Blondelli argumentum intellexisse videatur, quod est ex indubia & infallibilibus characterismis temporis demonstrata Imperatorum & Pontificum successione continua & concatenata evincere, nullum dari Papissæ locum. Enimvero quantum huic argumento a Chronologia desumto tribuendum sit, paulo post videbimus. Interim docuerunt idem, quod hic asserimus, in hac nostra Academia, Christianus Matthias, Georg. Kœnig, C. A. Rupertus, qui viri? Idem docent venerabiles Theologi nostri, qui supersunt, omnes, quibus (ut omnes alios taceam) jungendus Clarissimus Salmasius, qualem seculum nostrum non tulit magis eruditum. Cæterum (ut vel unicum hoc argumentum adhuc addam) posset fortassis dubitatio oriri de Joanne VIII. si ea ætate vixisse diceretur, qua probi, pii & Ecclesiæ curam gerentes præerant Pontifices:

Sed

Sed vero ea ætate, qua vixit Joannes noster, summa erat confusio aulæ Romanæ, fatentibus id ipsismet istius aulæ propugnatoribus: ita enim Gilbertus Genebrardus, quo iniquiorem & maledicentiorem hostem Protestantes vix unquam sunt experti, quarto Libro suæ Chronographiæ, sub initium seculi X. Per annos fere CL. (quanquam revera plures sunt) Pontifices circiter quinquaginta a Joanne scil. VIII. qui Nicolao I. & Hadriano II. sanctis Pontificibus successit, ad Leonem IX. usque a virtute majorum prorsus defecerunt, apotactici potius apostaticive, quam apostolici. Platina, cum de Formosi successoribus, qui adversus se invicem exacerbati alter alterius acta hactenus infregerat, egisset, queritur, in Benedicto IV. peperisse licentiam peccandi, nullo Principe flagitia hominum coërcente, tanta portenta, a quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata fuerit potius quam possessa. Ipse Baronius Cardinalis,* strenuus alias Romani Pontificis atque sedis apostolicæ defensor, ubi horum temporum historiam exponit; Intrusi, inquit, in cathedram Petri & solium Christi sunt homines monstrosi, vita turpissimi, moribus perditissimi, usque quaque fœdissimi. Exorsus

* *A.* 897. *n.* 4.

ab

ab anno nongentesimo * seculum decimum, quod, ait, sui deformitate ac boni sterilitate ferreum, malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum appellari consuevit obscurum; id, inquam, exorsus sub initium monet, ne quid scandali pusillus animo patiatur, si quando videre contigerit abominationem desolationis in templo, i. e. flagitiosum Pontificem in sede pontificia. Habet alia multa ejus generis, quæ vide penes Calixtum de Conjugio Clericorum. Nec alia mens Bellarmini, cujus hæc sunt verba in Chronologia, annexa Catalogo scriptorum Eccles. Hist. e regione anni 970. Vide seculum infelix, in quo nulli scriptores illustres, nulla Concilia, Pontifices parum soliciti de Ecclesia. Si ergo hoc verum, sedisse tum temporis monstra hominum horrenda & tantum non dæmones, quorumve nomina nihil aliud efficiunt, quam ut continuent catalogum Pontificum; quid mirum inter illa portenta in eandem sedem Angelis (si Diis placet) reverendam irrepsisse quoque fœminam sexum mentitam? Ex hoc sane argumento nascitur sententiæ nostræ nova quoque probabilitas, qua uti in plerisque ita hic quoque, nos contentos esse fas est, cum historica ita sint

* *A.* 900. *n.* 1.

com-

comparata, ut non nitantur omnia certitudine penitus infallibili, & quæ ad evidentiam accedat. Credenda igitur omnino hæc historia fide historica, aut nulla superest fides historica in orbe universo. Vix enim ulla historia tot tantisque nititur argumentis, atque hæc ipsa. Enimvero ajunt, fide papistica credendam esse hanc historiam, quæ est nova prorsus, & aliis præter Schookium & paucos ejus asseclas inaudita distinctio. Ignorabat scil. Gerhardus, quid sit historica fides, cujus ea de re verba sunt hæc in Loco de Ecclesia: Si illis fidem historicam denegant, quibus tandem eam adhibebunt? Idem sine dubio noverat B. Calixtus, cujus in Tr. de Conjugio Clericorum hæc sunt verba: Dico itaque tandem, quali fide & probabilitate plerique rerum, quæ inter homines gestæ sunt, narrationibus credimus, talem huic quoque de Papissa historiæ tribui oportet: & quibusdam interpositis: historia itaque Joannæ Papissæ in possessione merito manet, ea fide & assensus certitudine, qua cæteras plerasque res ante aliquot secula ab hominibus & inter homines gestas admittimus, credi digna. Fide igitur historica hæc historia omnino credenda, nisi hoc frontem perfricando tueri velimus, Gerhardum atque

Ca-

Calixtum nescivisse, quid sit fides historica? Atque notanda sunt insuper verba Gerhardi nostri, quæ sibi dicta putent, qui hæc impugnant. Ita autem ille: Summæ igitur impudentiæ & audaciæ fuerit, tam multos & graves Scriptores, quorum consentientium monumentis expressa liquet veritas, mendacii cujusdam arguere! Ajunt tamen, fide papistica hoc credendum esse; quod etsi novum sit commentum, scio tamen, quid sibi velit. Nimirum Pontificios, cum omnia alias deferre consueverint suis historicis, qui hoc de Papissa retulerunt, aut per omnia elevare debere eorum maxime circa miracula, aliasque de sanctis narrationes minus verisimiles, aut simul credere, in cathedra Petri sedisse aliquam meretricem. Verbo: papisticos scriptores retulisse hoc in historiam, ergo papistis, non etiam orthodoxis, credendam esse fide papistica. Enimvero miseret me miseræ hujus explicationis. Neque enim provocavimus solum ad papisticos scriptores, sed etiam ad Græcos & Judæos. Num vero ea, quæ apud Græcos & Judæos literis prodita, fide papistica constant? Itaque hoc quidem argumento nihil hactenus decedit nostræ sententiæ. Sed jam longior, quam par erat, fui. At enim quia

recen-

recentiores nonnulli ſcriptores ratiunculis quibuſdam undique corraſis hanc hiſtoriam conati ſunt reddere ſuſpectam, de illis quoque, quantum quidem temporis ratio patietur, videbimus. Principio illud quidem urgent, non extare ſcriptorem *συγχρονον*: idcirco falſum eſſe, quod hic aſſerimus. Dicunt, Anaſtaſium, qui hac ætate vixit, nil tale habere, non Rheginonem, non plures alios. Enimvero licet vel uno verbo reſpondere, ab authoritate negative argumentationem non valere. Si enim hoc argumentum conſiſtet, periere nobis omnes omnino hiſtoriæ. Unde ne in ſacris quidem negative concludi poteſt. Matthæus, Marcus, & Lucas Chriſti cum Samaritana colloquium ac Lazari reſuſcitationem non deſcribunt: Ergo propterea tota illa res repudianda erit? miſera conſequentia. Quare autem illi nullam Papiſſæ facere mentionem voluerint, cauſam nobis aperiat Ranulphus in Polychronio L. 5. c. 32. dedita ſcilicet opera ab illis fuiſſe prætermitam, ne qua ignominiæ labe ſedes inde aſpergeretur. Nec abludit Martinus Polonus, qui, non poni eam in Catalogo Pontificum, ait, tam propter muliebrem ſexum, quam propter deformitatem facti. Non-

nulli (scribit Trithemius) fœminam illam inter Pontifices ponere noluerunt, quasi indignum facinus abhorrentes. Nullus igitur illorum Autorum negat, Joannam extitisse in rerum natura, sed tantum omnes eam omittunt in recensendis Pontificibus, quod non ὄντως sed δοκαστικῶς tantum Pontifex fuerit. Quare inquit, Sigebertus ipse eam inter Pontifices non numerat. Nonne ipsemet Baronius ad A. 794. n. 1. fatetur, Bonifacium VI. a quibusdam veteribus non numerari inter Pontifices, quamvis sedem tenuerit strangulato Benedicto VI. per menses 3. Rhegino vero Prumiensis & Lambertus Schaffnaburgensis Pontifices seriatim non recensent, nec Joannam modo, sed alios quoque bene multos silentio prætereunt.

Sed vero necesse non est, ut huc deveniamus: habemus enim omnino, ceu pluribus supra probatum dedimus, scriptorem coævum, Anastasium, qui Romæ spectavit rem suis oculis: nisi quis malit fidem derogare viris summis, Salmasio, Frehero, Bœclero & aliis, quos mendacii arguere nemo sine ingenti audacia potest. Ubi non possum, quin de codicibus Anastasii illud adhuc adjiciam, ipso fatente Blondello p. 45. Manuscriptos codices Anastasii vetu-

stiores

ſtiores paſſim in Gallia, Germania, Anglia, Italia, Hiſpania, Belgio mutilos eſſe, & circa finem Leonis IV. laceros: cujusmodi etiam Lutetiæ in Regia Bibliotheca unum & alterum ſe vidiſſe aſſerit Mareſius. Quæ ſane mutilatio non poteſt contigiſſe aliam ob cauſam, quam ad ſupprimendam Joannæ hiſtoriam, quæ Leonis vitam immediate conſequebatur. Hinc igitur alterutrum ſequatur neceſſe eſt, aut ultra Leonis vitam Anaſtaſium non proceſſiſſe, adeoque nullum ex ipſo peti poſſe teſtimonium contra papatum Joannæ: aut id vulneris ubique accepiſſe ſtudio hoſtium veritatis, quorum intererat rei tam obſcœnæ memoriam interire. Cui argumento atque obſervationi quantum inſit ponderis, nemo non videt, qui oculos habet. Ajunt, annos, qui Joannæ tribuuntur, non convenire cum temporum ratione. Sed vero hoc argumentum nullius eſt ponderis. Quid enim incertius eſt Chronologia Pontificum hujus præſertim & ſubſecuti ſeculi. Onuphrius ipſe ad Platinam (in vita Nicolai I.): Quum ſequentes Pontifices a Nicolao I. usque ad Clementem II. annorum videlicet propemodum CXXC. neque perpetuum quendam habeant ſcriptorem, & majorem ſuorum actorum partem amiſerint,

tempora adeo incerta & obscura habent, ut neque quo loco, neque quo ordine aliquot Romanorum Pontificum nomina reponerentur, satis liqueat. Discrepantiam igitur Chronologorum hac quidem in parte satis agnoscimus, & quod facilius queat convenire inter magnæ alicujus urbis horologia, quam inter illos: inde tamen non statim sequitur, eos historicos falsa nobis venditare, quorum Chronologiam vel cum ipsismet vel cum aliis nequimus conciliare. Si quem enim ea juvabit imitari, id ex isto sumendo autore, istud ex alio, nulla erit tam certa historia apud veteres, quæ non posset in dubium vocari, imo plane everti. Debebit sane etiam apud nos nutare fides historiæ ipsius Sacræ Scripturæ V. & N. T. in cujus chronologia quædam nobis esse ἄπορα omnes fere fatentur. Quid? quod Onuphrius in suo Pontificum Chronico, Platinæ subjuncto, addit nonnullis Joannam partim præcedentibus, partim sequentibus Pontificibus menses, immo annos, apud Marianum non repertos, e quibus biennium Joannæ facile conficiatur. Non igitur ita faciles simus ob frigidas aliquas chronologicas conjecturas & vitiligationes, in ea historia rejicienda, quæ tot seculorum consensu & historicorum

alio-

aliorumque scriptorum omnis ordinis præsertim e sinu ipsius Ecclesiæ Romanæ testantium autoritate & fide comprobatur. Quod tertio objiciunt, quoad circumstantias admodum variatum esse a scriptoribus hujus historiæ: misera rursus est consequentia. Si enim propter aliquam in circumstantiis discrepantiam inter scriptores ejusdem historiæ, aut quorumlibet eorum aliquot parachronismos, fides pereat rerum, in quibus narrandis quoad substantiam cæteroquin conveniunt, nihil erit tam constans in historia tum Ecclesiastica, tum Civili, quod hac arte eludi & rejici non possit. Nullum enim mihi dederis veterem historicum, qui nec secum, nec cum aliis ullo modo committi queat. Cujus equidem rei exempla aliquot luculentissima suppeditat D. Wagnerus Institut. Histor. L.I. C. XIV. p.m. 120. ubi etiam NB. causidicis hanc instantiam suadet esse relinquendam, quippe qui ex minima circumstantiola omnimodam variationem, sæpe inficiationem facti extorquere conantur. Neque desunt huic rei exempla e Sacris depromta literis. Videat enim quis Genealogiam Servatoris nostri Christi apud Lucam & Matthæum Evangelistas, & deprehendet, pleraque nomina a se discrepare, atque ita

confusam eam esse, ut hæreat fere omnibus eruditis aqua, nec tamen inde falsam eam esse sequatur. Si enim de summa rei constat, non debemus adeo rigidi esse in minoribus. Sic notamus exemplum, quod esse potest instar omnium. 1. Reg. IV. 26. legimus in Bibliis nostris Germanicis: *Und Salomo hatte 40000. Wagen-Pferde, und 12000. Reisige.* In loco autem parallelo 2. Chron. IX. 25. habemus: *Und Salomo hatte 4000. Wagen-Pferde &c.* Eadem res narratur duobus locis, modo tamen plane diverso. Si simile quid reperirent in hac historia, quantopere triumpharent? Sed vero hic universum discrimen est quinque annorum. Habemus aliud exemplum in historia Resurrectionis Dominicæ, in qua cardo salutis nostræ vertitur; neque enim videntur nulla ratione in eadem discrepare Evangelistæ, quis tamen dixerit, eam historiam non esse veram? Absit. Omnia siquidem salvari possunt, atque diversa tantum scripserunt Evangelistæ, non contraria, teste Augustino Episcopo Sanctissimo, qui inde quoque ducit argumentum pro veritate N.T. Ait enim, inde patere, non conspirasse inter se Evangelistas quoad circumstantias, cum in cæteris mire conveniant.

veniant. Et vero cur hoc obtingere non possit etiam in Scriptoribus συγχρονοις? Citetur testis Gustaphus Adolphus Rex Sueciæ, gloriosissimæ memoriæ : de cujus morte vix duo Scriptores inter se conveniunt, sed tot ferme sunt discrepantes sententiæ, quot scriptorum capita: quis tamen inde negaverit eum nunquam extitisse? Et hæc locum habent etiam in aliis: deprehendemus enim in reliqua historia universa de bello Germaniæ (ubi tamen plerique Scriptores συγχρονοι) tantum discrimen, quantum potest esse maximum. Neque etiam semper vera sunt, quæ a Scriptoribus coævis scribuntur. Jam ulterius instant, aliquos Scriptores Leoni IV. statim subjungere Benedictum III. excluso Joanne VIII. itaque verisimile esse, Joannem non fuisse in rerum natura. Sed nos potius dicimus, adesse Anastasium. Atque hæc Herculis clava, quam nobis eripiet nemo. Nec valet hæc argumentatio : Quidam Scriptores negligunt Joannem VIII. Ergo nullus fuit in rerum natura. Omiserunt enim plerique ob deformitatem facti, veriti scil. supercilium Pontificis, uti in antecedentibus pluribus fuit demonstratum ; qua ipsa ratione etiam adductus Platina (quippe memor carceris, e quo haud ita pridem sub

Paulo II. evaserat) non sine trepidatione & deprecatione. Hæc, inquit, quæ dixi, vulgo feruntur, incertis tamen & obscuris autoribus, quæ ideo ponere breviter & nude institui, ne obstinate nimium & pertinaciter omisisse videar, quod fere omnes affirmant. Erremus etiam nos hac in re cum vulgo. Quanquam apparet, ea, quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse creduntur. Sed vero (ut ex diverticulo hoc in viam redeam) constat, Luitprandum, Scriptorem antiquum, Joannem duodecimum statim subjungere Joanni Ravennatensi, omissis Leone VI. ac Stephano VIII. nec tamen quispiam dixerit, eos non fuisse in rerum natura. Insurgunt tamen amplius atque causantur, Scriptores de hac historia dubitanter admodum loqui, adhibitis formulis dubitativis, Fertur, ajunt &c. Sed rursum nihil in recessu habet hoc argumentum. Primo enim dicimus, falsum esse, quod omnes ejusmodi formulis utantur. Anastasius certe, qui primus hanc historiam consignavit, non utitur tali aliqua particula, sed citra dubitationem ac trepidationem asserit, sedisse hanc fœminam annis duobus, mensibus quinque, diebus quatuor. Platina quoque (cujus verba paulo ante recitavimus) fatetur omnes fere hoc affirmare.

Deinde

Deinde vero agnoſcimus equidem, Scriptores aliquos adhibuiſſe tales particulas; ſed vero reſpondemus primo, cum certum ſit, multos reverentia aulæ Romanæ permotos plane omiſiſſe hanc hiſtoriam, veroſimile omnino evadere, alios maluiſſe emollire nonnihil hanc narrationem, ne graviter nimis incurrerent odium aulæ Romanæ. Amplius, quis ignorat, frequenter, Ajunt, Dicunt, Ferunt, dicere Scriptores etiam in re, de qua minime ambigebant, eamque loquendi formulam ſæpe præ modeſtia, alias ad invidiam declinandam, nonnunquam ſolius elegantiæ ac tranſitionis cauſa in re veriſſima & manifeſtiſſima ab iisdem adhiberi, ceu curate demonſtravi in Diſſ. de Imperatoribus Francicis. Magnum vero ſibi commentus videtur Baronius, dum urget & vehementer quidem, quomodo id exprobrare præteriiſſent Romanæ hoſtes Eccleſiæ? Nihil enim tale dicere Michaelem, qui tum temporis Orientale moderabatur Imperium, atque nonnullorum ſtimulis in eandem Romanam Eccleſiam concitatus, omne genus convitiorum in eam contumelioſus valde conjiciebat: non Photium etiam Conſtantinopolitanum Patriarcham, ſedis Romanæ infenſiſſimum hoſtem, qui cum ſede cen-

ſeretur indignus, quod eſſet Eunuchus, optimo utique jure potuiſſet, imo debuiſſet regerere, quod etiam fœmina thronum Romanæ Eccleſiæ conſcendiſſet. At enim vero ut certi eſſe poſſemus, id probrum ab Imperatore Græcorum Michaele & Patriarcha Photio vel aliis Romanorum Pontificum adverſariis objectum nunquam fuiſſe, neceſſe foret, extare omnia omnium ſcripta. Baronium igitur ea protuliſſe oportuerat, ſi argumenta nonnullarum virium eſſe debebant. Et ſane extat quidem hodie epiſtola Nicolai I. Pontificis, qua Imperatori Michaeli reſpondet: Michaelis autem Epiſtola non extat. Ex pluribus tamen Nicolai ipſius reſponſionis locis ſatis apparet, Michaelem multa objeciſſe, quibus reſpondere Nicolaus ſubterfugerit: quandoquidem expoſtulat, quod ab injuriis ſcribens inchoaverit contra primam & magiſtram omnium Eccleſiarum, & cauſas reddens, quare omnibus non reſponderit, primam facit ſuam ipſius ægritudinem, alteram legati Conſtantinopolitani feſtinationem, tertio inquit, quia cum eadem, quæ ſuperfuerunt in ipſa Epiſtola, ad quæ nihil reſpondimus, ſed potius philoſophando contemſimus, plena eſſent omni pravitate & blaſphemia, non veſtra eſſe verba, quæ tam

tam perperam ſonabant, credidimus. Epiſtola licet hæc in juſtum volumen excreverit, unde meretricem illam ei objectam non immerito quis ſuſpicetur, quam porro Nicolaus, ejus memoriam ſibi extinguendam ratus, ut ex faſtis eraſit, ita & in hac ſua reſponſione ſilentio prætermire maluit. De Photii vero contra Romanos Scriptis docet nos ipſe Baronius A. 868. n. 39. Adrianum II. A. 866. quod Nicolaus I. prædeceſſor conſequi non potuerat, ab Imperatore Baſilio Michaelis Succeſſore obtinuiſſe, ut liber Photii, in quo Michaelis Epiſtola continebatur, Romam mitteretur, qui ſynodali judicio combuſtus, magna, inquit, ſua gloria, ſedisque Apoſtolicæ honore: hoccine Nicolaum & Adrianum tam enixe ſategiſſe fruſtra exiſtimes? Quid cauſæ fuiſſe arbitrabimur, quare in Epiſtolam Michaelis & ſcripta Photii tantopere iſti ſævierint, & omni ope atque conſilio, ut e rerum natura ſublata poſteritatis memoriæ ſubducerentur, enixi ſunt? Quare non credamus, & alia multa, & fœminam Romano throno inſidentem haud ita pridem, aculeatis verbis objectam fuiſſe? Quemadmodum poſtea ſane a Barlaamo Græco Monacho factum eſſe ſupra audivimus. Sicuti autem ob calcatum

a Tul-

a Tullio paternum cadaver, ſceleratum dici vicum, Romæ veteris exegit dolor, ita nemini ſane mirum videatur, ſi ob violatam per inauditum antea ſcelus, ab impuriſſimo proſtibulo ſedem pontificiam tanta Clerus urbanus indignatione exarſiſſe dicatur, ut execrandum poſteris imo nec viſu dignum tanti piaculi locum duceret! Audiamus in hanc rem verba Boccatii, qui Lib. de Claris Mulieribus C. 99. hunc in modum ſcribit: Ad cujus deteſtandam ſpurcitiem & non continuandam memoriam in hodiernum usque ſummi Pontifices Rogationum cum Clero & populo ſacrum agentes, eum locum partus, medio ejus itinere poſitum abominantur, eo omiſſo declinant per diverticula vicosque, & ſic loco deteſtabili poſttergato reintrantes iter perficiunt, quod cœpere. Declinatæ hujus viæ Martinus quoque Polonus meminit. Is enim, quippe Papæ Pœnitentiarius, cum diu Romæ egerit, mirum non eſt, ſi ex ſibi viſis & obſervatis in urbe comprobaverit, quod tot alii ante ſe de Joanna narraverant. Hinc eſt, quod Antoninus, Archiepiſcopus Florentinus, in Catalogum Sanctorum ab Adriano VI. relatus, & declinatæ viæ cum Martino, & ſtatuæ cum Theodorico meminerit. Quia igitur viam

viam etiamnum obliquare Pontifices negare non sustinent, causam aliam comminiscuntur, quod recta via tantæ turbæ excipiendæ angustior sit. Attamen qui ex peregrinis & indigenis Romanis considerabunt pompam papalem, sive processionem etiamnum hodie perseverare in transeundo per aliam plateam, quæ nec latior est, & iter processionis prolixius facit, non poterunt sibi imaginari, quod per hosce anfractus procedant alia de causa, quam in memoriam, adde detestationem infamis accidentis suæ Joannæ. Rei sane veritatem agnoscit Boccatius, ipseque adeo Platina, de primo, inquit, non abnuerim.

Instant vero constare ex Onuphrio, Pontifices non habitasse in Vaticano, sed in Lateranensi palatio usque ad tempora Bonifacii IX. qua igitur ratione dici possit, Joannam peperisse in itinere, cum ex Vaticano invisere vellet Ecclesiam Lateranensem? Enimvero Martinus Polonus, qui hanc loci circumstantiam annotavit, non dicit e palatio Vaticano in Lateranum ivisse, sed cum de S. Petro, e templo scilicet, ubi statio fuerat & sacra celebrata erant, in Lateranum tenderet. Num ergo negare poterunt, & tunc & multo ante, templum D. Petri extitisse,

tisse, a quo in Lateranum processionaliter, uti loquuntur, itarent? Incredibile tamen illis videtur, quod novem mensium spatio nemo ex tot familiaribus, nemo ex tot aulicis, qui Romanum Pontificem comitari semper solent, rem tam claram animadverterit. Imo quid frequentius? quasi non quotidie usu veniat, ut mulierculæ arte & vafritie Joanna longe inferiores, ad ipsum usque partus momentum uterum celent. Quin apparet ex obitu puerperæ, fœtum tempore parum congruo & justo maturius editum esse, ut casum consilio prævertere fœmina alioquin vaferrima nequiverit. Breviter nihil profuit versutæ sua versutia, quia justo Dei judicio venerat summa dies & ineluctabile tempus. Huc tamen evadunt, ut dicant fœminam aliquam Moguntiæ claruisse, atque id sibi sumsisse, ut in rebus Ecclesiæ aliqua pro arbitrio disponeret, atque ab hac ortam fabulam. Sed Deum immortalem! Quis sanæ mentis hoc diceret? Sed hoc est miserum effugium Leonis Allatii, hominis inepti, & qui, dum hæc scriberet, senio tantum non delirabat. Quæ enim consequentia? Moguntiæ fœmina quædam magni nominis fuit, Ergo illam Romani, Græci, Germani & Judæi unanimiter pro

pro Pontifice venditarunt. Sensum communem in his desidero. Sed si hanc quis nolit admittere, quippe vix nomine cognitam, substituunt Theodoram, scortum impudens, quæ, quod dictu etiam fœdissimum est, Romanæ civitatis non inviriliter, ut ait ille, monarchiam obtinuit, atque ex ea exsculpunt, si Diis placet, Joannam Papam fœminam. Enimvero qui hæc fingunt, quare non alia quoque nobis supponunt? Omnes norunt, quam potestatem exercuerit Romæ Olympia tempore Innocentii X. Quare igitur ex ea Papam non fecerunt? vel ex Mathilde, quæ vixit Gregorii VII. temporibus, cujusve eximia in civitate Romana erat potestas? Imo si ex Theodora Pontifex prodiit, quare non item ex ejus filia Marozia? cujus major omnino erat, quam matris ipsius autoritas: Pontificem enim Joannem X. a matre Theodora olim evectum ipsa dejecit atque e medio sustulit, substituto in ejus locum filio Joanne, quem ex Sergio Papa meretrix ipsa genuerat. Vid. omnino Baronius A. 928. n. 2. A. 931. n. 1. A. 933. n. 5. Sunt equidem plures hujus generis conjecturæ miseræ satis, imo ridiculæ (*e*) quas sciens

(*e*) Qualis est Stephani Forcatuli, cujus Lib. VII. de Gallorum Imperio & Philosophia p. 477. (edit. Parif.

sciens lubensque prætereo, cum istas vel recitasse sit confutasse. Neque enim tam obtusa gerimus pectora, ut hisce fidem habeamus. Denique non movet nos autoritas Leonis Allatii, hominis fidei plane suspectæ: provocavit iste quidem ad Archiva Pontificis: sed vero cur non concedunt potestatem ea inspi-

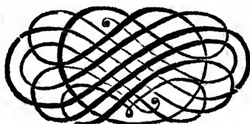
paris. 579.) hæc sunt verba: Quid si Joanni forte accidit, ut sexum mutaverit? Sicuti e diverso T. Livius asserit, eo tempore, quo T. Gracchus Proconsul apud Beneventum contra Hannonem Pœnum pugnavit, proposita servis libertate, qui caput hostis retulissent, ex muliere virum factum Spoleti — Sed jii non credent, hoc evenisse, qui non recordantur, uxorem Loth in Salem versam, & Deum mira facere oblitum suspicantur &c. Idem Pontificis recens electi sexum explorari ad hoc suspicatur, ut se hominem Sacer Pontifex meminerit pro castimonia adversus naturæ stimulos luctaturum.

Sed vel hoc solo commento se dignum reddidit elogio Forcatulus, quo illum non ita pridem prosecutus est Vir Celeb. Henricus Brencmannus, eum hominem ampullosum ac nugivendum nominans in Historia Pandectarum Florentin. Lib. I. C. X. p. 63. Quædam hujus farinæ exceptiones, sellam præcipue stercorariam, quam alii testiculatricem vocare malunt, spectantes, salse & lepide perstringuntur a personato Hieremia Pelegrino, Seraphici ordinis Professore, in Decisionibus Gratiani redivivi de Pontificali catholomania & inverso morum & sacrorum Romanorum ordine, obscurorum virorum stilo scriptis, & A. 1607. in 8. impressis, p. 9. sq. Verbis ejus ipsis recitandis supersedeo, cum nonnulla ab obscœnitate prope absint.

inſpiciendi? Scilicet norunt omnes viri docti, quantopere ſcriptores bonos corrumpant Pontificii, atque ſupprimant. Plura igitur in hanc rem proferre non attinet. Atque hæc quidem ſufficiant hac vice de hiſtoria Joannis VIII. Papæ fœminæ, cujus veritatem indubiis, ceu ſperamus, argumentis evicimus. Credamus igitur hanc hiſtoriam fide hiſtorica, quia majores noſtri (*f*) crediderunt, credent quoque filii, credentque nepotes!

(*f*) Antiquis autoribus, qui Joannæ Papatum aſſeruerunt, accenſendus quoque eſt Anonymus ſcriptor Hiſtoriæ Romanæ ab U. C. usque ad tempus Conſtantini M. cui templorum LXXXVI. Romæ exiſtentium deſcriptio annexa eſt. Eum Romæ A. 1499. olim editum luci publicæ reſtituit Arnſtadiæ A. 1722. Gotfrid. Tenzelius. Verba ejus de noſtra Joanna hæc ſunt p. 77. Item habetur in ſerie Pontificum Romanorum, quod Joannes Anglicus poſt Leonem ſedit annis II. menſibus V. diebus IV. vacavit ſedes menſe uno. Ut aſſeritur, Fœmina fuit, & juvenili habitu ab amaſio ſuo Athenis ducta in diverſis ſcientiis tantum profecit, ut Romæ tandem legeret triennium, & magnos magiſtros diſcipulos haberet: nec aliquis ſibi par ibidem inveniretur. Magnæ itaque ſcientiæ & opinionis exiſtens in papam concorditer eligitur. Sed in papatu per familiarem imprægnatur. Verum tempus partus ignorans, de S. Petro in Lateranum tendens, anguſtata peperit inter Coliſæum & S. Clementem, & ibi-

ibidem, ut dicitur, mortua fuit. Hanc viam quando Papa obliquat, dicitur a plerisque, quod propter detestationem facti hoc fiat. Nec ponitur in Catalogo Pontificum, propter mulierem sexum, quantum ad hanc difformitatem. Huic opusculo eruditam præfationem de Joanna præmisit Vener. Jo. Christ. Olearius. Legi quoque merentur, quæ occasione hujus loci in Biblioth. Bremens. Class. VII. p. 934. seqq. observavit vir eximius, qui sub Irenæi Bibliophili nomine hactenus latere voluit, & celeb. D. Th. Hasæus. Variorum etiam, qui hanc pontificalis puerperii historiam commemorarunt, testimonia, per Eliam Ehingerum congesta, non ita pridem commentationi eleganti de ejus vita & scriptis subjecit p. 163. seqq. Vir Clar. Jac. Bruckerus.

VI.

Argumenta potiora, quæ à Viris eruditis contra historiam de Joanna Papissa afferri solent. (a)

A Sexcentis, & quod excurrit, annis de Joanna Anglica, Moguntiæ oriunda sermo percrebuit, quod sexum mentita virilem eo successu Romanis imposuisse feratur, ut communibus post Leonis IV. obitum votis ad pontificale solium evecta fuerit. Hæc narratio per tot secula communi omnium consensu pro vera habita, nostro demum & superiori seculo in dubium vocari cœpit, nonnullisque elegantiori doctrina præstantibus viris ansam dedit, accuratius in veritatem hujus historiæ inquirendi, eo successu, ut quidam ex iis quoque, qui ab Ecclesia Ro-

(a) Quis ea consignaverit, ego juxta cum ignarissimis scio: hoc tamen novi, seculo superiori in Academia Altorfina conscripta esse. Haud vero ingratum fore Lectori, mihi persuadeo, heic in epitomen redacta conspicere fortiora argumenta, quibus Joannæ papatus destrui alias solet. Per me quivis suo utatur judicio. Plures, a Romanæ Ecclesiæ communione alienos, qui hanc narrationem fabellarum in censum retulerunt, enarrat Jo. Christianus, L. Baro de Boineburg, in Epistolis ad Jo. Conr. Dietericum p. 65. sq. & 214.

Romana divortium fecerunt, quicquid de Joanna narrarunt historici veteres, pro commento & fabula publice habuerint. Horum itaque argumenta, cum non plane nullius ponderis esse mihi videantur, in compendium referre, atque in medium producere adversus sententiam communem placet. Primo igitur ita argumentor: Quæcunque narratio a Scriptoribus coætaneis plane omissa, ex locis solummodo quibusdam recentiorum probatur, nec satis cum Chronologia convenit: illa pro vera non est habenda. Atqui hæc de Joanna Papissa talis est. Ergo.

Minor tribus absolvitur membris, 1. hanc narrationem a scriptoribus coætaneis plane omissam fuisse. 2. eam ex locis quibusdam suppostitiis nonnullorum recentioris ævi scriptorum probari. Et denique 3. cum Chronologia male convenire. Quæ omnia nunc ordine erunt probanda. Sed prius quidem membrum quod attinet, hanc historiam a nemine coætaneorum comemorari, de eo nos dubitare non sinit scriptorum, qui tum temporis vel paulo post vixerunt, inspectio. Inter hos merito familiam ducit Anastasius Bibliothecarius, quem sequuntur Guilielmus Bibliothecarius, Anna-

Annales Bertiniani, Ado Viennensis, Rhegino, Luitprandus, Lambertus Schaffnaburg. Flodoardus, Hermannus, Conradus, qui omnes memorabilis hujus historiæ, quam procul dubio non omisissent, nullam plane mentionem faciunt, sed omnes miro consensu Leonem IV. A. 854. denatum, & Benedictum III. A. 855. eidem suffectum scribunt.

Objiciunt I. non statim ab omissione Scriptorum coætaneorum ad falsitatem historiæ alicujus concludi posse, cum de multis rebus coætanei deficiant, quæ tamen nihilominus pro veris habeantur ab omnibus. E.g. de ortu & excidio Romæ nullus extat scriptor coævus, nec tamen sequitur: Ergo quæ de eo scribuntur, vera non sunt. Sed respondeo: verum id quidem esse, & non semper tale valere argumentum, sed id tum demum obtinet, quum nulli amplius coætanei scriptores supersunt: tunc enim, dummodo narratio absurda non sit, credendum est, scriptores recentiores rem ab antiquioribus fide dignis, quorum monumenta amplius non extant, accepisse. Ast ubi de tempore historiæ alicujus, quæ recentioribus commemoratur, antiqui scriptores coævi extant, iique omnes silent, illiusque demum

mentio apud recentiores occurrit, merito fides illorum in dubium vocatur, maxime cum præſumendum non ſit, ſcriptores συγχρονους, qui alias bona fide omnia narrant, rem inprimis memorabilem omiſſuros fuiſſe.

Objiciunt 2. in gratiam aulæ Romanæ illos hanc hiſtoriam omiſiſſe. Reſpondeo α. Hæc conjectura eſt, adeoque nil firmiter probat; neque enim facile credendum eſt, ſcriptores hosce rem tam memorabilem, & quæ in memoria ac ore omnium fuit, omiſſuros fuiſſe, qui alias ſatis libere de vitis Pontificum ſcripſere. β. Non ſolum ſcriptores hosce nullam plane hujus hiſtoriæ mentionem facere, ſed contrarium non obſcure innuere. Dum enim omnes Leoni IV. immediate Benedictum ſucceſſiſſe ſcribunt, Joannam plane excludunt. γ. Utut de Latinis hiſtoricis hoc dicemus, quis quæſo Latino clero infenſiſſimis ultionisque avidiſſimis Græcis, Photio & Nicephoro in mentem venire potuiſſe putet, ut indicto ſibimet ſponte ſilentio Romanorum Pontificum, quos undecunque quæſitis criminationibus odioſiſſime exagitabant, famæ parcerent, vel Anaſtaſium, Hincmarum, Adonem Viennenſem, Luitprandum id ſeſe conſecutu-

cuturos ſperaſſe fingat, ut illatum dedecus tacendo diſſimularint? quod tamen famoſa ſtatuarum palam erectio, ſcrupuloſa in proceſſionum ſolennibus ſceleris conſciæ viæ declinatio, ſtercorariæ ſedis ad explorandum Paparum ſexum in poſterum inſeſſio, orbi indeſinenter ebuccinabant. Quomodo itaque Scriptorum in gratiam Romanæ ſedis ſtudioſum ſilentium cum hiſce factis, quæ magis, quam omnia ſcripta, quotidie cuivis facti turpitudinem in memoriam revocabant, ſtare poſſit, non video.

Provocant 3. ad teſtimonium Anaſtaſii Bibliothecarii, & licet quidem extra omnis dubitationis aleam poſitum ſit, in omnibus Codicibus impreſſis, quibus hodie utimur, tum quoque plerisque MSStis de memorabili hac hiſtoria ne γρῦ quidem extare; dubium tamen de ingenuitate modernorum exemplarium jam olim movit æternæ memoriæ Vir Cl. Salmaſius, qui extitiſſe quondam in celebri Heidelbergenſi Bibliotheca MSStos Codices duos, in quibus hiſtoria de Joanna noſtra legebatur, frequenter amicis ſuis narrare ſolebat; unde ea conjectura, non omiſiſſe Anaſtaſium celebrem hanc hiſtoriam, eam tamen, cum parum ad Romæ ſedis dignitatem facere videbatur, ab

iis, quibus summorum Pontificum autoritas curæ cordique fuit, mala fide fuisse expunctam. Ita si res se haberet, jam de veritate hujus historiæ nullum amplius superesset dubium: at vero cum locum hunc, qui quibusdam Anastasii codicibus insertus cernitur, suppositum, & recentioris cujusdam manu contra veterum exemplarium fidem interpolatum esse, non levis sit suspicio, operæ pretium erit, accuratius paululum in locum hunc, a quo vis omnis hujus argumenti dependet, inquirere, & quantum ipsi tribuendum sit, dispicere. Ante omnia autem afferenda erunt ipsa Anastasii verba, quibus hanc rem in nonnullis exemplaribus narrat: & licet quidem præter supra memoratos duos Codices Palatinos nullus fere alius hactenus cognitus fuerit, qui detestandæ hujus historiæ mentionem faceret, repertus tamen est codex MStus Bibliothecæ Regiæ, in quo locus ille interpolatus habetur. Verba ipsa ope Puteanorum fratrum exhibet vir summus David Blondellus. Sunt autem hæc: Post hunc Leonem Joannes Anglicus, natione Moguntinus, sedit annis duobus, mense uno, diebus quatuor, & mortuus est Romæ, & cessavit episcopatus mense uno. Hic (ut asseritur)

ritur) fœmina fuit, & in puellarietate a quodam ſuo amaſio in habitu virili Athenis ducta ſic in diverſis ſcientiis profecit, ut nullus ſibi par inveniretur, adeo ut poſt Romæ ...... legens, magnos magiſtros diſcipulos & auditores haberet; & cum in urbe vita & ſcientia magnæ opinionis eſſet, in Papam concorditer eligitur: ſed in papatu per ſuum familiarem idem imprægnatur. Verum tempus partus ignorans, cum de S. Petro in Lateranum tenderet; anguſtiata inter Coliſæum & S. Clementis Eccleſiam peperit, & poſt mortua, ibidem (ut dicitur) ſepulta fuit. Et quia Dominus Papa cum vadit ad Lateranum, eandem viam ſemper obliquat, creditur a pluribus, quod ob deteſtationem facti hoc faciat; nec ponitur in Catalogo Pontificum, propter muliebris ſexus deformitatem quantum ad hoc. Hic locus ille celebris Anaſtaſii, qui in quibusdam exemplaribus manu exaratis, a recentioribus impoſturam paſſis, habetur, qui ſi curioſius paululum conferatur cum verbis, quibus rem narrat Martinus Polonus, ad oculum apparebit, illum per omnia fere cum verbis Poloni convenire, manifeſto argumento, locum hunc a Scriptore quodam imperito Codici Anaſtaſiano contra reliquo-

rum antiquorum Codicum fidem insertum, & cum, quisquis fuerit interpolator ille, nihil de celebri hac historia in Anastasio reperiret, ex nimio fortassis & inepto curiositatis studio ex Martino Polono esse exscriptum, adeo, ut injurii videantur in manes Anastasii, qui illum inter Papissæ præcones familiam duxisse volunt, de qua ille procul dubio ne per somnium quidem cogitavit.

Putant equidem nonnulli 4. verba, quæ habentur in Martino Polono, esse ipsa Anastasii, adeoque Martinum Polonum historiam hanc ipsis Anastasii verbis in genuinis & tunc temporis adhuc incorruptis Codicibus repertis narrare. Verum enim vero huic opinioni primo repugnat omnium vetustissimorum exemplarium consensus, in quibus de Joanna Papissa nec vola nec vestigium extat, paucos vero illos Codices, in quibus mentio rei habetur, recentiores esse, nec ipsi quidem dissentientes negare audent. Adsunt præterea, quod ad conficiendam rem præcipuum est, manifesta quædam argumenta, quæ firmiter evincunt, locum hunc non Anastasii, sed vel illius Martini Poloni, vel alius alicujus interpolatoris esse. Perlegenti locũ occurrunt primo hæc verba:

Hic

Hic, ut *asseritur*. Hæc verba apertæ falsitatis hunc locum convincunt: nam si revera hæc contigit historia, quomodo Anastasius, qui tum temporis Romæ vixit, adeoque testis oculatus esse potuit, factum ignorare quivit, & ex incertis aliorum rumusculis (quod per verbum *asseritur* innuitur) rem enarrare? Certe verbis hisce, *creditur*, *asseritur*, *dicitur*, & similibus tum demum utimur, cum rem, de qua certo non constat, enarrandam suscipimus; quæ autem vel ipsi vidimus, vel alias indubitata fide nituntur, alio dicendi genere proferre solemus, adeo, ut verba hæc Anastasio αὐτόπτῃ minime conveniant. Hoc primum est. Pergit interpolator: *Athenis deducta*. Constat autem eo tempore neque Athenis, neque usquam in Græcia fuisse ulla Gymnasia literaria. Scribit enim Synesius in Epist. ultima ad fratrem suum, suo tempore Athenis non fuisse nisi nomen Academiæ. Fuit autem Synesius paulo post tempora Basilii & Nazianzeni. Scribunt etiam Cedrenus & Zonaras in vita Michaelis & Theodoræ Imperat. circa finem imperii Michaëlis, cum nimirum solus regnaret, matre Theodora amota, bonarum literarum & philosophiæ scholas fuisse restitutas a Barda Cæsare, cum

usque

usque ad illud tempus per annos plurimos ita fuissent extincta omnia studia sapientiæ in Græcia, ut ne vestigium quidem ullum extaret. Constat autem imperium Michaelis solius, Theodora amota, incidisse in tempora Nicolai I. qui successit Benedicto III. Ex quo sequitur, post mortem Joannis istius cœpisse in Græcia reviviscere studia sapientiæ: ante hæc vero tempora penitus fuisse quasi sepulta, adeoque & hæc verba locum hunc maxime reddunt suspectum. Pergit interpolator: *Cum de S. Petro in Lateranum tenderet:* quæ iterum tempori, quo Joannam sedisse volunt, male conveniunt. Certissimum enim est & eleganter demonstratum ab Onuphrio Panvinio Lib. de VII. Ecclesiis, Romanos Pontifices non habitasse in Vaticano usque ad tempora Bonifacii X. quomodo ergo, si in Laterano habitabat, voluit ex Vaticano invisere Lateranum? Cum itaque extra Lateranum degentes Pontifices non viderit Anastasius, novum argumentum est, locum hunc esse suppositititium. *Tenderet:* credibile non est, quod mulier uterum gerens jam tot menses, tunc maxime voluerit procedere, quando maximum periculum erat, ne detegeretur. Sed pergamus ad reliqua: *Angustiata inter Colisæum*

ſæum — mortua ibidem, ut dicitur, ſepulta eſt. Hic rurſus habetur certa: *ut dicitur*, dubiæ narrationis nota. Quodſi enim in via peperit & periit & ſepulta eſt, quomodo Anaſtaſius ſcriptor συγχρονος teſtisque oculatus & Romæ præſens de hoc dubitanter ſcribere, & rem tanquam minus compertam inque incerto ſitam ex fluctuantibus aliorum rumuſculis tradere potuit? Pergit: *Quia Dominus Papa, cum vadit ad Lateranum, eandem viam ſemper obliquat.* Cum jam dictum fuerit, iis temporibus Pontifices in Laterano nondum habitaſſe, neceſſe eſt, hæc verba non Anaſtaſii eſſe, ſed recentioris cujusdam, qui poſt conſtitutum in Vaticano Pontificum ordinarium domicilium vixit. Porro: *creditur a plerisque.* Hæc rurſus recentiorem manum teſtantur. Anaſtaſius certe rem, cui præſens aderat, ex aliorum narratiunculis diſcere neceſſe non habuit.

Ulterius: *Nec ponitur in Catalogo Pontificum.* En novum impoſturæ & interpolationis documentum! A recentiore enim manu hæc profecta eſſe, facile perſpiciet is, qui ſecum reputabit, nonniſi ab eo hæc ſcribi potuiſſe, qui poſt auctum plurium capitum acceſſione Paparum catalogum vixit. Ex

iis

iis omnibus satis, opinor, manifestum erit, exemplaria illa MSSta Anastasii, in quibus Joannæ mentio habetur, sincera & incorrupta non esse, sed a recentiori quodam interpolata. At non ipse solum locus arguit, falsum illum & suppositititium esse, sed & reliqua, quæ in eodem codice sequuntur, pessime inter se cohærent, & magis adhuc imposturam probant. Scilicet imprudens ille, quisquis fuerit, interpolator, postquam Martini verba contra Anastasii mentem codici huic inseruisset, sequentia genuina verba, quæ omnem narrationis de Joanna Papissa fidem evertunt, stolide retinet; ita enim pergit: Leo quidem hac luce subtractus Præsul occubuit, mox omnis clerus istius a Deo protectæ Romanæ sedis &c. quæ verba totam hanc fabellam penitus convellunt. Si enim, quod Anastasius scribit, nec interpolator correxit, mox post subtractum hac luce Leonem Benedictus electus est, quomodo Joanna media inter Leonem & Benedictum esse potuit? Sed nec quæ sequuntur, melius cohærent: Hæc & similia dicens, & ipsi Imperiales ibidem convenerunt legati &c. (*b*). Quæ verba iterum sunt inter-

(*b*) Integra hæc verba, ut & priora legi possunt in Blondelli, quem potissimum sequitur noster Anonymus,

interpolatoris, non Anaſtaſii, in cujus quippe codicibus genuinis non habentur. Expreſſe hic dicitur, Imperatores Ludovicum & Lotharium poſt factam Benedicti electionem legatos Romam miſiſſe. Jam vero conſentiunt in eo chronologi omnes, Lotharium Imper. die 74. poſt Leonis dormitionem diem ſupremum obiiſſe. Si itaque inter Leonem & Benedictum media per biennium & quod excurrit ſedit Joanna, quomodo Lotharius potuiſſet mittere legatos ad Benedictum, qui ſecundum illam computationem poſt annum demum menſesque novem ab obitu Lotharii fuiſſet electus. Unde ita argumentor: Si Imperator Lotharius legatos miſit ad Benedictum Pontificem, non potuit Joanna media ſedere inter Leonem & Benedictum. Atqui verum eſt prius. Ergo & poſterius. Prius ipſe interpolator ſcribit: Ratio connexionis ex chronologia & ratione computandi patet. Nam conſentiunt in eo chronologi & hiſtorici omnes, Leonem obiiſſe A. 855. d. 17. Julii. Idem teſtatur Martyrologium Romanum, Anaſtaſius,

mus, Ἀνακρίσει famoſæ quæſtionis: An fœmina ulla inter Leonem IV. & Benedictum III. media ſederit, p. 181. editionis a Samuele Mareſio Groningæ 1658. curatæ, qui eam ſuæ Joannæ Papiſſæ Reſtitutæ inſeruit.

ſius, Marianus, Annales Bertiniani, Sigbertus, Honorius Auguſtodunenſis, Luitprandus, Albertus Stadenſis, Gothofridus, aliique. Lotharium vero die 29. Sept. ejusdem anni, adeoque d. 74. poſt Leonis mortem defunctum eſſe, iterum teſtatur epitaphium a Rabano ſcriptum, Ado, Annales Bertin. Metenſes, Hildesheimenſes, Fuldenſes, Rhegino, Hermannus, Lambertus, Marianus, Sigbertus, & univerſa hiſtoricorum turba. Joannam autem biennium ſediſſe volunt illius patroni, quæ nullo modo ſimul ſtare poſſunt. Ex his iterum apparet imperitia & fraus impoſtoris. Nam nec illud verum eſt, quod Lotharius Imp. ad Benedictum legatos miſerit, quod itidem ex chronologia patet ad oculum. Benedictus enim ſecundo aut tertio demum die poſt Lotharium inthronizatus eſt. Poſt Leonem enim vacavit ſedes dies 77. Lotharius vero obiit die 74. poſt Leonis dormitionem, adeoque tribus diebus ante Benedicti electionem: legatos igitur ad Benedictum mittere non potuit. Hoc ideo retuli, ut appareat imperitia & fraus, & impoſtura interpolatoris, qui codicem tot mendaciis, fraudibus, & commentis corrupit, ut nulla ipſi probandi vis attribui, aut quicquam firmi argumenti in eo poni poſſit.

MA-

MARIANUS SCOTUS.

Mariani Scoti teſtimonium, cum is per duo integra poſt ea tempora, quibus Joannam ſediſſe volunt iſtius patroni, ſecula vixerit (obiit enim A. 1086. 230. a Leonis obitu annis) non adeo magni faciendum eſſe putamus, maxime cum ſatis hactenus fuerit probatum, nullum ſcriptorem coævum, vel qui proxime poſt illa tempora vixerit, memorabilis hujus hiſtoriæ vel verbo mentionem feciſſe. Examinabimus tamen locum Mariani, & quam bene cum chronologia conveniat, diſpiciemus. Et quidem primo licet negari non poſſit, in hodierni Mariani exemplaribus fere omnibus Joannam reperiri, teſtatur tamen editor Metropolis Alberti Cranzii, quæ Coloniæ A. 1574. prodiit, in antiquiſſimis Mariani exemplaribus MSStis mentionem nullam de Joanna haberi: idem quoque Bellarminus Cardinalis aſſerit: ſed hæc obiter. Jam ad locum illum Mariani, quem antequam examinemus, illud adhuc dicendum occurrit, non ſatis ſcilicet ſibi ſemper conſtare Marianum, virum alias ſua laude dignum, multosque paſſim, præprimis in temporum computatione, commiſiſſe errores,

qualis etiam in tempore, quo Joannam sedisse putat, deprehenditur. Scribit nimirum ad annum 847. Marianus: Sergius Papa obiit, huic successit Leo annis 8. Postea vero ad A. 853. sic pergit: Leo Papa obiit Calendis Augusti. Jam quomodo annos octo sedisse dici potest Leo, qui tamen juxta mentem Mariani A. 47. electus est, & agere inter homines desiit A. 853. adeoque sexto Pontificatus anno? unde jam in chronologia sibi ipsi contrarius est Marianus. Deinde contra mentem omnium historicorum & Chronologorum συγχρόνων Leonem obiisse memorat A. 853. quem demum A. 855. d. 17. Jul. abisse ad plures, certum est. Nunc ad Joannam. Ait Marianus: Leo Papa obiit Kalendis Aug. huic successit Joanna mulier annis duobus, mensibus 5. diebus 4. Jam vero A. demum 857. Benedictum Joannæ successisse scribit, adeoque Joannæ pontificatus non biennium, sed quadriennium durasse necesse est, quod nec Marianus, nec quisquam e sequacibus ejus hactenus somniavit. Ex his satis superque constare puto, aut fœde corruptos & interpolatos esse Codices Mariani, aut ipsum Marianum temere omnia turbasse, ut nulla ipsi, quantum quidem ad hanc historiam, fides haberi possit.

SIG.

SIGBERTUS GEMBLACENSIS, obiit A. 1118.

Sequitur inter assertores Joannæ Papissæ Sigbertus Gemblac. scriptor circa A.C. 1100. adeoque tertio fere post Leonem seculo florens. Quantum vero ipsius testimonio tribuendum sit, videbimus. Ac primo quidem illud monendum erit, codices impressos, quibus hodie utimur, dubiæ admodum fidei esse, multaque in iis reperiri, quæ fidei MSStorum exemplarium repugnant: & de scriptore hoc in genere testatur immortalis memoriæ vir Gerh. Jo. Vossius in aureo & nunquam satis laudando opere de Historicis Græcis & Latinis p. 395. reperiri in Bibliotheca Gemblacensi vetustum, & si non autographum, saltim ex eo exscriptum codicem, in quo desiderantur aliqua, quæ legas in plerisque etiam MSStis. MSS. Codices aliqua etiam recentiori manu adjecta habent ad oram: ut autor est, qui eum cum aliis codicibus contulit, Aubertus Miræus Disquisitione de Virginibus Coloniensibus. Sed speciatim de loco, qui Joannæ mentionem facit, testatur Jo. Molanus & Bellarminus, qui ipsum codicem manibus tractarunt, de hac historia nec volam nec

veſtigium in eo extare. Idem de Codicibus in Bibliotheca Vaticana perhibet Leo Allatius. At nec levis ſuſpicio interpolati & ſuppoſititii hujus loci exinde quoque oritur, quod in Vincentio Bellovacenſi & Guilielmo Nangiaco, quorum uterque tamen Gemblacenſem tantum non ad verbum exſcripſit, nulla Joannæ mentio habetur. Præterea conſentiunt in eo ſeculi noſtri Critici aliique eruditi ad unum omnes, nullum fere rerum Germanicarum Scriptorem adeo corruptum & varie interpolatum eſſe, quam Sigbertum, & in multis ineditis exemplaribus alia manu, alio atramento ad marginem, quæcunque in editis falſi arguuntur, verba appoſita deprehendi: Unde ab initio ſtatim non adeo firmum argumentum in hujus teſtimonio poni videri poſſit. Tentabimus tamen, annon fortaſſis ex ipſius Sigberti verbis falſitas hujus hiſtoriæ demonſtrari queat. Ita autem Sigbertus, ſeu ejus interpolator ad annum 854. Fama eſt, hunc Joannem fœminam fuiſſe, & uni ſoli familiari tantum cognitam, qui eam complexus eſt, & gravida facta peperit Papa exiſtens. Quare eam inter Pontifices non numerant quidam, ideo nomine numerum

non facit &c. (*c*). Vix quicquam hic ſani, ita omnia confuſa ſunt & depravata. Nam primo non convenit Sigberto, Benedictum A. 854. electum fuiſſe ſcribenti, cum Mariano eundem A. 857. inthronizatum fuiſſe memorante, utroque vero in Chronologia turpiter errante. Deinde ſcribit, electo in Pontificem Benedicto Anaſtaſium præſulatum invaſiſſe: illo vero a legatis Imperatoris Lotharii dejecto, & in carcerem tracto, Benedictum honorifice eſſe revocatum. Hæc verba impacto quaſi ariete concutiunt ſedem Joannæ. Dabimus enim id Gemblacenſi, ſediſſe Joañam poſt dormitionemLeonis,qui obiit 855. & partum edidiſſe poſt exactum biennium, quod volunt contrariæ ſententiæ propugnatores, A. ſcilicet 857. & Benedictum poſtea fuiſſe electum; quomodo, quæſo, Lotharius Imperator ad Benedictum legatos mittere potuit, qui omnium hiſtoricorum & chronologorum calculo jam ante biennium A. ſcilicet 855. diem obierat ſupremum: nullum itaque temporis ſupereſt ſpatium, quo ſedere potuiſſet Joanna. Egregius quoque & memorabilis eſt locus apud Hincma-

 rum

(*c*) Haud opus eſſe duximus, integrum Sigberti textum hic repetere, cum Autor noſter ejus ſenſum exacte tradiderit.

rumRhemensemEpiscopum,qui totam hanc narrationem non procul a fabula abesse manifeste evincit. Is in Epist. II. ad Nicolaum Papam A. D. 866. d. 25. Aug. data hæc habet omni exceptione majora: Cum ista epistola, inquit, & cum legatione Lotharii Imperatoris per præfatum venerabilem Episcopum, Petrum Aretinum, missos meos cum literis, quarum exemplum habeo, de petitione Episcoporum & de aliis meis petitionibus Romam direxi, quibus in via nuncius venit de obitu Papæ Leonis, pervenientes autem Romam cum præfatis literis & intervenientibus prædictis Episcopis Dominus nomine & gratia Benedictus privilegium inde direxit. Quodsi itaque Hincmari legatis in via de morte Leonis nuncius venit, illique Benedicto jam electo Romam pervenere, quomodo media per biennium & quod excurrit sedere potuerit Joanna, non video, cum a sana ratione remotum videatur, legatos in tam brevi itinere biennium & ultra consumsisse.

MARTINUS POLONUS.

De Martini Poloni narratione licet minor hactenus apud eruditos fuerit dubitatio, non levis tamen quoad hanc historiam quoque est

eſt ſuſpicio, verba illa, quibus enarratur Joannæ papiſſæ hiſtoria, ſuppoſititia, & a recentiori quodam contra veterum exemplarium fidem codicibus quibusdam inſerta erroris cauſam dediſſe. Sane in editione Martini Poloni, quæ a Joanne Fabricio Cæſare, Canonico Gladbachenſi, ex vetuſtiſſimo quodam & ipſi autori fere coætaneo codice MSto A. 1616. Coloniæ Agrippinæ typis Gerhardi Grevenbach in fol. publicata eſt, omnino deeſt, quicquid in reliquis Codicibus & ſpeciatim in Baſileenſi & Antwerpienſi de Joanna Papiſſa legitur. Et ne quis arbitretur, fortaſſis omiſſa ea eſſe in hac editione ſtudio illorum, qui aulæ Romanæ favebant, non abſque ratione forſan provoco ad Codices MSStos vetuſtiſſimos, qui ad unum omnes prorſus carent Joannæ papiſſæ indicio atque veſtigio, & ut de codice, ad cujus exemplar editio Colonienſis prodiit, nunc nihil dicam, refert Cl. vir Leo Allatius, in Bibliotheca Vaticana adſervari Codicem MStum, reliquis omnibus, qui ibidem habentur, vetuſtiorem, in quo poſt vitam Leonis nulla fit Joannis Papæ mentio, ſed Leonem immediate Benedictus ſequitur. Et ut eo minus de veritate relationis doctiſſimi viri dubitetur, non abs re erit, quæ de

Codicibus quibusdam MSStis Martini Poloni refert Illustris Vir P. Lambecius Tom. II. Commentar. Bibl. Vindobon. (neque enim est leve, quod ad Augustissimam Bibliothecam provocat Lambecius, at tot judicibus obnoxium se facit, quot Italis, Gallis, Germanis, Belgis aliisque ex toto terrarum orbe confluentibus ad hunc usque diem insignis illa Bibliotheca patuit) p. 863. adservari scilicet in Augustissima Viennensi Bibliotheca Chronici Martini Poloni antiquos Codd. MSStos quatuor optimæ notæ ac fidei, qui æque ac Vaticanus ille omni prorsus carent Joannæ Papissæ indicio & vestigio. Fretus itaque ac munitus fide ac autoritate jam memoratorum Codicum MSStorum quatuor incorruptorum Augustissimæ Bibliothecæ Cæsareæ, & congruentia illorum cum codice Vaticano & Fabriciano, non immerito affirmarem, Martinum Polonum quoque pro approbatore historiæ de Joanna papissa falso haberi, & chronicon ejus hac labe ab initio carens nonnisi aliquanto post ejus mortem commento hoc contaminatum esse. Codicem Heilsbronnensem quod attinet, nolo equidem in dubium vocare judicium Excellentissimi D. Wagenseilii, non leve tamen nulliusve ponderis esse existimo, quod tum men-

mentem meam ſubibat, cum inſpiciendi ejus copiam mihi faceret ſingularis illius in me benevolentia. Scilicet memoriæ adhuc hærebat, quod olim de hoc ſcriptore notatum inveneram a viris doctiſſimis & præſtantiſſimis: non vetuſta eſſe illa Martini MSSta exemplaria, in quibus prooemium de IV. Monarchiis, de Romanæ urbis exordio, incremento, ædificiis, palatiis & regimine usque ad Auguſtum Imper. ſatis prolixum habetur. Cum enim ipſe Polonus in initio operis dicat, ſe omiſſa præcedentium temporum hiſtoria ſtatim ab Auguſto initium facere velle, facile apparet, ea quæ ibi prooemii loco habentur, ſuppoſititia eſſe, & a recentiori quodam contra aliorum Codicum fidem addita, codicesque illos multo recentiores eſſe iis, qui hisce prolegomenis carent. Unde factum quoque eſt, quod nec Codex Vaticanus, nec Viennenſes illi, neque Colonienſis quicquam de hiſce prolegomenis habeant. Inſuper teſtatur Clariſſ. Lambecius Tom. I. Comment. Bibl. Vindob. p. 48. & ſq. extare in eadem Bibliotheca Vienn. exemplar Chronici Martiniani Antwerpienſe, collatum cum antiquo Codice MSto Monaſterii Carthuſiani Gaminǵenſis ab Illuſtriſſimo Viro Richardo Streinio,

Barone Auſtriaco, in quo is propria manu in margine teſtatur, prolegomena illa de IV. majoribus regnis & urbe Roma ibidem defuiſſe. Hoc autem prooemium cum in codice quoque Heilsbronnenſi habeatur, & præterea Codex ille pertingat usque ad Hadrianum III. Pontificem, qui demum poſt Martini Poloni obitum ad pontificatum pervenit, non adeo vetuſtus, ſed corruptus eſſe videtur Codex ille, interque recentiores fortaſſe numerandus.

Sed abeamus ad alia, quæ ſuperius jam a nobis dicenda fuiſſent. Nimirum putavit Clariſſimus vir Salmaſius, verba Mariani Scoti eſſe ipſa verba Anaſtaſii: ſed quod pace tanti herois dixerim, ſi verba, quæ Mariano attribuuntur, cum locis quibusdam Anaſtaſii conferantur, falſitas hujus aſſerti liquido apparebit. Scribit ſcil. Marianus ad A. 853. Leo Papa obiit; huic ſucceſſit Johanna Anglica mulier. Anaſtaſius vero ad A. 853. quo ſediſſe Joannam dicit Marianus, meminit, Leonem IV. A. 53. Synodum congregaſſe. Et ſecundum computationem ipſius Anaſtaſii Leo demum A. 855. adeoque biennio poſt tempora illa, quibus ſediſſe Joannam voluit Marianus, diem obiit ſuum. Porro Anaſtaſius ſcribit, Clerum Ro-

Romanum decretum electionis destinasse Lothario Imperatori, qui eodem A. 855. obiit. Itaque si inter Benedictum & Leonem per biennium media fuisset Joanna, adeoque ad A. 857. vixisset, quomodo Romani decretum electionis destinare potuere Lothario, qui A. 855. decessit?

Denique 5. objicitur omnium historicorum consensus. Sed respondeo, jam supra monstratum, nullum autorem coætaneum historiæ hujus mentionem facere, eorum vero, qui demum diu post illa tempora illius meminerunt, loca dubiæ esse fidei, & si non supposititia, tamen cum Chronologia & temporum computatione mire pugnantia: quos deinde cœco impetu secuti sunt magno numero recentiores Scriptores, quod in illis temporibus, ubi omnis elegantior doctrina sepulta jacebat, mirandum vix est. Præterea non testimoniorum multitudo in historiis primario spectanda, sed quomodo testimonia inter se cohæreant, & cum chronologia conveniant, inprimis attendendum est, & plus utique roboris ponitur in uno scriptore coætaneo, fide digno, quam in centum, qui diu post illa tempora vixere. Et, quod coronidis loco addo, tot ad minimum scriptores, qui nullam papissæ mentionem

tionem faciunt, sed Leoni immediate Benedictum subjungendo aperte contrarium innuunt, præsto nobis esse. Rhegino Prumiensis, etsi Pontifices seriatim non recenseat, non omissurus tamen procul dubio fuisset memorabilem hanc historiam, si illa revera contigisset: quod de aliis quoque notandum venit.

Varias vero illas circumstantias, e quibus Joannæ papatus probari quoque solet, quod attinet, non male etiam huc quadrare videtur illud JCtorum: non omnium, quæ a majoribus dicta sunt, ratio reddi potest. Testantur hoc tot fabulosæ narrationes, quæ passim in historia sunt obviæ. Scilicet oritur primum fabula ab imperito scriptore literis consignata, sequuntur hunc alii, ut demum fabula pro historia venditetur: & locum habet hic elegans effatum Q. Curtii, scriptoris, communi omnium eruditorum suffragio, & rerum pondere & dictionis majestate omne seculum provocantis, qui L. IX. Histor. C. I. Equidem plura, inquit, transcribo, quam credo. Nam nec affirmare sustineo, de quibus dubito, nec subducere, quod accepi. Idem in hac historia contigisse, quis non videt? In rumore vulgi parum momenti situm esse, quilibet novit: nam

nam & aliarum fabularum hinc inde monſtrantur veſtigia, quas tamen nunquam contigiſſe, apud omnes in confeſſo eſt. Nonne paſſim ſtatuæ Rolandinæ, illius gladius, caſſis, & reliqua arma peregrinantibus oſtenduntur, quem tamen nunquam extitiſſe, jamdudum demonſtrarunt Conringius & Gryphiander peculiari tractatu. Monſtrantur Norimbergæ arma & alia veſtigia famoſi illius Apellii a Gaillingen, ſed quis ideo affirmabit, ea, quæ de ipſo narrantur, vera eſſe, ac iſtum unquam extitiſſe? His ita diſputatis, jure eruditiſſimi Blondelli (*d*) verbis finem facere poſſe mihi videor: Patet, fieri nullatenus poſſe, ut Joanna ulla, ullo inter Leonem Benedictumque tempore ſediſſe dicatur, adeoque impoſturam vel feciſſe, vel paſſos, quicunque tandem illi ſint, decantatæ per ſecula propemodum ſex fabulæ ſive parentes ſive amatores. Eat igitur tandem aliquando, quo digna eſt, ἐς κόρακας.

VII.

(*d*) l. c. pag. m. 135.

VII.

De secunda Editione Novi Testamenti per Erasmum Roterod. curata.

„Novum testamentum omne, multo quam
„antehac diligentius ab Erasmo Rotero-
„damo recognitum, emendatum ac trans-
„latum, non solum ad Græcam veritatem,
„verum etiam ad multorum utriusque lin-
„guæ codicum, eorumque veterum simul &
„emendatorum fidem, postremo ad probatis-
„simorum autorum citationem, emendatio-
„nem & interpretationem, præcipue Origenis,
„Athanasii, Nazianzeni, Chrysostomi, Cyril-
„li, Theophylacti, Hieronymi, Cypriani, Am-
„brosii, Hilarii, Augustini, una cum annota-
„tionibus recognitis ac magna accessione
„locupletatis, quæ lectorem doceant, quid
„qua ratione mutatum sit. Quisquis igitur
„amas veram theologiam, lege, cognosce, ac
„deinde judica. Neque statim offendere, si
„quid mutatum offenderis, sed expende, num
„in melius mutatum sit. Nam morbus est,
„non judicium, damnare, quod non inspe-
„xeris. Salvo ubique & illabefacto Ecclesiæ
„judicio. Addita sunt in singulas Apostolo-
„rum epistolas argumenta per Erasmum Ro-
„terodamum. Hæc

Hæc tituli & prologi galeati loco præfixit Erasmus secundæ suæ Novi Testam. editioni, quæ ex officina Frobeniana A. 1519. mense Martio prodiit. Quinque magnus ille scientiarum atque literaturæ politioris vindex & instaurator (*a*), dum viveret, emisit N. T. editiones A. 1516. 1519. 1522. 1527. & 1535. in singulis nova diligentia usus. Omnium vero rarissimæ sunt prima & secunda. In laudanda ex merito prima multus est Vir celeberrimus & de Erasmi manibus optime meritus Hermannus *von der Hardt* (*b*), quam præter alia hoc præconio ornat: „Primi illius vere augusti codicis, „ operis memorabilis omnium optimi ma- „ ximi exempla supersunt rarissima, quotli- „ bet centenis vel millenis imperialibus pre- „ tiosius, pretio cum seculis majore futuro. „ Est profecto in foro literario codex hic, „ Erasmi antiquus ducentorum jam anno- „ rum, verus thesaurus, novem vetustis „ MSStis, unde haustus, æquiparandus. A „ primo typographiæ exordio, quinquaginta „ „ illis

(*a*) Quo elogio ipsum merito mactat S. P. Q. Roterodamensis in statua ei in sinu quasi & meditullio urbis patriæ posita, vid. M. T. Inscriptionum Monumenta publica, Gedani 1696. edita, p. 25.

(*b*) In Historia literaria Reformationis P. I. passim, præcipue p. 33. sqq.

„illis primis circiter annis, nullus nobilior „prodiit Codex, argumento & editionis stu„dio. Omnia Scholasticorum opera, ser„monum congeries, Patrum Latinorum „segmenta, Poëtarum & Historicorum quo„rundam prima rudimenta, in typographiæ „ortu publicata, cum hoc opere collata, „vix umbra ad lucem. Si quis ex illa ætate „servandus liber, dignum Bibliothecæ apud „posteros ostentum, vel unus ille præ omni„bus dignus, salutandus eminus, & colen„dus decenter, vel aureo vestiendus habi„tu &c.„ Idem deinde elogia primæ editioni, cum vix e prelo exiisset, tributa, historiam liticulæ, a Budæo motæ Erasmo, ejus conflictationem cum Fabro Stapulensi & varias variorum in nostrum calumnias, ab ipso explosas, curate persequitur: denique (*c*) de secunda editione paucis ita disserit, ut plenius de ea aliquando se dicturum spondeat. Id an a viro literatissimo præstitum jam sit, me quidem fugit. Interim tenues ego ducturus lineas, brevem ejus recensum instituam, strictim simul illa, quæ ad hujus editionis historiam pertinent, enarraturus, cum ejus præsertim & Jacobus le

(c) l. c. p. 101.

le Long, in ipsa etiam recentissima Bibliothecæ Sacræ editione Parisiensi, paucissimis duntaxat meminerit. Post breve igitur, quod vocant, Leonis X. Pont. max. quo laudantur Erasmi in N. T. lucubrationes, & dedicationem ad Leonem comparet editoris paraclesis ad Lectorem, qua ad SS. literarum studium magnopere omnes excitantur. Hanc excipit ejusdem ratio seu compendium veræ theologiæ, egregiis scatens præceptis, genuinique theologi requisita pulcerrime delineans. Sequitur deinde duplex apologia contra obtrectatores, qui Erasmi labores suggillaverant, convitiorumque oneraverant plaustris. Multa in his continentur lectu dignissima de necessario fontium sacrorum studio, vulgata N. T. versione, variis lectionbus, sacra crisi, divini codicis interpretibus, quorundam theologastrorum arrogantia rixandique libidine &c. Post hæc exhibet Erasmus varia, quæ in vulgato potissimum interprete, ipso judice, censuram merentur, per certas classes disposita. I. Notantur soloecismi ab interprete commissi manifestarii & inexcusabiles, e plurimis pauci decerpti. II. Loca obscura, & in quibus lapsi sint magni nominis interpretes, ex innumeris pauca. III. Loca manifeste depravata, ex infinitis, ut

occurrebant, pauca. IV. Ad placandos eos, qui putant in SS. literis nihil neque superesse, neque deesse, quædam excerpta, quæ manifestius depravata sunt in hoc genere, quam ut negari possit. V. Quæ sint addita in nostris exemplaribus. VI. Quæ per interpretem commissa. VII. Ubi interpres ausus sit aliquid immutare de verbis Apostolorum aut Evangelistarum *(d)*. Post illa conspicitur figura, ligno incisa, tres divinæ essentiæ personas, angelorum choro stipatas *(e)*, rudi tamen delineatione adumbrans, cui decem piæ antiquitatis aphorismi Græci de SS. Triade subjiciuntur, addito etam eadem lingua Symbolo Nycæno *(f)*. Hisce Arianismi suspicione levare se voluisse Erasmum credo. Porro sequuntur Eusebii Epistola ad Carpianum & Canones harmoniæ Evangelistarum, quos excipiunt ordo seu numerus librorum N. T. vitæ Evangelistarum ex Hieronymo, & Capita Evangeliorum

(*d*) Sed hoc ipso, quam parum ipsi perspecta fuerit translationis vulgatæ natura atque indoles, ostendisse Erasmum monet Millius in Prolegomenis Novi Test. num. 1125. p. 113. atque multa, in hisce septem classibus observata, censoria virgula notat.

(*e*) Seorsim quoque adjecta est imaguncula viri, per nubes ambulantis.

(*f*) Hæ figuræ in tertia jam editione omissæ sunt.

rum juxta antiquam divisionem. Singulis Evangeliis præmittuntur Græco idiomate cum Scriptorum vitæ ex Sophronio, tum argumenta ex Theophylacto: Actis vero Apostolorum Paulini itineris & martyrii descriptio: Epistolis denique, exceptis secunda & tertia Joannis, argumenta veteris cujusdam Scriptoris Græci & Erasmi. Ad latus textus originalis semper posita est Erasmi versio Latina: margini Evangeliorum adscriptæ divisiones Ammoniacæ, cum tabulis Canonis Eusebiani collatæ: superiorem vero foliorum oram ornant majora κεφαλαια, in quæ olim divisa erant Evangelia. In Epistolis ad Romanos & Corinthios ad marginem interiorem notatæ sunt, negligenter admodum, judice Millio, literis numeralibus κεφαλαια sive sectiones, in quas divisas voluit quispiam (fortasse Theophylactus, ut idem suspicatur Millius) has epistolas. Textus integer continuo filo nexus sine capitum spatiis aut intervallis conspicitur, numero capitum ad marginem duntaxat Latinæ versionis adpicto: quod institutum summopere probatur Hermanno *von der Hardt* (*g*). Hæc editio, censente Millio (*h*), priore

 longe

(*g*) l. c. p. 36. (*h*) l. c. num. 1124. p. 112.

longe emaculatior & castigatior, veram & genuinam lectionem in priori depravatam locis amplius CCXXX. restituit, sed & ab ea recedit locis circiter LXX. in lectiones interpolatas & minime probandas.

Notum est, in ea non comparere locum 1. Jo. V. 7. quem in Græcis codicibus haud invenisse se monuit in Annot. Erasmus. De instituti sui ratione in priori Apologia p. 64. hæc memorat: „Restituimus, quæ „temporum & librariorum vitio fuerant de„pravata, obiter indicatis & his, quæ vel „ambigue vel parum attente reddidit inter„pres (nam non recte mihi religio est di„cere, etiamsi id non veritus est aliquot lo„cis Hieronymus) idque fecimus, neque „levi, quod dici solet, brachio, neque te„mere, sed primum ex Canonum consilio, „ad Græcæ originis fidem examinatis exem„plaribus Latinis, neque tamen fidentes „paucis aut quibuslibet. Laurentius Valla „septem bonæ fidei codices se secutum fuisse „testatur. Nos in prima recognitione qua„tuor Græcis adjuti sumus, in posteriore „quinque. Deinde consultis tum pervetustis „tum emendatis aliquot Latinæ linguæ vo„luminibus; nec hoc contenti, discussis & „exploratis probatissimis autoribus, non

„osci-

oscitanter observavimus, quid citarent, quid,, legerint, quid emendarint, quid interpre-,, tentur. Atque hisce rebus omnibus, qua,, licuit vigilantia, certe summa fide, colla-,, tis ac pensitatis, quod optimum judicavi-,, mus, secuti sumus, & hac lege in medium,, contulimus, ut nihilosecius suo quisque,, judicio frueretur.,, Quanti vero hoc in opere Erasmo fuerint exantlandi labores, quantæ molestiæ devorandæ, quot convitia & criminationes, quibus consilium hoc laude dignissimum perstrinxere insulsi ignorantiæ fratres, tolerandæ, ipse passim, in epistolis potissimum suis, meminit. Operæ pretium erit, ex his nonnulla huc spectantia decerpere. Utor autem editione, quæ A. 1521. in fol. cura Jo. Frobenii juri publico concessa est. Prima N. T. editione in se concitaverat bilem rabiemque elegantioris literaturæ & cœlestis veritatis hostium, quorum intererat, ut orbis spissis illis inscitiæ tenebris septus quovis modo detineretur. Fuere tamen quoque, qui avidissime divina illa munera Erasmi exceperunt. Horum in gratiam hunc lapidem ulterius movere, & quod semel cœperat, opus sensim sensimque summa adhibita industria ad maturitatem perducere statuit. Hinc nova erat

paranda editio, fœtus lambendus & relambendus, initiisque egregia adjicienda incrementa. Ad os vero Sycophantis obturandum conducibile sibi fore duxit Breve Papæ, quo opus hoc ipsi gratum esse testetur. Literis igitur suis, Basil. 1518. d. 7. Cal. Sept. datis, p. 271. Antonium Puccium, Pontificis maximi apud Helvetios legatum, rogavit, ut hoc sibi a Papa impetraret. Non injucundum tibi, spero, erit, ex ea epistola heic quædam excerpta legere: „Pestilentia „undique gliscens nos hinc abigit, opere non„dum absoluto, cujus studio vitam etiam „hactenus contemsimus, non modo pecu„niam. Adeo mihi studio fuit, ut quod semel „Leoni X. dedicaram, illo dignum redderem. „Nam editio prima mihi non per omnia satis„fecit, licet & illa ab eruditissimis quibusque „doctissimisque probetur. Tantum initio „oblatrabant pauculi sycophantæ, sed indo„cti, deinde qui nunquam opus legerant, „postremo in absentem duntaxat, coram „nemo verbum. Nunc exibit, ni fallor, „sic elaboratum, ut sperem futurum, ut „nec Leone, nec posteritate videatur in„dignum. Frustra narrem, quando nemo „crediturus est, quantis mihi constiterit su„doribus, utinam parem adferat utilitatem „Reip.

Reip. Christianæ! nihil enim aliud specta-,, vimus —. Collatis multis Græcorum,, exemplaribus, quod sincerissimum videba-,, tur, secuti, vertimus Latine, nostramque,, traductionem Græcis adjunximus, quo le-,, ctori promtum sit conferre: & ita verti-,, mus, ut primum studuerimus, quoad li-,, cuit, integritati sermonis Romani, sed in-,, columi tamen Apostolici sermonis simpli-,, citate: deinde dedimus operam, ut quæ,, prius lectorem torquebant vel amphibolo-,, gia, vel obscuritate sermonis, vel oratio,, nis vitiis aut incommodis, jam explanata,, sint ac dilucida: parcissime interim rece-,, dentes a verbis, a sensu nusquam, quem ta-,, men non ex nobis ipsis somniavimus, sed,, ex Origene, Basilio, Chrysostomo &c. peti-,, vimus —. Si optandum est, ut divinos li-,, bros habeamus quam emendatissimos, hic,, meus labor non solum amolitur mendas,, SS. voluminum, verum etiam obstat, ne,, posthac queant depravari. Si optandum,,, ut recte intelligantur, plusquam sexcentos,, locos aperuimus, antehac nec a magnis in-,, tellectos theologis. Fatentur ipsi, negare,, non possunt. Si optandum, ut huic dispu-,, tatrici theologiæ, quæ pene plus satis pol-,, let in scholis, accedat fontium cognitio, huc,,

„ peculiariter hoc opus conducit &c. Voti vero sui hac in re compotem factum esse Erasmum, Breve Leonis nostræ editioni & sequentibus præfixum comprobat. Nondum tamen irarum rabidi ita requievere fluctus. Satis enim causæ fuit & posthac Desiderio nostro, de obtrectatorum invidia acriter conquerendi, plumbeosque & infrunitos adversarios, prout digni erant, false exagitandi. Nostrum est, quædam ejus rei specimina ex epistolis huc transferre, sed pauca e plurimis, ne prolixi simus. Cum hanc editionem adhuc parturiret, erant, qui ipsi vitio verterunt, quod, prima vix in lucem egressa, novum statim moliretur opus, atque ita primum laborem sibimetipsi displicere testatum faceret. Hinc in literis ad Marcum Laurinum Lovan. 1518. his præter alia utitur verbis p. 155. „Quod cavillantur, ob id me parare novam editionem, „quod prior mihi non satisfaciat, fingamus „ita esse, quid est, quod reprehendant? Si „studeam me ipso melior esse, & id facere, „quod ab Origene, quod ab Hieronymo „factum est & ab Augustino, præsertim cum „id ingenue testatus sim in prima editione, „me facturum, si foret usus? Nunc non hoc „ego, verum idem molior, quod jam tertio „factum

factum est in edendis proverbiis. Ad hæc,, in translatione priore parcius mutaveram,, ne nimis offenderem istorum animos ni-,, mium morosos. Nunc adhortantibus eru-,, ditis pluſculum hac in parte ſum auſus.,, Deinde locos imutatos crebriore autorum,, nomenclatura communio, ne quid habe-,, ant, quod tergiverſentur οἱ δυσπειθεῖς. Po-,, ſtremo loca tum feſtinanti præterita adjicio.,, Quodſi quid interim inciderit, quod eru-,, ditos ac pios offendat, non dubito mutare.,, Neque me diffitebor hominem eſſe &c.,, Nunc producemus querelas Eraſmi de calumniis, quibus ipſe, poſtquam editio prodiiſſet in publicum, oneratus fuit. Ad Hermannum Buſchium A. 1520. pridie Calend. Aug. Lovanio hæc inter cætera perſcribit (*i*): „Staudicius concionabatur in,, cœmeterio divi Pauli Londini. Cumque,, ſermonem exorſus eſſet a charitate, ſubito,, pudoris omnis ſimul & charitatis oblitus,,, cœpit debachari in nomen & famam me,, am, teſtatus imminere Chriſtianæ religio-,, nis πανωλεθρίαν, niſi novæ translationes,, omnes ſubito de medio tollerentur. Ne-,, gavit rem diutius ferri poſſe, poſteaquam,,

P 5 „Eraſmus

(*i*) Epiſtol. p. 483. ſqq.

„ Erasmus ausus esset corrumpere Evange-
„ lium divi Joannis, qui, cum ecclesia tot
„ annis legisset, in principio erat verbum,
„ nunc novam lectionem induceret, in prin-
„ cipio erat sermo. Hic existimabat sibi da-
„ tum esse telum, quod nullo pacto mihi
„ liceret effugere. Addebat Augustinum
„ alicubi magis probare vocem verbi, quam
„ rationis, & rationes adducere, cur ita sen-
„ tiat. Verum eas, inquit, Græculus iste
„ non intelligit. In hanc sententiam cum
„ multa stolida & ἀπροσδιόνυσα deblaterasset,
„ cœpit homo facundus movere affectus,
„ deplorare sortem suam, se, cum esset, tot
„ annorum doctor, & hactenus semper legis-
„ set, in principio erat verbum, nunc huc re-
„ digi, ut cogatur legere, in principio erat
„ sermo, suspicans fore, ut hac tam flebili
„ querimonia lacrymas excuteret populo.
„ Mox magnis obtestationibus obsecravit ur-
„ bis præfectum (nam is ex more aderat,)
„ magistratus omneis, & universam civium
„ multitudinem, adessent in tanto discrimine
„ religioni Christianæ. Credebat se divini-
„ tus dicere, & tamen nulli placuit. Quot-
„ quot aderant vel mediocriter eruditi, de-
„ mirabantur hominis stultitiam &c. In-

tegra

tegra fere hæc epiſtola exſcribenda foret, ſi omnes ſtolidorum hominum ineptias, huc pertinentes, oculis tuis ſiſtere animus eſſet. A. 1521. 5. Cal. Febr. Lovan. ſic ſcribit ad Anonymum, quem virum præpotentem vocat p. 542. „Conjurati quidam fœdere icto, „inter pocula ſemper illius (Lutheri) no- „men cum meo conjungunt in concionibus „publicis, quo videlicet me degravent invi- „dia communi, quem ob id hoſtem judi- „cant, quod alicubi ſcripſerim, eos non re- „cte facere, qui ſic argutiis Scoticis incum- „bunt, ut non attingant fontes divinæ ſapi- „entiæ, quod aliquoties a Thoma diſſen- „tiam in annotationibus meis, quod admo- „nuerim non eſſe pelliciendos ad vincula „vitæ monachalis, priusquam & ſibi noti „ſint, & intelligant, quid ſit religio, quod „admonuerim, veram pietatem non eſſe „ſitam in ceremoniis, ſed in affectibus ani- „mi, quod defendam bonas literas, quibus „illi jam olim indixere bellum (*k*). Cum „rogantur a concione, quid offenderint in „libris meis hæreticum, reſpondent ſe non „legiſſe, ſed tamen periculum eſſe propter „obſcuram Latinitatem. Hæc reſpondent „

„idem

(*k*) Hæc omnia Eraſmus in annotat. ſuis in N. T. data occaſione egregie & graviter præſtitit.

,, iidem & theologi & monachi & scurræ ; ,, & nonnunquam Episcopi. Per hujusmodi ,, rabulas defenditur majestas pontificia, ful- ,, citur ecclesia. ,, Præcipue insulsus homo, Nicolaus Egmondanus, juratus Erasmi hostis, qui primam jam editionem conviciis proscindere laboraverat, in eum fingere opprobria, rabidoque ore famam ejus vulnerare nunquam destitit. De illo in literis ad Gotschalcum Rosemundanum (*l*) hæc memorat noster: ,, In hos inquit (Nic. Eg- ,, mondanus) prodigiosos errores incidit Lu- ,, therus ob studium rerum novarum. Et ,, cum ante usque ad vomitum blaterasset ,, de novis ac veteribus: Hærete, inquit, ,, veteribus, fugite nova, adhærete veteri ,, Evangelio, satis aperte denotans Novum Te- ,, stamentum, quasi vero ego dederim novum ,, Evangelium, ac non potius vetus & instaura- ,, rim & illustrarim. ,, Satis prolixæ de Egmondano ad Thomam Morum extant Erasmi literæ in ejus epistolarum corpore, quas legisse te haud pœnitebit (*m*), sicut & alias ad

(*l*) Literis Lovan. A. 1520. d. 15. Cal. Nov. exaratis. p. 586.

(*m*) p. 589. His in litteris Erasmus facete & jucunde describit concertationem, quæ ipsi cum Egmondano coram Academiæ Lovaniensis Rectore fuit, lege, & ridebis.

ad quendam, quem in titulo obtrectatorem suum pertinacissimum vocat, in quibus calumnias haud paucas magna animi virtute excipit, atque pro more suo egregie ac solide diluit (*n*). Non autem in pulpitis solum sacris & familiaribus congressibus lectionibusque academicis traductus fuit Erasmus, verum etiam publicis scriptis. Nactus enim est adversarios, qui libris eum impetiere, Jac. Lop. Stunicam, Eduardum Leum, Sutorem, Natalem Bedam, alios, non omnes prorsus illiteratos. Cumprimis in Stunica insignis linguarum orientalium peritia laudatur, qui ad opus biblicum Complutense inter cæteros a Cardin. Ximenio adhiberi meruit. Hujus annotationes contra Erasmum Tom. VII. Criticorum SS. p. 1229. sqq. cum nostri Apologia (*o*) insertæ sunt. Ipsum vero Leonem X. Pont. Max. ejus vehementia & mordaci stilo offensum fuisse ex eo elucet, quod Paulus Bombasius A. 1521. d. 18. Jun. nostrum certiorem fecerit, illum Stunicam, in scripta ejus procaciter invectum, graviter monuisse, ne quid in posterum edere velit, quod nomen Erasmi proscin-

(*n*) p. 601.

(*o*) Erasmi contra reliquos Apologiæ habentur in operibus ejus junctim editis.

scindat (*p*). De cæteris nihil addo, nisi hoc unum, Eduardi Lei librum, adversus Erasmum scriptum, a Germano quodam in Bibliotheca Minoritarum Lovaniensium in autoris contumeliam stercore fuisse oblitum de quo lepido facinore extant Conradi Goclenii epigrammata (*q*). Sicuti vero Erasmus multorum odiis atque cavillis fuerat expositus; ita quoque haud pauci veræ eruditionis amantes sacras ejus lucubrationes, prouti merebantur, miro amore exosculati, magnis ipsum laudibus certatim cumularunt. Duos saltim exempli causa producemus, qui, cum editio hæc secunda preli jam morderet carceres, eam manibus volvere summo desiderio cupierunt. Jo. Faber, Episcopi Constantiensis vicarius A. 1519. 6. Cal. Maji ita ad nostrum (*r*): „ Novum testamentum de„ nuo a Te magnifice, quod nihil dubito, „ locupletatum cupidius sane expecto, quam „ ulla mater filium charissimum peregre redeun-

(*p*) Vid. Erasm. Epist. p. 646. De Stunica etiam conferenda est Erasmi ad Petrum Barbirium epistola f. 594.

(*q*) Refert hæc Lomejerus de Biblioth. p. 136. collect. Schmid. Ad Leum vero hunc extat Erasmi Epistola, 1519. id. Jul. data Lovanii p. 622. de eodem etiam verbose in litteris ad Thomam Lupsetum agit p. 623.

(*r*) p. 308.

redeuntem: nam quicquid usquam tempo-„ rum superest ab officii mei occupatissimi „ molestiis, id omne tuis libris decies per-„ legendis impendo. Sic Guil. Latimerus „ A. 1518. 3. Cal. Febr. (s): ut varias hu-„ jus N. T. antiquorum editiones omittam, „ quarum aliqua adhuc vestigia apud Scripto-„ res extant — quis quæso majorem ex-„ optet diligentiam, quam te in ista recogni-„ tione N. T. adhibuisse ostendis? ante omnia, „ ad probatissimorum autorum citationem, „ emendationem, enarrationem: in his „ paucis verbis quantus labor, quanta cura, „ quanta demum solicitudo? transeo tot „ præclara nomina Origenis, Chrysostomi &c., „ quos pauci theologorum nostra ætate le-„ gunt, nemo intelligit: deinde ad Græcam „ veritatem: h. e. omissis rivulis ad fontem „ recurrere —. Nec his contentus addis „ vetustissimorum codicum sinceram & in-„ corruptam fidem, sine qua frustra fortassis „ in aliis sudaveris. Qua tamen in re nescio, „ certe quid magis admirer, diligentiamne in „ inquirendo tuam, an in inveniendo felici-„ tatem? — Quamobrem post istam tuam „ tam raram & exquisitam diligentiam, qua-„ „ lem

(s) p. 424.

„lem nemo, credo, alius tali operi adhibuis-
„set, non est profecto, quod debeas a me
„quicquam exspectare &c. Obsecraverat
enim Latimerum Erasmus, ut nonnulla,
quæ ipsi desideranda, corrigenda, & addenda
viderentur, in secundæ, quam tum para-
bat, editionis ornamentum, libere mone-
ret, sibique suppetias ferret. Liceat vero
hic etiam adscribere Thomæ Mori Epigram-
ma (†), quo primam jam editionem or-
naverat?

Sanctum opus, & docti labor immortalis Erasmi
Prodit, & o populis commoda quanta vehit!
Lex nova nam veteri primum est interprete læsa
Scribendum varia post vitiata manu.
Sustulerat forsan mendas Hieronymus olim,
Sed periere pigro tam bona scripta situ.
Tota igitur demtis versa est jam denuo mendis,
Atque nova Christi lex nova luce nitet.

Nec

(†) Extat hoc inter Epigrammata Mori, cum ejus Utopia & Erasmi epigrammatibus per Jo. Frobenium Basileæ A 1518, in 4. edita, pag. 268.

Nec tamen ambitiose singula verba notavit,
Sanctum habuit, quicquid vel mediocre fuit.
Quo fit, ut hæc celeri si quis prætervolet ala,
Huic nihil hic magni forte putetur agi:
Idem si presso relegat vestigia gressu,
Censebit majus commodiusve nihil.

Nobis eo charior debet esse hæc editio, quod ipsa cum prima (quanquam hac secunda potissimum, utpote emaculatiori) & Aldina in concinnanda N. T. versione Germanica Megalander noster Lutherus usus fuisse videtur: quod haud ita pridem luculenter evicisse arbitror Virum, elegantissimæ doctrinæ laude florentissimum, P. A. Boysenium in Diss. Critico-Theol. de Codice Græco N. T. & consilio, quo usus est B. Lutherus in conficienda interpretatione Germanica. Huic scripto occasionem præbuerunt Viri Clar. Tobiæ Eckardi conjecturæ de codice Græco N. T. quo usus est Lutherus in conficienda Germanica interpretatione, qui Nicolai Gerbelii Hagenoensem A. 1521. editionem B. virum secutum fuisse suspicatus erat. Idem deinde Boysenio Epistolam opposuit, qua suas conjecturas erudite, &

Q quod

quod majorem laudem meretur, modeste illustrare annisus est.

Cæterum Erasmi annotationes in hac secunda editione auctæ insigniter & locupletatæ sunt. Quam vero eruditæ elegantesque eæ sint, quantaque utilissimarum rerum copia refertæ, neminem paulo humaniorem latere potest. Hinc Jos. Scaliger, iniquus alias multorum censor, eas optimis nostri operibus accenset, multaque doctissima habere judicat (*t*). Erasmus certe hic ubique est vere ἐρασμιος; licet enim haud raro excursus instituat prolixiores, qui ab annotationibus exegeticis alieni videri possunt, ii tamen semper sunt eruditi, ac dulcedine mira, animum jucunde adficiente, repleti. Sive monita inspergat, sive errores castiget, sive temporum calamitatem deploret, sive arrogantis inscitiæ dominatum evertere conetur, sive adversarios refellat, sive disputationes immisceat; ubique & simul delectat & prodest. Acerbe, fateor, interdum invehitur in eorum scripta, quos monachorum greges tum oraculorum instar venerabantur. Scilicet ægre tulit vir laudatissimus

(*t*) In Scaligeranis p. 102.

tiſſimus & bono publico natus, methodicam illam, aridam, mortuam, ligneam, ſtramineam, artificioſam & φιλοσοφοτεχνοδιαλεκτικοθεολογικὴν theologiam (*u*) hactenus unice tyrannidem & dominatum exercuiſſe, poſthabitis ac rejectis veris divinæ ſapientiæ fontibus. Quid igitur mirum, quod libertate ſua atque candore irritaverit crabrones? Nec inficias eundum eſt, quosdam etiam viros, alias cordatos & ſinceros, nugarumque, quæ nimium diu jam regnaverant, pertæſos, ſed præjudiciis antiquitatis & autoritatis nondum prorſus liberatos, dentatis Eraſmi invectivis fuiſſe offenſos; qualis fuit Paulus Langius, Ordinis Benedicti monachus, vir certe egregius, & veritatis teſtibus alias jure ſuo accenſendus, cujus de Deſiderii noſtri annotationibus judicium ex Chronico Citizenſi (*x*) libentius nunc recito, quod non facile inibi illud quæſiveris. Male nimirum habuit eum, quod Hugonis Cardinalis errores nugasque ſubinde aculeato confutaverit ſtilo. En ejus verba:

 „Hu-

(*u*) Quo elogio ipſam afficit Michael Neander in dedicatione Theologiæ Megalandri Lutheri.

(*x*) p. 804. Scriptorum aliquot Rerum Germanicarum, quos Joannes Piſtorius Francofurti 1583. in fol. edidit.

„Hugo primus postillator extitit totius Bibliæ „adeo pure & fideliter textum quadruplici „sensu exponendo, ut eatenus vix habuerit „secundum; licet Erasmus, novus scripturarum interpres, eum ob Atticæ linguæ inscitiam, & exin ob dissonam ineptamque quorundam e Græca Græcanicarum dictionum „expositionem plerumque reprehendat irrideatque, cum sapientius tanto viro condoluisset, quam exprobrando taxaret, quem „in ea tempora incidisse noverat, quæ politiores literas, præcipue Græcas, totam & „per Galliam & per Germaniam prorsus incompertas & inauditas habuerant. Veruntamen plurimum laudandus est iste venerabilis Hugo, quoniam non per philosophorum & poëtarum dicta, non per Aristotelis, non per Averrois sophismata divinam probat, ne dicam contaminat, „scripturam, sed verba legis per legem explanat, juxta quod dicitur Levitici XIX. „Agrum tuum non feres diverso semine, id „est, dictis philosophorum & poëtarum „agrum dominicum non conspergas, quia „hoc est nil aliud quam zizania & lolium „seminare inter triticum &c.„ Idem tamen Langius deinde (y) Erasmum divinarum

(y) l. c. p. 805.

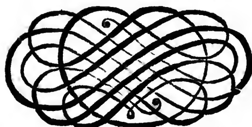
rum literarum ſummum & conſummatum interpretem nominat. Forte æquis rerum æſtimatoribus dandum hic aliquid eſſe magni noſtri Deſiderii ingenio, ad jocos & irriſiones aliquantum procliviori, videbitur, ſi conſideraverint, quam inique, quam atrociter ipſe viciſſim exceptus fuerit ab inimicis, qui omnem ſuam ſapientiam ex iſtiusmodi libris hauſerant, ſummoque niſu literis paulatim reſurgentibus adverſabantur. Præterea adeo frigidæ, ineptæ atque inſulſæ ſæpius erant iſtæ, quas refellit, exegeſes, ut vel Heraclito riſum extorquere, vel Democrito etiam renitenti lacrymas, indignationis teſtes, elicere potuiſſe credendum ſit. Ut ex ſolo Hugone capiamus exempla quædam, inſpice ſodes Eraſmi annotationes in Matth. V. 16. XIX. 2. Joann. V. 2. Actor. XXVII. 12. 2. Tim. III. 2. Tit. I. 7. 1. Pet. II. 24. &c. ac judica, num Cardinalem iſtum his in locis injuria caſtigaverit noſter. Præterea Hieronymi verbis ex Apolog. L. I. ſeſe tueri poterat Eraſmus: Hoc obſecro, ut ſi mordacius quippiam ſcripſero, non tam meæ putetis auſteritatis eſſe, quam morbi: putridæ carnes ferro curantur & cauterio, venena ſerpentina pelluntur antidoto. Sed quo dilabor? Jam finem his imponam ele-

ganti epigrammate, quo Julius Cæsar Scaliger, Erasmi alioquin æmulus & adversarius, at quantus vir! ei mortuo parentavit:

Tune etiam moreris! ah, quid me linquis Erasme,
Ante meus quam sit conciliatus amor?
Tune etiam? cui tam parvus fuit orbis, ut altæ
Expleres mentis fulmina torva tuæ,
Ergo sidereis postquam est subvecta quadrigis
Atque Dei læto lingua recepta sinu;
Ille ego, qui insanæ ridebam vulnera mortis
Conditaque Ætnea tela trisulca manu,
Ad quodvis stupeo momentum, ac territus adsto:
Maxima cum videam numina posse mori.

Cum vero superius inter Erasmi hostes mentio etiam facta sit Nicolai Egmondani, bona forsan cum gratia lectoris epistolam A. 1520. in 4. vulgatam, integram, cum rarissime obvia sit, jam adjicere lubet, quæ ejus impudentiam & furorem acri sale perfricat. Lutheri etiam nostri heic partes aguntur, aculeato quidem dicendi genere: sed

ſed in memoriam tibi revocato, quæſo, iſtius ætatis conditionem & mores; ac mecum, ſcio, confiteberis, difficile tum fuiſſe, ſatyram non ſcribere. Adjuncta illi epiſtolæ eſt, quam nos hic non exhibemus, Vita S. Nicolai (Egmondani ſcilicet) ſive ſtultitiæ exemplar.

VIII.

Epistola de Magistris nostris Lovaniensibus, quot, & quales sint, quibus debemus magistralem illam damnationem Lutherianam.

G. N. N. D. VDALRICHO ZUINGLIO Helvetio, apud Tigurinos Concionatori eruditissimo. S. D.

PUdor obstat, optime mi Zinli, quo minus tibi perscribam, quæ non pudet hic designare quosdam Theologos, absque persona, tam stulta, ut nullus histrio, quantumvis impudens, ausit similia facere personatus. Hujus fabulæ præcipuas agunt partes Joan. Briardus Atensis, homo vix bipedalis, sed idem fucatissimus simul & virulentissimus, denique Galliculus; est enim ex illa hominum colluvie, ex Germanis simul & Gallis conflata, & ob hoc infensior est nostræ Germaniæ, quæ nunc præter cæteras nationes feliciter amplectitur non modo bonas litteras, verum etiam pristinam scribendi libertatem sibi usurpat.

Hic cum sit seniculus, & semper abundet pessimis humoribus, quæ nunc pedes, nunc latera, aliquando etiam caput obsident: tamen

tamen medicum habet Joan. Winckel juvenem egregie indoctum, sed sibi ob divitias ad insaniam usque placentem, præterea nihilominus lingua sycophantica, quam sit Atensis ipse, qui nihil est nisi venenum merum. Eum adhibet cum laborat mala pituita. Is hominem ex insano facit insaniorem. Sunt & præter alios instigatores non paucos, duo præcipui M. N. Jacobus Latomus, qui ex infima fece, & collegiaticis pediculis, ubi emersit ad notitiam Reverendiss. Cardi. de Croy, cujus optimam indolem suo morbo, hoc est suis næniis Sophisticis, in quibus bonam partem vitæ perdidit, inficere conatur, factus est intolerabili arrogantia. Præterea Ruardus Encusanus, homo miserabili balbutie, & tamen maledicentissimus, ingenio, forma, vultu, incessu, doctrinaque fratrali etiamsi non sit frater. Hi veluti Polypi transmutantur ad omnem habitum, cum Atensi ægroto ægrotant, cum insaniente insaniunt. Contemplatus sum omnes per otium diligenter, animi morbum ipsa corporis specie præ se ferunt. Aliorum nominibus prudens in præsentiarum parco, quanquam & illi veluti publico furore phanatici vociferantur acriter in optima quæque, cum est opus. Sed omnium stoli-

 dissimus

dissimus est ac maxime perfrictæ frontis Nicolaus Egmondanus dignus, qui ob insignem stoliditatem camelita vocetur. Hunc ipsa natura plane genuerat ad monachatum sive fratralitatem. Nihil enim habet frontis, minus mentis, linguæ & loquentiæ plurimum, eloquentiæ nihil omnino, & cum omnia stultissime & dicat & faciat, vix tamen dici possit, quam sibi in omnibus placeat, ut mirum sit non verti in rosam, quicquid calcaverit ille. In dialectica parum feliciter versatus est ob plumbeum ingenium, sed tamen per gradus illos solennes hæc belua pervenit ad magistrum nostratum. Atque ut interim tegeret stoliditatem asininæ mentis, voluit videri textualis, cum illi non sit opus acumine ingenii. Ergo factus M. N. tanquam regnum assecutus, cœpit de splendore vitæ cogitare. Nec erat misero, unde vel famem sedaret. Nam antehac utcunque ex conviviis solennibus, ex pecuniola, quæ a miseris scholasticis sordide abraditur, sustentarat ventrem. Vidit autem apud nullos stoliditatem & impudentiam esse feliciorem, quam aqud monachos mendicantes titulo, re Satrapas ac tyrannos: Inter quos Prædicatores comprimis placebant, quorum ordo semper habuit egregie seditiosos,

tiosos, & ad omne facinus imperterritos. Quam quidem laudem adhuc cæteris invident, dum nobis suos Aluaros, Thomas, suos Sylvestres, suos denique Hochstratos, quasi formidabiles obtrudunt. Sed ex Scotista Thomistam fieri erat difficile. In Minoritis displicebat nuditas & vita non admodum delicata, in Augustinensibus paupertas absque hypocrisi. Videbat Carmelitas in his regionibus ἀβελτέροις pulcre regnare, maxime favore mulierum. Ergo Camelus camelita factus est Mechliniæ, quæ civitas, quia forma gignit insignes, Veneri sacra est. Nec ob aliud mulieres hic favent adeo his nebulonibus, quam quod vocentur FRATRES DOMINÆ. O felicem sacram virginem, quæ tales tauros complectitur sub pallio suo. Hinc tamen colliges licebit, hanc beluam non religionis gratia factum Carmelitam, cum eodem anno, quo professus est carmeliticam vitam, factus sit Terminarius, ut vocant, Lovaniensis, ut pariter & ibi caseos & ova colligeret, & a solennibus illis prandiis & honoribus, quibus assueverat, non abesset. Nusquam enim lautioribus conviviis mulctantur, accepturi gradum, neque alibi magistri nostri potant liberius, quam Lovanii. Deinde regnum

isti

isti videbatur, invitari per Bidellos, quos vocant, salutari Magister noster, sedere sublimis in schola, ut crepitus & pedor pedum perveniat ad capita Baccalaureorum, ac magistrorum non nostrorum. Hæc homo mundo mortuus scilicet contemnere non potuit. Et vide hominis impudentiam, qui ipse fugit domum & religionem suam, reformet alia monasteria? alios includet? quum ipse non potest ferre claustrum domus suæ. Sed tamen interea prospectum erat edaci ventri, & bibaci gulæ, atque etiam salaci πέει. Nam nunc jucunde deliciatur, vel cum sacris virginibus, si desunt matronæ. Et vide quam homo strenuus non defuit professioni suæ. Mox magna pecunia congesta ex interversis testamentis, ex impudenter prædicatis veniis, ex compositionibus, ex intempestivis adulationibus, quibus inter concionandum mulierum, & maxime vetularum animos sibi devincit. Ex hypocrisi, ad quam se totum componit, nidum extruxit Lovanii, futurum monasterium Carmelitarum. Quasi parum sit hujusmodi mendicabulorum ociosorum, quibus mundus gravatur nimium. Nec his contentus cauponem agit, alit domi non paucos, alit pueros, quos doceat nihil scire; siquidem pro

pro Grammatica prælegit ille Salomonis Proverbia. Et hunc quæstum, qui multos alit, Lovanii homo insatiabilis præripit. Enarrat idem domi psalterium, in quo novum præbet artificem. Nam psalmos, nec ab eodem, nec eodem tempore scriptos ita obtortos connectit, veluti linum lino connectens, quasi contextus sit continuus, eas enarrationes condit suo more virulentis obtrectationibus in oratores, in policiem dictionis, in Græcas literas, & literarum studiosos semper aliquid evomens, tali stipite dignum. Quodam die apud Vestales virgines: Quid est (inquit) poëtria? nihil aliud quam sic loqui, ut loquuntur in lupanari. Hoc portentum & oderunt & rident etiam alii Theologi. Sed tamen postquam conspirassent in meliores literas, visum est illis utile, ut ad hanc agendam fabulam, hunc histrionem, aut potius Cyclopen adhiberent, stupidum, impudentem, clamosum, pertinacem, furiosum. Nam animi furorem non solum verbis, sed & ipso vultu, ipsoque incessu declarat: in summa, si cucullæ adderentur auriculæ cum tintinnabilis nihil in eo desiderares. Hoc igitur Morione sunt abusi in his partibus fabulæ, quas putabant sibi indecoras fore. Tam stolide frequenter

hic clamavit apud populum in linguas, in poëtriam, ſic enim ille vocat poëticam, ex Catholiconte opinor, in novum teſtamentum Erasmi, quod interim confitetur, ſe nunquam vidiſſe neque velle videre. Omnes ſuas conciones, quas, ut in loco ſacro, ſacras eſſe decet, infecit & conſpurcavit hujusmodi ſycophantiis, oblique perſtringens etiam viros eximios, & de bonis literis bene meritos. Et cum hujusmodi factis homo ſibi videtur ſani capitis, nec medicum adhibet, nec poſcit Elleborum. Cum Lutherii opera prodirent, miſere metuebat ſuo quæſtui, memor quantam vim pecuniæ collegiſſet, & veniis Apoſtolicis. Nondum legerat ullam pagellam, & ob ingenii ſtuporem fruſtra erat etiam lecturus, ſed audierat inter pocula a conbibonibus Theologis, ineſſe, quæ obſiſterent illi quæſtui. Ilico proſiliit ad populum, & inſanis clamoribus omnia commiſcuit, nihil habens in ore niſi ſeductores, hæreſes & Antichriſtos, clamabat periturum mundum, niſi ipſius humeris fulciretur. Non ſum is, mi Zinli, qui Lutherii libros intelligam ob quæſtiones aliquot remotiores, nec me cauſæ illius miſceo, cum ipſe non egeat talibus patronis. Tamen adeo hebes non ſum, quin hujus ſtu-

porem

porem admirer. Ex hoc uno cætera conjicito, quam hic asinus intelligat Lutherii dogmata, plus centies clamavit apud populum, Lutherium docere, non esse necesse confiteri peccata mortalia, nisi manifesta. Lutherus sensit manifesta nobis, id est, quæ judicaremus esse mortalia, quod certe (ut ego puto) non est cujusvis, ista bellua putat non esse manifesta, nisi quæ designantur in foro. Quid facias, quæso, hujusmodi bardis fratribus? Constanter etiam nunc vociferatur in Lutherium, & tantum profecit, ut passim emant libros Lutherii, sibi persuadentes esse aliquid boni, quod huic CasCasario tantopere displiceat. Et postea queruntur, esse, qui emant Lutherii libros, cum ipsi non solum irritent emendi appetentiam suis adeo ineptis vociferationibus, verum etiam ecclesiæ tranquillitatem in periculosum vocent dissidium. Putat hic monachus se valde sanctum, si die Mercurii non vescatur carnibus, sed ovis & piscibus sese expleat ad vomitum usque, & tam manifestis mendaciis, tam sceleratis calumniis famam boni viri proscindere, talibus Sycophantiis inficere animos & aures auditorum non putat esse peccatum. Clamat Latomus, clamat Edmundanus, balbutit Ruardus

in

in Lutherium hæreticum, in indoctum, in ineptum, & tamen nemo illum commonet, nemo docet, nemo redarguit, cum ille doceri postulet, cum audiri cupiat & audire. Qualis sit Lutherius nescio, nisi quod libri, quos hactenus edidit, testantur, eum esse in literis theologicis, non tam veteribus quam recentioribus exercitatissimum, præterea ingenium arguunt sanum, & pectus multis variisque dotibus vere Christianis instructum. Hos vero novitales, ut si non essent alii Christiani, cum his, ita me Deus amet, Christianus esse nollem. Siquidem avaritiæ addicti sunt & ambitioni. Nulli prosunt, nulli benevolunt, nisi sibi ipsis, nocent plurimis & timeri volunt sub religionis prætextu. Neque enim hoc offendit eos in Lutherio, quod non satis molliter tractat pontificiam majestatem, de qua & ipsi non admodum magnifice sentiunt. Quod vellicat venias, quas nec ipsi probant, cum inter sese veris agunt. Sed ideo his est hæreticus Lutherius, quod Thomam despicit, quem prædicatores quintum Evangelistam videri volunt, quod incessit Magistros Nostros, quorum autoritatem sacrosanctam haberi postulant, quod scholastica dogmata non habet præ oculis, quibus, ut nihil aliud

dicam,

dicam, debet mundus tot monachorum discrimina, tantum ceremoniarum, & Christianam religionem, si non extinctam, certe misere afflictam, infectamque, tot indoctos theologos, & bonorum autorum neglectum, de quibus dogmatibus M. N. Latomus promisit tertium librum, sed ubi videt, primos duos tanto risu doctorum omnium exceptos, consultius putat esse premere, quam tanto scholasticorum doctorum dedecore iterum prodire in proscœnium. Hinc est, quod clamitant, hoc ulcus illis dolet, hinc illi tumultus insani. Malunt (opinor) obrui doctrinam Christi, quam aliquid decedere de majestate duorum aut trium Magistrorum nostrorum. Certe Carmelitis & prædicatoribus, quos tantum inversio vestium sejungit, minus indignor, ventri serviunt, & ventris negotium agitur. Demiror magis, cur his belluis alii subserviant. Edmundensis putat, timeri stultissimam illam linguam suam (nam hoc subinde jactat e suggestu, quod Huttenus noster arcem impudentiæ vocare solet) propterea quod boni nolunt adversus rabientem rabire. Nunc audi, quæso, horum dementiam, audi, exspectant, ut Lutherius capiatur. Quid hoc aliud est,

quam sitire humanum sanguinem. Quandoquidem docere non possunt, & tamen perdere volunt. Utrum hoc est, carnifices agere an Theologos? Quanta indignatio posteritatis, si legerint, Lutherium virum fuisse bonum, & vitæ ad miraculum usque inculpatæ, acutum, eruditum, ingeniosum, bene Christianum, præterea Germanum; & tamen, quod primus in tanta Theologorum perversitate, in tam detestabili monachorum tyrannide, ausus fuerit, libere monere, & Christum jam olim constitutiunculis humanis indigne fœdatum, imo conculcatum, vindicare, oppressum, non argumentis neque Scripturæ sacræ testimoniis, quibus innocentiam suam usque tuebatur invictus, sed arte & conspiratione nebulonum plane tyrannica. Quodsi quidam haberent tantum insaniæ, quantum isti, brevi mundus totus sciret, quæ probra, quæ dedecora, quæ flagitia, quæ facinora lateant sub illis albis & nigris palliis, qui faverent religioni, citius alerent Ursos aut Simias aut etiam Viperas, quam multos istorum generum, nolo enim gravare omnes, quos tamen opinor esse perpaucos. Unde nobis hæc prophana religio? unde hæc impia pietas? unde indocta doctrina? unde spurcissimus iste coeli-

cœlibatus? Indigne fero, hanc urbem elegantem, hanc Academiam cumprimis celebrem, & egregiis ingeniis abundantem, sic infici per hos paucos nebulones, virulentos & indoctos. In cæteris literis non est omnino indoctus Atensis, sed ira huic prorsus dominatur. Quid autem judicet iratus? quid dijudicet inimicus? Egmondanus plane stolidior est, quam ut vel de re culinaria ferat judicium, quod tamen affectat & quidem sedulo, & ob hoc Frater olla a quibusdam vocatur, quod plus palato quam ingenio valeat. Et nunc ea damnat, quæ nec legit nec intelligit. Si sapiunt bonarum literarum cultores, in hos omnes acuent suos calamos, indigni sunt, quibus parcatur, feræ sunt non homines, proferantur horum mysteria, quandoquidem ipsi finem insaniendi nullum faciunt. Et audio esse in manibus quorundam volumen quoddam, cui titulus sit de memorabilibus Prædicatorum & Carmelitarum, cujus gustum nobis præbuit Nicolaus Quadus in epistola quadam sua longe elegantissima. Et Dii faxint, ut ne torqueat nos expectatione longa. Si moveret eos negotium fidei, ut simulant, inquirerent in libros Aluari, in libros Sylvestri, in libros Thomæ de Vyo,

 sed

ſed de prædicatorum erratis nullum verbum. Quantum equidem conjicio non tendunt in Lutherium, qui ſatis tutus erit contra horum tyrannidem, ſed in omnes bonas literas, quas ipſi non didicerunt & piget diſcere, ſed prætexunt ſplendidum titulum homines ad hypocriſim nati educatique. Quod ſi conatus eorum ſucceſſerit, id quod ſuperi prohibeant, videbis, quo ſit evaſura rabies ſceleratorum. In hanc rem ſcio conjuraſſe quoſdam, omnes inſigniter ſceleratos, quorum nomina brevi, ut arbitror, cognoſcet & deteſtabitur mundus. Hos tyrannos retundere magis puto eſſe e re Chriſtianæ religionis, quam profligare Turcas turciſſimos, aut his etiam ſceleratiores Judæos. Demiror lenitatem Eraſmi, quod ſuo ſtilo feliciſſimo non ſæviat in iſtos, ſed ille, ut eſt pure Chriſtianus, abhorret ab omni diſſidio, & interim ſtudiis vere ſacris ſeſe conſolatur, reverſus ad Paraphraſes in Paulum, quas hac hyeme perficiet. Et ut ille in re quidem optima occupatus eſt, ita non convenit alios ſtudiorum cauſam deſerere. De his ſatis hactenus; proximis tuis literis reſpondi ſuperioribus nundinis. Hic quoniam & præter ſpem & certus oblatus eſt nuntius, nolui te neſcire, quid hic ageretur,

retur, & placuit, stomachum meum apud te effundere. Hutteni postrema fœtura mire probatur doctis omnibus, utinam ille vivat ultra Nestoris annos: ita semper vincit se ipsum, felix illud & fœcundum ingenium. Carinus noster plenis (ut ajunt) velis ad utriusque linguæ fastigium contendit; spes est fore, ut brevi Germaniam nostram, non modo Helvetiam ingenii sui opulentia sit illustraturus. Hic locus & tota fere Brabantia satis tuta est a peste, sed laboramus alia peste nocentiore, quam sit ista vulgaris. Vale optime. Lovanii apud Sycophantas M. N. & Fratres. Tu perge, eruditissime Zingli, purum Christum tuorum populorum animis inserere. Anno
M. D. XVIII. Mense
Aprili.

IX.

OBSERVATIO

De Epistolis Caroli Ludovici Electoris Palatini & Degenfeldiæ Baronissæ amatoriis.

SErenissimum quondam Electorem Palatinum, Carolum Ludovicum, Principem incomparabilem, in tenerrimis habuisse amoribus Louisam, ex illustri Degenfeldiorum Baronum stirpe natam, inter omnes constat. Eam conjugali forma sibi desponsatam in thori societatem accepit, repudiata legitima uxore, Charlotta, ex Serenissima Landgraviorum Hasso-Casselanorum gente orta, illamque ad mortem usque constanter & effusissime dilexit. Inter homines ea agere desiit A. MDCLXXVII. d. 18. Martii, cum jam ex Electore decimam quartam prolem utero octavum in mensem ferret, quinque filios ac tres filias superstites relinquens. Ipse ille literatissimus Princeps epitaphio, suamet Minerva conscripto, & summum amorem spirante, monumentum ejus sepulchrale decorasse perhibetur, quod Germanico & Latino idiomate insertum est Inscriptionum Monuments publicis, in itinere

col-

collectis atque editis a M. T. Gedani, 1696. in 8. pag. 16. ſqq. Circumferuntur vero Electoris atque Baroniſſæ epiſtolæ amœbææ, amoris parariæ ac nunciæ, Latina lingua exaratæ, illius tres, hujus una reſponſoria, quas præter alios exhibet Jo. Chriſtianus Lunigius, Vir clariſſimus, in Literis Procerum Europæ Part. I. p. 699. ſqq. & Anonymus, qui paucis abhinc annis vernaculo ſermone ejus rei memoriam renovavit (*a*). Suas habent veneres, nec inelegantes ſunt illæ epiſtolæ, aculeum, neſcio quem, in legentium animis relinquentes. Fuerunt tamen, qui earum γνησιότητα in dubium revocavere. Ego quum primum illas in Lunigiana collectione attentis perluſtrarem oculis; in utrisque idem prorſus dicendi genus agnoſcere mihi viſus ſum, hinc omnes ab uno eodemque autore & ſcriptore profectas eſſe hariolatus. Nec mea me fefellit conjectura: poſthac enim deprehendi, non quidem perſonatum Daphnæum Arcuarium, ſive, qui ſub hoc nomine latere voluit, Laurent. Begerum, quæ nonnullorum eſt ſuſpicio (*b*),

 eas

(*a*) Titulus libelli eſt: *Die durch Unluſt vergallete Luſt des Ehelichen Lebens &c. von neuem ans Licht geſtellt durch* L. V. A. *Gieſſen.* 1720. in 8.

(*b*) Vide præfationem tractatus Germanici modo citati.

eas composuisse, sed Æneæ Sylvio, vel qui idem est, Pio II. Pontifici maximo acceptas esse ferendas. Absona forte me loqui existimabis, cum is non Carolo Ludovico Palatino & Degenfeldiæ, verum Friderico III. Imperatori olim fuerit a secretis epistolis, atque ducentis propemodum annis ante mortalitatem expleverit, quam istæ literulæ amatoriæ in Palatinatu utrinque missitarentur. Forsan, inquies, ex inferis rediit Æneas, & amoribus illis, a quibus ipse, dum viveret, haud alienus erat, fovendis operam navavit. Non prorsus erras, mi Lector: immo vivit adhuc in scriptis suis & eruditorum memoria Vir, Spondani judicio, literis, eloquentia, dexteritate & prudentia nulli secundus. Inter opera ejus extat libellus haud inficetus. De Euryali & Lucretiæ amoribus, qui seorsim etiam aliquot vicibus prodiit. Hunc fabularum Romanensium in censum referrem, nisi cum ipse Sylvius rem vere sic esse suo tempore gestam asseveraret, tum Jacobus Philippus Bergomas eam testimonio suo (c) confirmaret. Ad morem tamen fabularum Milesiarum exornatam esse illam, in propatulo

(c) In Supplemento Chronic. f. 282.

tulo eſt. In hoc igitur libello conſpiciuntur quædam epiſtolæ amatoriæ, utrinque miſſæ, & ab Ænea effictæ. Reperies vero inibi etiam eas, quæ Sereniſſimo Electori atque Baroniſſæ vulgo tribuuntur, ita quidem, ut poſterioris epiſtola totidem verbis ex Sylvii libro ſit repetita, prioris autem literæ paululum immutatæ legantur, quibusdam ex iis, quas Æneas Euryalo adſcribit, reſectis, quæ ſcilicet electoralem dignitatem decere minus videbantur. Speciminis loco integram exhibebo epiſtolam ex memorato libello, quæ ſecunda eſt inter eas quas Carolo Ludovico adjudicare ſolent.
Magno mihi gaudio fuit epiſtola tua, quæ „ finem querelis fecit de lena. Sed angit, „ quod amorem parvi pendas meum. Nam „ etſi plures te amant, nullorum tamen ignis „ comparandus eſt meo. At tu hoc non „ credis, quia loqui nequeo tecum: id ſi da- „ retur, non me contemneres. O utinam „ fieri poſſem hirundo, ſed libentius trans- „ formari in pulicem vellem, ne mihi fe- „ neſtram clauderes. At ego non quod „ nequeas, ſed quod nolis, doleo. Nam quid „ ego niſi animum reſpicio? Ah, mea Lu- „ cretia, quid dixiſti te nolle? An ſi poſſes, „ me nolles, alloqui, qui tuus ſum totus, „

„qui nihil cupio magis quam tibi gerere „morem, quæ si jubes in ignem ire, citius „obediam, quam præcipias. Mitte obse- „cro verbum hoc. Si non datur facultas, „adsit tamen voluntas; ne me verbis one- „ra, quæ vitam mihi oculis præbes. Si „non placet, me alloquium petere, quia „non sit impetrandum, obsequar. Sed „muta sententiam, qua meum laborem „vacuum dixisti futurum. Absit hæc cru- „delitas: mitior esto amanti tuo. Si pergis „sic loqui, fies homicida, nec dubita, fa- „cilius tu me verbis interimeres, quam qui- „vis alius gladio. Desino jam plura posce- „re, ut redames tantum postulo. Nihil „hic est, quod objicias: nemo potest hoc „te prohibere. Dic te me amare & beatus „sum. Munuscula mea quovis modo apud „te sint, est gratum. Illa te aliquando mei „admonebunt amoris: sed parva illa fue- „runt, & minora sunt, quæ nunc mitto: tu „tamen noli spernere, quod amator donat. „Majora, quæ indies ex patria mihi debent „afferri, cum aderunt, ex me recipies. An- „nulus tuus nunquam ex digito meo rece- „det, & illum vice tua crebris osculis red- „dam madidum. Vale delicium meum, & „mihi, quod potes, solatium dato.

Pote-

Poteris itaque ex memorato Sylvii libro petere illas illuſtris Degenfeldiæ reſponſorias, quæ deſiderantur. Fateor mihi omnes iſtas, quæ & Sereniſſimo Electori & Baroniſſæ adſcribuntur, confictas & ſuppoſititias videri: niſi hoc unum obſtaret, quod a Sereniſſima Electrice Charlotta in literis ſupplicibus, ad Imperatorem Leopoldum glorioſiſſimæ memoriæ A. 1661. d. 26. Julii Heidelbergæ datis, pro genuinis venditatæ ſint. Tuum ergo eſto hac de re judicium.

Non poſſum vero non heic paucula ὡς ἐν παρόδῳ adjicere de Æneæ Sylvii, poſtea Pii II. Pont. max. amoribus, cum in ejus jam mentionem inciderim. Inter ejus epiſtolas extat una, ad genitorem Sylvium ſcripta (*d*), qua illum, licet matrimonii exſortem, ex fœmina quadam Angla filium progenuiſſe edocemur. Satis prolixa ea eſt, inque defendendo iſto facto ita occupata, ut mirandum oppido ſit, illam poſthac a primis editoribus non fuiſſe ſuppreſſam. Animum quoque ejus, laſcivis amoribus deditum, loquuntur verba, quæ in præfatione ad ſupra dictum opuſculum uſurpat, ſequentia: *Quid eſt*

(*d*) Quæ decima quinta eſt in mea editione, omnium, niſi fallor, prima, anni, loci & typographi indicio deſtituta.

est toto terrarum orbe amore communius, quæ civitas, quod oppidulum, quæ familia vacat exemplis? Quis trigesimum natus annum amoris causa nullum peregit facinus? Ego de me facio conjecturam, quem amor in mille pericula misit. Ago superis gratias, quod structas insidias millies fugi, felicior astro Martis, quem Vulcanus cum Venere jacentem ferreo illaqueavit reticulo, deridendumque Diis cæteris ostentavit. Sed alienos quam meos amores attingam, ne dum vetusti ignis cinerem evolvo, scintillam adhuc viventem reperiam. Hæc Sanctissimus ille Pater, cum adhuc Æneas Sylvius esset. Quodsi talia excidissent aliquando Luthero nostro, quantos quæso clamores tollerent, quam vociferarentur Ecclesiæ Romanæ promachi?

X. JU-

X.

JULI CÆSARIS SCALIGERI EPISTOLIA DUO (a) LECTU DIGNISSIMA,

Nunc primum edita,

Cura ac Diligentia

JOACHIMI MORSI (b)

Lugduni Batavorum

Excudebat Jacobus Marci. cIↃ IↃ c xix.

(a) Hæc integra hic recusa Tibi non displicitura esse mihi persuadeo, cum inter epistolas Scaligeri junctim editas Hanoviæ 1612. in 12. (quæ editio est plenior cæteris) non extent.

(b) Joachimus Morsius Patricius Hamburgensis, natus est A. 1593. denatus 1639. Brevis ejus vitæ descriptio nuper Hamburgi A. 1723. in 8. Germanico sermone prodiit cum vitis Lindenbrogiorum &c. Præter ea, quæ ibi pag. 78. sqq. vulgasse memoratur, possideo Antonii Florebelli Panegyricum, Carolo V. Romanorum Imperatori dictum, eo curante impressum Lugd. Bat. 1619. in 4. Aliquot ibi etiam centurias Epistolarum virorum celebrium se publicaturum esse spondet. Extat quoque una ejus epistola, in collectione Antonii Matthæi, quæ Lugd. Bat. 1695. prodiit. De aliis, quæ luci exposuit publicæ Morsius, vid. Vinc. Placcii Theatrum Anonymorum f. 241. & Pseudonymorum f. 500. conf. quoque Appendicem Epigrammatum Jo. Oweni.

Gratia quam peperit, Charites auxere, Minerva
Abſolvit, Morsi fama perennis erit.

Immortalitati nominis & famæ, Nobilis Patricii, & præclari juvenis-Viri,

Dn. Joachimi Morsi,

CHRISTIANUS S. LONGOMONTANVS,
Mathematicus Regius ac Profeſſor in Academiâ Hafnienſi, amicitiæ causâ L. M. P.

Amplissimo ac Celeberrimo Viro,

DN. MELCHIORI GOLDASTO,

Philologo, Politico & IC. de Rep. literariâ literatisque summè præ cæteris merito,

Consiliario diversorum Germaniæ Principum dignissimo,

JOACHIMUS MORSIUS S. P. D.

AB utroque SCALIGERO patre & filio, Amplissime ac Celeberrime GOLDASTE, nihil unquam profectum judicare te mecum existimo, quod non dignissimum sit, ut ad omnem posteritatem transmittatur. Quæ certè mihi horum Heroum incomparabilium divina scripta in itineribus meis singulari felicitate obtigerunt, supprimere, publicæque luci invidere, hominis parum religiosi semper arbitratus sum. Et jam ante quidem posthuma nonnulla opuscula filii vulgare cœpi, cui duo hæc lectissima Epistolia parentis, à Clarissimo Galliarum Regis Cosmographo, PETRO BERTIO, Professore Academię nostrę nunquam satis laudato, mecum com-

communicata, quin ſubjungerem, prætermittere non potui. Daturus & reliqua eorum, quæ apud me exſtant, occaſione prima, ſi labores meos pios in horum cœleſtium virorum, quorum

— umbris tenuem & ſine pulvere terram
Spirantesque crocos, (†) in urnâ perpetuum ver

precamur, meditationibus è tenebris eruendis, tuo, tuorumque ſimilium accuratiſſimo judicio placituros intellexero. Libenter itaque primitias haſce vide, & me, illuſtrium tuarum virtutum cultorem ac admiratorem maximum, cum illis, patrocinio tuo dignare. Vale virorum optime, & me, ſerio Tuum, ama. Dabam feſtinanter Lugduni Batavorum, A. C. MDCXIX. XIX. Mart.

EX

EX

JULII CÆSARIS SCALIGERI

XVI. Libro

Exotericarum Exercitationum, qui CARDANUS inscribitur.

I.

POsteaquam mei fati sævitia tam miserè mihi favit, ut cum meâ unius glorià publici luctus conjunxerit acerbitatem, atque tam egregios meos ac officiosos conatus tam dita calamitas sit consecuta, non putavi committendum mihi, quin quanta est ob lenissimas castigationes affectus molestia *Hieronymus Cardanus*, tantum me ex ejus interitu cæpisse mœroris, testatum relinquerem posteritati. Nam tametsi ejus vita mihi terrori esse posse videbatur: tanta tamen in omni genere literarum extabant ejus merita, ut ego quoque, qui me unum ex hisce civibus profiteor, comunem omnium utilitatem meis comodis debuerim anteferre. Orbata est enim Resp. literaria viro maximo atque incomparabili; eamque jacturam fecit, quam fortassis nullis posthac sæculis reparare possit: Ego vero privatus

 sum

ſum & teſte & judice, atque etiam (proh dii immortales!) laudatore lucubrationum mearum. Eas enim ita approbavit, ut ſpem omnem defenſionis ſuæ in declinatione ſolâ poſuerit, in deſperatione potentiæ ſuæ, in ſuarum virium ignoratione: quibus ille tam pollebat, ut eum nullus modus, nulla ratio latere potuerit, qua meas quoque caſtigationes poſſet ad celebritatem nominis ſui comparare. Atque ille quidem talis tantusque fuit, ut oſtendere potuerit ſtudioſis ſe eadem ſenſiſſe, quæ ego tanquam contraria ſcripſerim, ſi bona judicaret: ſin aliter ſentiret, eadem animi præſentiâ corroborare aliquando, quæ ſemel ſtatuiſſet, qua ſtatuerat ea, quæ corroborari poſſe judicaſſet. Ego vero qui eo animo ac ſpe ad eum virum ſcripſiſſem, quem equidem omnium mortalium ingenioſiſſimum atque eruditiſſimum vulgo prædicarem, ut me invictum illi fore confiderem: ex ejus vitâ operoſam laudem propter aſſenſiones, non ex interitu ignavam quietem ex hac quaſi cauſæ deſertione mihi exſpectaſſe quis non videt? Profecto viri illuſtriſſimi, & quem ego acerrimum, atque ſuæ fidentem magnitudini cognoviſſem, benignitate atque beneficio frui licuiſſet. Facile enim, ut erat omnium humaniſſimus, ad am-

amicitiæ jura communia vel ſimpliciſſimis literulis evocabatur, me qui in præliis diu exercitatus ad pericula omnia audaciam meam objeciſſem: qui in aſſiduis diſputationibus penè attritus, in diuturnis ſcribendi ærumnis penè conſumptus eſſem, diſputare tam ſupinè de tanto Heroe, in tanto conflictu, tanto pulvere, & ſomnolentum victoriam concupiſſe, haud veriſimile eſt. Neque ſolum abeſt a ratione rerum, & ab opinione hominum judicioſorum abeſſe debet, verum etiam ab omni utilitate nominis mei. In eo enim ſemper adhæreſcere voluit animus meus, ut putaret omnem hominem (ut ſane omnes nihil aliud quam penè nihil ſumus) adeo errare poſſe, ut etiam ſibi licere poſſe contendat. Quod ſi conſummatiſſimo viro contigit aliquando: quod ſi ſæpè mihi, & nonnunquam aliis uſu venit, prolapſiones illas non eſſe errorum cenſibus adſcribendas, niſi ſi quis poſtea porro eas tueri velit: pro conſtantiâ enim pertinaciam, pro humanitate veritatem profiteri neceſſe eſt, neque enim erat is, cui aliquid excidit paulo importunius: ſed ſi quando ſuam culpam propriam facit ex infami defenſione. Igitur illo vivente ſi ex conſcientiâ rerum ſilentium eſſet conſecutum, quid mihi potuit

honorificentius evenire? nempe tanquam præceptorem aut patrem modestissimis assensionibus excepisset. Quod si ad pertinaciorem disceptationem rem revocasset, quotusquisque nunc jam non intelligit, ex priore mentis agitatione futurum, ut ad insaniam propius accederet? Id quod divinus ille vir cum acutissime perpendisset, quod non potuit ferre, tulit. Id est animi constantiam ad vivendum afferre non potuit: ad moriendum potuit: & quod potuit ferre, non tulit, hoc est communionem animorum nostrorum atque judiciorum ad publicā studiosorum utilitatem. Quamobrem doleo vicem meam, qui ad prælium hoc luculentissimas susceperim rationes, ad conflictum habuerim explicatissimas, ad victoriam, quam speraram, eas quas neque sperare licuit constanti viro. Quis enim talem eventum rei exspectasset? quem neque concupiscere viri fortis, cujus laus in hostium laude penitus posita est. Doleo vero vicem totius Reip. cujus doloris causas vulgus quidem literatorum pro suo captu capere potest: pro meritis illius divinitatis nullo modo potest. Cum enim in homine docto tres partes omnino excellere debeant, eruditio varia & multa, ingenium summum cum acerrimo judicio con-

conjunctum: tria hæc ille puncta adeo plenè tulerat, ut ad unum modo totus pro se, solus pro omnibus factus à Naturâ esse videretur. Nemo enim humanior cum minimo quoque, nemo apparatior ad omnia cum maximis quibusque viris inventus est. Lenitas Regia, celsitudo animi popularis non solum omnium horarum, sed etiam omnium locorum, omnium hominum, omnium fortunarum homo. Quod vero attinet ad eruditionem, circumspiciamus quæso totum hunc hujusce felicissimi sæculi consummatissimum orbem literatorum, multos magnos viros efferent merita cujusque sua, cæterum hos unâ tantum aut alterâ in parte philosophiæ occupatos. Ille vero cum profundissimis Naturæ Deique arcanis humaniores literas ita conjunxerat, easque tam eloquenter explicarat, ut nihil aliud toto ætatis tractu professus fuisse videretur. Magnus vir sane, magnus: etiam si hoc hoc solum præstiterit: cæterum si ingenii expromptam celeritatem, igneam ad omnia vim, æqualem ad minima & maxima quęque, vel laboriosam diligentiam, vel invictam constantiam, consideremus, propior impudenti fuerit is, qui se illi comparare ausus fuerit. Non igitur vel infensus animus; cujus ego vestigia

ne novi quidem; neque livor, cujus ne umbra quidem attigit unquam umbram meam: ſed tot tantæque illius monumentorum illuſtres notiones ad hoc me impulerunt, ut de illis aliquid ſentirem, & abſolutis de ſubtilitate commentariis exiiſſet priorum appendix quaſi quædam eruditiſſimus liber de varietate rerum. Atque ego illico, antequam de ejus morte quicquam allatum eſſet, exemplo ſane meo me ipſum imitatus, triduo excurſum in breviſſima capita, congeſſiſſem. Poſteaquam de ejus interitu reſcivi, in unum congeſſi libellum, ut ejus ſane adjuvarem labores. Sed ita quemadmodum adjutum ſe ille voluiſſet, ſi quando mecum aut alio doctiore viro de rebus ſuis conferre debuiſſet.

Exceptum manu
JOSEPHI. II. SCALIGER.
Suaviſſimo, doctiſſimo, optimo,
GERVASIO MARSTALLERO,
Medico Brunſuicenſi, Pater
Filio S.

Quantum mœroris capiebamus ex diſceſſu tuo (propterea quod hoc tempore non ſine maximis difficultatibus te incolumem eva-

evasurum barbarorum imanitatem videbamus) tantum attulit voluptatis reditus, quam etiam suavissimis tuis litteris cumulasti. Ego præter cæteros vehementer gavisus sum, te restitutum nobis, nostris votis, nostris studiis, à quorum dignitate non parum decedere necesse erat, te amisso. Illud quoque auxit commendationem profectionis tuæ: cum novas herbarum facies, novas piscium te attulisse scribis. De herbis non miror. Est enim πολύχους natura ut scis. Cujus portiunculam quantillam nobis notam putas? Quæ fuit causa, ut post infinitas penè mentis exagitationes provexerim me ipsum ex ejusmodi fato atque jactatione in portum, quem unum prospiciebam. Is fuit: Cum perpaucis medica res agi, peragi, conficique possit, quæ apud nos sint etiam morosissimè exquisita: non esse abducendos animos nostros à melioribus studiis ad ea cognoscenda, quæ iisdem viribus prædita essent, si cognoscantur. Quæ cum sint controversa, in periculis vitæ nostræ pro ignotis relinquenda sunt. Quæ denique iis tantum apparata sunt à natura, qui aliis careant nobis cognitis. Neque existimo easdem vires aliis atque aliis plantis ab opifice summo impartitas, nisi propterea, quod non ubique

S 4 omnes,

omnes, non omnes eodem tempore, eſſe poterant. Generoſi tamen animi eſt, omnia velle, etiamſi pauca poſſit. Tam enim Deo ſimillimi ſumus quàm maximè ſapimus. Quò tibi multum debeant ſtudioſi, qui tot laboribus, tantis impenſis rerum naturam noſtro orbi hactenus incompertam aperuiſti, ut hic aditus tuæ laudis cum noſtra utilitate conjunctus pateat viris doctis ad ſeipſos componendos, acuendos, confirmandos in exercitatione ingeniorum judiciorumque ſuorum. Nam mihi id demum vivere videor, quod datur artium cognitioni, noviſque inquiſitionibus. Quare jucundum atque etiam gratum adventum fuiſſe reor non ſolum juventuti ...... ſed etiam optimatibus principibusque Academiæ, cum illis novæ eruditionis copias tecum longinquis allatas commeatibus oſtendiſti. Quod niſi me ipſum conſolarer ſpe, vel tuarum aliquando migrationum, vel illorum commentariorum, vitam mihi acerbam putarem. Sed neque tu pati poteris labores tuos atque etiam ærumnas, quas in naturæ indagatione exequutus es, cum tuæ vitæ curſu finiri, neque illi tam præclaris inſtitutis tuis etiam adjungere verebuntur, quæ ad ſummam rei deeſſe videbuntur. Nihil igitur

aliud

aliud, quam exspecto. Laudo te de consilio tuo, quod cæpisse te scribis, de dicendi æquabili ratione. Nihil quidem libertate divinius esse puto, quæ versatur in media simplicitate, neque in licentiam effusa, neque oppressa alieni studii superstitione. Nunquam mihi probatum est genus illud imitationis, quod tanquam datis vadibus hæreret aliorum judicio, suum amittens. Quâ væcordiâ inter aucupia verborum res ipsæ intereunt. Legi προπεμπτικον, quo prosequeris epistolam tuam. Valde sum delectatus facilitate, promptitudine & quasi sinceritate sententiarum, in quibus matronam mihi intueri videbar sine fuco nitidam, sine fastidio comptam. Et illud quo ait & sua venire Claudianus. Sed & ille nativus calor a se ipso incitatus assurgit interdum ad urbanitatem salesque: aliquando innuit majestatem; nusquam languet tamen, vegetus, vividus, sibi instans, seipsum parturiens. Neque hoc dico, quod istis candidissimis numeris illustrior factus sim. Antequam ea legerem idem sentiebam, nec me mutavi. Ago igitur tibi gratias immortales: non prius tanti beneficii memoriam depositurus, quam tibi vicissim ostendam reipsa me esse animo & grato & liberali.

S 5 Scito

Scito me desiderio torqueri Panegyrici, non est ad nos perlatus. Leniit tamen ipsum lectio Elegiæ, qua solis defectum luculentissimè simul atque doctissimè canis. Georgius noster agit Villæ novæ non obscuris conditionibus. Cæterum ne absenti quidem officiis desumus, quę ad eum ornandum ab amico & populari proficisci potuerunt. De Orstano miram tibi narrabo fabellam, verissimam tamen: Is ex arce Basentii, ubi agit cum Episcopo designato, huc venit me salutatum. Nosti hominis os probum & germanum. Cubiculum ingressus, nihil ille, sed è comitibus unus. Hic (inquit) Cæsar, huc venit officii gratiâ. Facie & vultu potius, ac mediocri gestu ostendi id mihi percarum esse. Accedit proin ac loquitur. Ego qui sederem, non potui quin assurrexerim: manu benignè apprehensum rogavi, ut frueretur lectuli commoditate. Itaque, quod proximum erat, ambo consedimus. Parcè ille & pure, ac non sine moderato pudore, aditum quærere ad prolixiorem orationem. Ego meo more pauciora, ut scis, & animo constantiore. Vbi sermo processit aliquantum (testor tibi Dominum Jesum) quem nunquam vidissem, quem Lutetiæ ut audieram, ita esse existimarem,

marem, neſcio quo colore aut martiâ potius inflammatus altiore voce, tu es Orſtanus meus inquam. Sic enim eum tunc appellavi. Quod ille miratus annuit. Tunc utrumque ſtupor invaſit: unde id meum in animum ſeſe dediſſet. Sæpè hic mecum eſt, levatque tædia feræ barbariæ, quæ me excruciat. Et cùm primùm videro, tuis verbis ſalutatum dicam. Tu meis velim gratuleris Fontanovo, cujus progreſſus in ſtudiis noſtris communibus feliciſſimos Chriſtus oro fortunet. Qui ejus patris nomen, monumenta, ſapientiam colui, ei valdè benè volo. Agoque gratias, pro honorificentiſſimis verbis, quibus me appellavit in Epiſtolâ ad Bergium. Obſecro te ſaluta omnes iſtos primarios viros, quos præceptorum loco habeo. Nullum nomino, ne quem cuiquam videar anteponere. Honoratum valdè atque etiam impensè amo. Rondelletium colo ac ſuſpicio. Scerroniam admiror. Te etiam atque etiam, tuasque divinas manus, tam care ſcribentes exoſculor, mi fili. Vale.

IN

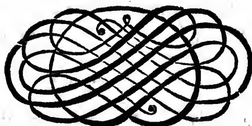
IN
CLARISSIMI MORSII
Symbolum Optimum
Deo auspice, Doctrina duce, Virtute comite.
GERHARDVS MEIERVS
P. L. C.

Salve MORSIADUM, *clarissima gloria, stirpis,*
Præsidium Musis dulce, JOCHIME *meis,*
Incomptamque hilari nunc suspice fronte Camœnam,
Hancque patrocinio protege, quæso, tuo.
Quæ gestit laudes inculto carmine vestras
Dicere, si faveat mitis Apollo lyræ,
Flagitat hoc merito in vatem tua prodiga dextra
Postulat hoc pietas, poscit amicitia.
Ast mea humi serpens rudis ac inculta Thaleia,
Cantandis vestris sufficit haud meritis.
Te tantum dicet felicem, teque beatum,
Te fortunato sidere progenitum.
AVSPICE *namque* DEO, COMITE & VIRTVTE *probatâ,*
Et DVCE DOCTRINA, *cuncta,* JOCHIME, *geris.*

JVPI-

JVPITER *auspicium, medium tibi, terminus idem,*
Cunctorum, quæ tu hoc auxiliante facis.
JVPITER *in medio fluctu tibi portus & aura,*
Currentemque tuam dirigit ipse ratem.
Hic quoque quod summo volvis, JOACHIME, *labore,*
JVPITER *optato fine coronat opus.*
VIRTVTEMQVE *simul tu cum* PIETATE *Tonantis*
Jungis, & Heroum facta imitaris avûm.
Ac insistis iter celebris quo gloria ducit,
Famaque in æternos non peritura dies.
Cumque duplex via sit, quam monstret vivida virtus,
Quarum aliam ostendit Mars, aliam Clarius.
Tu potiùs Clarii sequeris vexilla parentis,
Quo te dia trahunt munera Melpomenes,
Quæ fovit, quæ te primis nutrivit ab annis
Instillans labris roscida mella tuis.
Et sua dona dedit Patareus *tibi laurea serta,*
Quamvis mortali non redimita manu.

Nam Vera haud titulos, virtus affectat inaneis,
Nec cupit ut ſeſe ſarcina dura premat.
Ergo ventoſæ non tu ſuffragia plebis
Venaris, Morsi, *nobilis arte tua.*
Illuſtris potius fama, titulisque decorus,
Gloria virtutis, quæ tibi habere dedit.
Ergo tuis donis, ſic Auspice *macte* Iehova,
Et Dvce Doctrina & Ivstitia Comite.

XI.

Epistolæ quædam hactenus ineditæ.

A.

Eximia eruditione, virtute ac humanitate præstanti Viro, Domino Joanni Mergellio, Medicinarum Doctori & Physico nostrati, Domino ac vicino suo observandissimo S.

EVolvi per hos dies subcesivis horis Irenici Exegesin de rebus ac situ Germaniæ scriptam (*a*), quam tu mihi, Vir Clarissime, com-

(*a*) Francisci Irenici Ettelingiacensis Germaniæ Exegesis publicata est primum Hagenoæ, typis Thomæ Anselmi & sumtibus Joannis Kobergii Norinbergensis A. 1518. in fol. Recentior quidem etiam extat editio, sed prima illa rarior est & præstantior, cum in secunda quædam sint resecta, tabulæ præsertim Genealogicæ. vide Celeb. J. Fr. Reimanni Historiam Litterario-Genealogicam Sect. II. p. 166. sqq. Varia equidem in hoc opere desiderantur & censura perstringuntur ab eruditis & a nostro quoque Bruschio; laudem tamen suam meretur etiam Irenicus, qui inter primos fuit, qui Germaniæ nostræ descriptionem, antiquitates & historiam in justum redigere systema conati sunt. Hinc non abs re Thomas Fritschius, Bibliopola Lipsiensis, desideratissimo Thesauro Antiquitatum Germanicarum hanc Exegesin inserere statuit. Irenicum in politicis crebro de-

communicasti. Inveni ibi quædam, quæ mihi prosunt in labore meo, agnosco igitur me tibi debere multiplices gratias pro talis libri communicatione. Sed quantum errorum sit in hoc ipso autore, nemo novit, nisi qui Germaniam perambulavit. Ego, qui Germaniæ quingentas vidi civitates, & inter peregrinandum plurima annotavi & observavi, multa deprehendi errata, quædam etiam notavi. Video, bonum Irenicum multa scripsisse,

defecisse, notissimum esse tradidit Frid. Tilemannus in Discursu Philologico de historicorum delectu p. 183. Jacobus autem Schopperus, Theol. olim Professor Heidelbergensis in Chorographia & Historia Germaniæ, A. 1582. Francof. edita, ita de eo judicat.: Franc. Irenicus *hat viele Müh und Arbeit unserm Vatterland Teutscher Nation zu Ehren zugebracht, und ein herrlich Lateinisch Buch von Teutschland geschrieben, welches er aus allen Scribenten zusammen gesammlet hat: beduncks mich doch, das er in etlichen Orten geirret habe, welches er ohne Zweiffel würde geändert haben, wann er länger gelebt hätte.* In Catalogo Historicorum Fresnojo-Menkeniano p. 122. Irenicus hoc in opere priscos Germanos cum recentioribus per quam jucunda ratione comparare, multaque memoratu digna de Germanorum Principum familiis annotare dicitur. Cæterum sub Francisci Irenici nomine patrum nostrorum ætate latere voluit Philippus Andreas Oldenburgerus, cum A. 1670. Collegium Juris Publici in Burgholdensis (qui idem Oldenburgerus est) discursus ad Instrumentum Pacis Cæsareo-Suecicum vulgaret. Vid. Vinc. Placcii Theatrum Pseudonymorum. fol. 397.

ſcripſiſſe, non ut viderat illa, ſed ut ex aliis referentibus ac mentientibus audiverat. Sicut etiam noſtra ætate vidimus Sebaſtianum Francum ingentia hiſtoriarum volumina ſine & judicio & experientia conſarcinaſſe, de quo ſæpe memini exclamare Philippum Melanthona in publica prælectione Vitebergenſi: Indoctæ Francus conditor hiſtoriæ (*b*). Debemus tamen in Irenico, homine docto, ea ætate, quæ adhuc rudis & eruditionis expers erat, agnoſcere & venerari bonam voluntatem: in Franco vero reprehendere, quod ille indoctus homo doctiſſimo ſeculo ſuas ineptias obtrudere & aliis anteferre non dubitarit. Sed quid ego ita diſputo? Tibi pro libri communicatione gratias ago maximas, & una Catalogum etiam Bibliothecæ tuæ remitto. In eo invenio annotata ſub titulo Artium & litera N. Glareani librum de Helvetia, & ſub lit. Q. Res geſtas Bojorum ab Aventino ſcriptas: & ſub lit. Y. Eraſmi Stellæ libellum de Boruſſiæ antiquitatibus. Eos libros quæſo, ut legendos mihi exhibeas: habebis me ad omnia pietatis & amoris officia viciſſim paratiſſimum. Bene vale Vir Clariſſime,

T &

(*b*) Magnus hic nugator vernaculo ſermone Coſmographiam, & Chronicon rerum ab orbe condito geſtarum edidit.

& me in eorum numero esse existima, qui Tibi ac Tuis omnibus ex animo bene volunt. Datum in Musæolo meo 14. Aug.

Tuus

Bruschius Poëta. (c).

B.

Venerabili & dignissimo Viro Magistro Joanni Magenbuchio (d) Medicinæ alumno in Witteberga amico suo charissimo Wolfgangus Rychardus (e) salutem dicit.

Ausus fui tandem tuo suasu meis ineptiis & Lutheri & Melanchthonis aures dignissimas obtundere. Mitto tamen Epistolas ambas

(c) Caspar Bruschius, historicus & poëta, egregiis ingenii monumentis Clarissimus, natus Egræ Variscorum A. 1518. sclopo trajectus in sylva Schlingenbacensi, Rotenburgum ad Tubarim & Winshemium interjacente, interiit, insidiis nobilium quorundam, in quos scriptum aliquod se editurum esse imprudens comminatus fuerat. A. 1559. Vid. Melch. Adami Vitas Philos. German. p. m. 182. & J. C. Zeltneri Correctorum in Typographiis eruditorum Centuriam p. 95. nec non Hamburgens. Biblioth. Historic. Centuriam II. p. 120. sqq. Epistolæ, quam heic damus, sequentia duo epigrammata adscripta sunt:

1. Bru-

ambas ad te: quod ſi interea aliter decreveris, liberum eſto pro tua voluntate omnia moderari, ſive reddendas ſive occultandas cenſeas, tuum ſit. Dediſſem copias ad te prælegendas, ſed negocia me aliorſum avocarunt: ſummatim tamen perſtringam.

1.

Bruſchius æterna redimitus tempora lauro
Hiſtoriæ multum nomine laudis habet.

2.

Facta, urbes, populum Germanum, Irenice, ſcribis
Pene puer: ceſſas addere plura ſenex?

(*d*) Jo. Magenbuchius, Medicinæ tandem Doctor, patria Blaubyrenſis, Luthero & Melanchthoni chariſſimus fuit. Docuit primum Wittebergæ, deinde artem medicam Noribergæ profeſſus. Eobani Heſſi amicitia ipſum eſſe gaviſum, ex ejus epiſtolis a Joach. Camerario editis perſpicio. Melchior Adamus, qui ejus vitam breviter deſcripſit in Vit. German. Medicorum p. 77. illum Megobacchum nominat, & a cura valetudinis Philippo, Haſſiæ Landgravio, cum prius Marpurgi Cattorum aliquandiu docuiſſet, fuiſſe refert. conf. p. 53. Idem Spangenbergenſem illum fuiſſe conjicit: ſed Rychardus, cui notior erat, alicubi in Epiſtolis MSStis Blaubyrenſem appellat.

(*e*) Fuit hic Richardus Geislinga oriundus, Medicinæ Doctor, & Poliater Ulmenſis, vir egregie doctus, & elegans Carminum ſtruendorum artifex. Inter primos erat, qui Ulmæ Evangelicam lucem, Luthero miniſtrante orbi reſtitutam, exoſculati ſunt avidiſſime. Cum eruditiſſimis ſui ævi hominibus commercium habuit literarium. Duas ab Urbano Regio ad eum ſcriptas epiſtolas exhibet Bibliotheca Hiſtorico-Philologico-

Cum Luthero egi de fide & operibus, quorum alterum a Paulo justificatione, alterum autem ab Evangelio regno patris donatur: an scilicet justificatus sit regno Dei dignus, cum Evangelium solis operibus illud præscribat. Quodsi Lutherus dignetur meam mediocritatem juvare, tuum erit ejus hac de re sententiam mihi perscribere. Non etenim æquum duxi, Lutheri Calamum flagitare, qui tamen auro mihi gratior esset futurus. Melanchthoni gratias egi jam per epistolam pro suis lucubrationibus, quibus lectis animula mea tanta gratitudine est affecta, ut magis non possit. Testatus sum te apud eos, mi charissime Magenbuchi, me nullas cudere fabas: quoniam non immerito ignoti hominis, ex cordeque blandientis literas in suspicionem vocant: procul dubio multis cuniculis hi viri summates clanculum impetuntur. Itaque non ausus fuis-

Theologica, quæ, curante summæ eruditionis maximiq; nominis Viro, Theodoro Hasæo, ad magnum rei sacræ & literariæ incrementum Bremæ editur, Class. VI. p. 1013. Integrum istiusmodi epistolarum volumen manu exaratum benevole mecum communicavit Vir plurimum Reverendus Christianus Ehrhartus, oraculorum divinorum in Ecclesia Memmingensi Interpres facundissimus, ex quo plures, argumento notabiliores, sequentibus hujus nostri opusculi partibus inseremus.

fuissem eos accedere, nisi te comite & patrono. Tu igitur tam humaniter meam causam coram illis age, quam germano sensu me hæc scribere noveris. Vellem aliqua fortuna te redderet saltem visendum nostræ patriæ. Si diutius apud nos morari tibi non foret ex usu, rependerem omnibus nervis vices meas tuæ humanitati, qua me absentem tam devote amplexaris: & quoniam in præsentia magis non possum quam redamare, id faciam quam lautissime. Pollicearis itaque tibi meam observantiam, quam totam tibi dedo. Facias rem mihi non minus gratam quam jucundam, si de omni tuo statu me reddideris certiorem. Hi enim, qui ad nos veniunt, multa egregia de te nunciant, id quod faventissimo percipio animo. Utinam esses jam Tubingæ, ubi indubitato honestum stipendium assequereris ad Græcas literas. Habuerunt hactenus quendam Anglum, qui pentaglottus esse voluit, Græcus præsertim & Hebræus, legitque ambas lectiones annuatim conductus in vicem Reuchlini 104. aureis. Is in Græcis literis multo te est inferior, si etiam non plus calleres, quam cum hic docebas. Hebræas autem tam infideliter tradit, ut omnibus cœperit esse nauseæ: non dignantur eum bono titulo:

 abi-

abiturus est jam ad futurum pascha, forsan ad vos concessurus, quod tum fiat, sis admonitus; ajunt enim exordia apud eum plus præ se ferre, quam habeat in recessu. Nihil est novi apud nos, quam quod Udalricus Zwinglius, Turicensis parochus, strenuus Evangelii adsertor, disputationem adornavit, de qua re habes hic libellum, quem ad te mitto. Dicunt, Reutlingæ sacerdotem quendam de Anti-Christi familia nuper, cum in suggestu verbum Dei simularet, a plebe sellis esse deturbatum. Lovanienses theologastri Ministrum Minoritam Gasperum Schazgerum, qui multos sudores habuit in expugnando Luthero, quum nonnihil contra stomachum Lovaniensium decoxisset, pariter ut olim Lutherum damnaverunt. Ajunt Regem Franciæ diem obiisse. Rhodienses adhuc ægre repugnant Turcis. Augurantur suppetiis Pontificis & Regis Angliæ Georgium, Ducem Saxoniæ, contra Christianissimum Principem Electorem Fridericum machinari propter Lutherum. Precor Deum favere justitiæ. Filius Zeno jam pro baccalaureatu descendit in arenam, promovebiturque nonis Martiis, qui scribit, in pago quoque Reutlingam, cui nomen Gomeringa, suem enixam porcellos caninis capitibus

& pe-

& pedibus. Ferdinandus Dux Austriæ, Sturgardiam cum uxore migrabit: multi existimant, hoc fieri, quo securior sit a Mahometho. Et quo ad te redeam, audio, te medicis artibus operam dare, facis tu rem totam ex animo meo, esque mihi eo calculo charior. Nam ego veteranus & emeritus jam miles Hippocratis, nihil lubentius video invalescere post Christum quam medicinam, quæ nullos nisi inscios habet æmulos. Belle fecit magnus Martinus, qui reliquas disciplinas taxavit omnes, solam tamen medicinam liquit intactam. Perge igitur mi charissime Magenbuchi, & si quid unquam in me erit, quod tibi usui esse possit, habebis me in promptu. Facies mihi rem pergratam, si quid certi habes de Duce Georgio, quid moliatur contra vestrum Principem. Nostri monachi lasciviunt & gratulantur, in omnium aures susurrant de Lutheri interitu, quomodo propediem sit delendus cum hospitali religione. Vellem aliquando audires hos miseros homines, qui dum nihil possunt masculis viribus, ignari cujus sint spiritus filii, spem posuerunt in cædem. Ego autem nuper in pulpito suggesti clandestine feci hoc distichon cum cera affigi, quo concionator eorum legeret, etiam

poëtastros suis votis esse adversos. Clamaverat enim pridie cerbereo boatu minitans gladium futurum non solum Dei, sed etiam Regum in capita omnium, qui Lutheranis libellis assentirentur. Falluntur, qui putant gladio ferreo fidem stabilitum iri; concione opus est;

Verbis non ferro Christum defendere
fas est:
Pseudo fides, cujus pendet ab ense
salus.

Vale ex Ulma, tertio Calend. Martiar. Anno ab adventu Spiritus Heliæ quinto.

C.

Venerabili ac dignissimo Viro Magistro Joanni Magenbuchio amico suo singulari W. Richardus S. P. D.

OBviis in manibus tuas humanissimas excepi literas, quibus me de statu tuo & rebus vestratibus miro modo lætificasti. Scis enim, quam avidus sim ea scire, quæ apud vos geruntur: nec id abs re. Nam si omnino buccam meam in sinum tuum ausim exonerare, non dubitarem, omnipotentem Deum Heliæ & Enoch spiritum in Lutherum atque Me-

Melanchtona irrigasse, asseveranter credere, qua de re cum hic una essemus, sæpius verba fecimus. Vix dici queat, quam gratus audiverim, te & Lutheri & Melanchtonis proprias ad me cum Franco Giengerio missurum esse epistolas. Soleo enim heroum chirographa religiose thesaurizare: quare cum hisce epistolis me locupletaveris, Attalicas quasdam mihi accessisse divitias existimabo. Advigila mi charissime Jane: Luthero atque Melanchtoni me commenda; illudque mihi operæ pretium apud eos fiat, quod certo ipsis affirmare queas, nullum esse in nostra patria, qui pluris fecerit usquam & jugiter faciat eorum honorem & profectum, & non tam eos quam in eis Christi Evangelium amplexetur. Dedi ad te literas longiusculas duobus Blauburensibus Nicolao Balneatori, & Joanni Fieslino Hadermendlio, qui finxerunt, se Wittebergam tui causa ituros, sed Lipsiæ resederunt, meamque ad te epistolam retinuerunt, quam vellem igne esse assumptam: egi enim tecum in ea epistola, quæ nollem aliis patefieri oculis, præsertim de Domino Luthero disticha duo, quæ & in privata scheda hisce literis inclusi, illi addideram, quæ si aliis, præsertim malevolis, in manus venerint,

non essem omnino tutus a quæstoriis multis. Ulmenses nostri privatim per omnes tribus divulgarunt de periculo, quod possit Lutheranis obtingere, & quamvis ipsi conniveant, veruntamen si quis propter Lutherum a censoribus male sit auditurus, ipsemet suam acturus sit causam, a civitate nullum præstoletur auxilium. Venit ad nos Eckius, Murnarus & reliqui Luthero Zoili in bestias picti, quos ego mihi denuo depingi curavi: pictor autem ille a monachis nostris prædicatoriis inquisitus, clanculum me prodidit: censori ego Noribergæ delatus in hunc diem pendeo, nescius quando me citet, quamvis fautores, quos illic habeo, bene consolentur, spondeantque, sua opera missionem mihi impetraturos. Sed hæc ad te scribo, quo intelligas, quam occulati sint venatores Antichristi, & quam opportunam rem mihi faceres, si meas literas prius ad te missas per Blauburenses ingenio, quo posses, solertissimo in tuas manus vendicares, vel Vulcano injiciendas curares. Sic ego non mediocri levarer sollicitudine. Additæ sunt etiam Brassicani *(f)* epistolæ, qui æque

(*f*) Intelligit Jo. Alexandrum Brassicanum, JCtum & Poëtam non incelebrem, quem Luthero ejusque causæ favisse, ex epistolis aliquot ejus manu exaratis novi: de quo forte alias.

æque ac ego metuit, id quod accidit, intercipi literas, quibus etiam neſcio quid arcani ad Dominum Melanchtonem inſcripſit. Sed hac de re ſatis. Novi ego tuam diligentiam, & quod per te non ſtabit, quin omnia ex animi noſtri ſententia efficere coneris. Tuas jam binas ad me datas literas, ſinceriori theologia refertiſſimas, omnibus amicis legendas dedi: agunt tibi gratias noſtri, qui ſe plus nuclei ex gemina hac tua charta elicuiſſe fatentur, quam aliorum foliatis libellis. Spondes præterea aliquid de ſymbolo & de Magiſtri Martini (*g*) palinodia ad nos ſcribere: Hoc mi Jane omittas, ſed pollicita aliquando redde, & talentum a Luthero acceptum non terra obruas, ſed fœnerato redde: quod tum facies, ſi ad nos dederis, qui te atque tua veneramur. Salutat te plurimum cuſtos Eccleſiæ noſtræ Georgius Schramius, qui nuper ligno Guanico ſive Indico vitam ſuam longius prorogavit, ſemiſanus adhuc. Sunt multa & varia apud nos nova, quæ & partim tibi non ignota eſſe reor. Franciſcus (*h*) a Sikinga Pala-

(*g*) Martinum Edelhuſerum indigitat, de quo mox.
(*h*) De fortiſſimo hoc heröe, cujus arx Ebernburgum portus & receptaculum fuit veritatis teſtium eru. ditio-

Palatinis feciles obnunciavit literas: nec res ejus est floccifacienda: habet apud nos ac ubique bene cupientes ex animo parti ejus. De Helvetiis non aliud quam de Africa dicere possum: quotidie aliquid horni monstri parturiunt, sed non mures, verum elephantos: jam denuo exercitum conscribunt, quem ducturi sunt in Mediolanum. Veneti & Galli suppetias adornarunt validissimas, & quo res Helvetiorum prosperius succedat, non verentur cum maxima Reipublicæ imperii sotularem comminisci. Nec falsa est fama. Nudius tertius Ulmam venit nuncius Eysbrucka, alius ex Yberlinga, tertius a Stutgardiano Magistratu, qui συμφωνως dicunt, Bernæ apud Helvetios nuperis diebus in aërem volandum expositum esse vexillum de panno Damasceno purpureo, in quo sotularis (*i*) sit pictus, & deauratus Phœbus radiis

ditionisque vindicum, vide Hub. Thomæ Leodii Historiolam de ejus rebus gestis & calamitoso obitu, quæ Marqu. Freheri Tomo III. Scriptorum rerum German. indita est. Passim etiam ejus laudes celebrat, resque strenue gestas enarrat Vir Celeb. Jacobus Burckardus in Commentario de Ulrici Hutteni vita, præsertim Part. II. p. 223. sqq.

(*i*) Sotularis genus calceamenti est: vox corrupta more Italico, ubi sotto est sub, ut sottolegare accipiatur pro subligare. Vide Martinii Lexicon Philologicum, in voce Subtel.

radiis micantibus cæsareatus, & propter ipsum literis aureis rhitmus talis: *Welcher ganz frey will seyn, der zieh unter dieser Sonnen-Schein.* Nec desunt, qui ajunt esse undiquaque ab Helvetiis descriptas schedas, quæ publicitus decernant promtum auxilium contra Cæsarem & Pontificem omnibus pressis. Hæc res multum favere videtur Francisco a Sikinga, & Duci Udalrico exturbato a sua ditione. Nostri gentiles contra salutem suam omnes somniant & vigilant Ducem Udalricum. Non est difficile judicatu, quam altercosus sit annus futurus. Sunt multa & inexpiabunda in stamine bella: Antichristi scilicet cum Helia, Turcæ cum Christianis, Hispanorum cum Gallis, Helvetiorum cum Mediolano, Suevorum cum Francis, & alia plura. Quod si propius hanc scenam quispiam intueatur, non aliud quam regnum adversus regnum &c. videre potest; quare non ambigo, quin dies Domini sit jam maturus, & autumnus seculi oriri incipiat. Quod pene oblitus præteriissem, in regno Granati maximus terræ motus sæviit: unam totam urbem solo æquavit, omnes firmiores muros labefactavit. Evangelium apud nos etiam ruptis iliis Codro bene gliscit. Ventres nostri in suggesti-

gestibus debachantur, sed nequicquam: Deus noster sua misericordia aperuit oculos cœcorum, & manifestavit parvulis verbum suum, ita ut etiam cerdones & lixæ audeant cum nostris Pharisæis manus conserere. Nec est mihi parvuli miraculi loco habendum, illam Christi doctrinam in hac solitudine & in hoc squalido deserto domesticam indies magis atque magis fieri. Nam apud nos est nemo, qui in publicis acclamationibus ad populum Christi concionatur Evangelium. Omnes usque ad unum resistunt: singulis concionibus millies lapidatur Lutherus. Sed Emmanuel noster nobiscum Deus suo brachio adminiculatur, & simplicium corda erudit: quoniam quidem quo plus nostri antichristi & pseudapostoli veritatem premunt, eo validius palmari nisu assurgit. Vale, ex Ulma, idibus Dec. Anno ab ortu Spiritus Heliæ quarto.

D.

Venerabili & multiscio viro Magistro Joanni Magenbuchio amico singulari S. D. Rychardus.

QUamvis cum proximis duobus scholasticis Blauburensibus, qui istuc concesserunt,

runt, omnem meam mentem literis tibi explicavi, non potui tamen tam opportunum nuncium pati omnino vacuum mearum literarum ad te ire. Nec habeo, quod in præsentia amplius significem, quam ut te omnibus modis obsecrem, novi si quid apud te habes ad me scribas: & ego literas tuas ubique circumferam singulis nostris amicis visendas, quo tui saltem honestam mentionem multis concitabis, præsertim si de Luthero & Melanchthone aliqua auditu digna adscripseris. Sunt enim multi apud nos rumores, sed tua verba nobis perinde atque ex Apollinis tripode hausta certissima forent. Nam tutum non est omni famæ aures accommodare. Cum hæc ad te scriberem redierunt Mercurii nostri ex nundinis Frankfordiensibus, qui Francisci fortunam prædicant, quomodo Treviros obtinuerit. Nostri tribuni Baal horrent & febriunt, somniantes etiam vigiles hanc fabam in eos cudi, suntque in suggestu pacatiores facti, quamvis per omnes conciones merum ventrem triumphare audiam. Insaniunt monachi, delirant sacrificuli, nihil autoritatis præ se ferentes, quam juramenta, quorum sunt omnino prodigi, jurantes in animas, in conscientias, per crucem & mortem Christi,

per

per extremum tribunal, Lutherum esse hæreticum, ejusque dogmata evangelio contra ire, & ita manifeste mentiuntur, quod etiam ρεχθεν δε τε νηπιος ἔγνω. Minoritanus nuper hujusmodi verborum portenta morose in populum proclamavit: ego aliquot secreto subordinavi, qui in exemplar hunc sermonem redigi expeterent, sed obtinere non poterant: denegabat enim ἀλωπηξ, dolum subesse ratus. Hunc ego sermonem si habere potuissem, illico ad te cum his literis ferendum curassem, quo & videres, quibus fallaciis hæc ventris mancipia rudem popellum circumvenire annituntur. Rogo meo nomine salutem Luthero & Melanchthoni dicas: eo enim me feliciorem nomine esse ducam: si non facietenus hæc duo fidei tympana salutavero, verbis tamen per internuncium alloquar. Tu vale, & nos certiores redde, quam belle degas. Ex Ulma. 13. Cal. Oct. Anno a misso spiritu Heliæ quarto.

E.

Dignissimo & venerabili viro Magistro Joanni Magenbuchio amico suo singularissimo.

Salve

SAlve mi ſuaviſſime Magenbuchi. Literas tuas omni melle etiam Hymettio dulciores quater atque amplius pellegi, parochoque noſtro legendas obtuli, qui ferme in alium hominem ex his commutatus plurimum laudavit eam ſententiam, quam tu ex Helia Luthero de auriculari confeſſione ad me ſcripſiſti: plurimum rogo, ſi aliquando per otium liceat, ad me ſcribas, quæ apud vos ſunt noviora. Nihil hic habemus, niſi quod omnes in Luthero ſimusChriſtiani, occulti tamen propter metum Antichriſtianorum. Martinus Idelhuſer vocatus Conſtantiam, ad palinodiam redactus Ulmam rediit, inſtructus ſcheda, in quam recantationem horribilem ex ſuggeſtu ad populum declamare debuit; ſed tantus fuit in plebe rumor, tantus tumultus, quod ſacrificuli noſtri olfacientes, ſi talis recantatio publice fieret, vix Baal vulgus a periculo mortis evaderet, eum timorem ſtatim Deo ſuo Epiſcopo Conſtantienſi ſignificarunt, qui illico proprio nuncio miſſo Martini revocationem omnino retractavit. Nihilominus Martinus cunctis eſt odio & nauſeæ: nemo bonus hominem alloquitur: omnes clamant, prius mortem obire debuiſſe, quam in hoc nefas aſſenſiſſe. Contra Martinus

pluribus se purgat. Res igitur utcunque habeat, ego Martinum & facta ejus horreo: nullum interea verbum vel commercium cum eo mihi intercessit. Monachi & omnis turba Baal Lutherum fortissimis, quibus possunt, arietibus impugnant, nihil tamen, Deo gratia, proficiunt. Fuit multis diebus minister Minoritanorum, hic in monasterio suæ factionis libellum contra Lutherum de votis parturivit: sui palam in vulgus sparserunt famam, Spiritum Sanctum sedulo huic tam docto & sancto patri in capite sedere, interea dum contra Lutherum machinetur. Nos autem perinde ac fabulam anilem hæc verba risimus: monachosque adeo perosi, ut nisi ex Söflinga panem & victum mendicarent, fame perirent. Ille sanctus libellus jam in nundinis Frankfordianis vendetur, qui utinam faciem attingat, & suos luat colores. Est hodie apud nos Brassicanus, perendie Ingolstadium petiturus, ubi Græcas profitebitur literas. Ostendit mihi hodie epistolam Erasmi, in qua conqueritur de fama super Philippo, quod ille nescio quid dentatis libellis moliatur: multum deprecatur Philippi odia. Velim mi Joannes, si aliquando Philippum a bello Erasmico dehortari possis, ne differas: redibit olim cum fœnore Erasmus, & pri-

& pristini amoris memor totus in Lutheri, imo Christi partem palam manibus pedibusque ibit. Magister Franciscus amicus noster mutuus stat Christo: In cœnobio Blauburensi & item Elchingensi pullulat Evangelium. Saluta meo nomine Lutherum & Melanchtonem facietenus ignotos, lucubrationibus tamen suis mihi familiarissimos. Ostende aliquando Luthero, si licet, hæc duo disticha, a me olim, cum esset Wormatiæ, edita (*k*):

1.

Sceptrum, Bulla, Scholæ, Regis, Papæ, monachorum.
Hæc tria Luthero nil nocuisse queunt.

2.

Lutherus vincet justo sub judice solus
Pontificem & Bardos, sceptrigeramque manum.

Tu vale ex Ulma, 3. Non. Sept. Anno a manifestato Heliæ spiritu quarto.

U 2 F.

(*k*) Ultima verba prioris distichi melius alias sic sunt expressa: nil sociata nocent. Franciscus Lambertus Avenionensis duo hæc epigrammata, elegantia & acumine haud destituta, cum aliis subjunxit Commentariis in Minoritarum regulam, A. 1523. in 8. vulgatis, nomine τραχυς priori apposito. Literis heic retro lectis habebis Rycharti nomen, quia seipso alicubi quoque in epigrammatibus, manuscripto epistolarum volumini insertis, Trachyr vocatur.

F.

Evangelii assertores Ulmenses salutem & Christianam charitatem dicunt Domino Petro (l) scholasticæ theologiæ præconi ad monasterium Prædicatorum.

QUum die Lunæ nuper ad populum ex suggesto verbum tuum seminares, inter cætera omnes hic Evangelii assertores nasutos & se-

(*l*) Fuit hic Petrus Nestler, furibundus purioris religionis adversarius, qui Henrico præsertim Kettenbachio, strenuo veritatis evangelicæ testi, se opposuit, Ulma tandem ejectus. Conferri de eo potest Vir plurimum venerandus, Jo. Casp. Funccius, V. D. Minister & Mathematum Professor, de Ecclesia & Gymnasio Ulmensi præclare merens, in historia Reformationis in compendium redacta Cap. XI. §. 4. p. 691. seqq. Alius etiam ex eodem ordine Prædicatorio Monachi, qui Ulmæ Evangelicam lucem paulatim exorientem restinguere annisus est, conatu tamen frustraneo, mentionem instituit Henr. Cornelius Agrippa Epistol. Lib. VII. p. 365. edit. Lugdun. 1600. cujus verba adscribi merentur: Qui nunc apud vos (Colonienses) est Hostrati in hæreticorum magistratu successor, magister noster Conradus (p. 378. Conradum Cullon eum vocat) non multo infelicius, ut accepi, & ipse rem Lutheranam promovit, præsertim apud suos Ulmenses, ubi tam docte, tam pie contra Lutheranos clamasse dicitur, ut totam illam insignem urbem cum admodum amplo adjacenti territorio effecerit Lutheranam, etiam cum universi conventus sui excidio, fratribus suis omnibus una secum propulsis.

Nonne

& seductores cognominans, hoc ænigmate quasi triumphator quidem compellabas: Ubinam ex evangelii placitis adstruere valeamus nos nasones, fidei nostræ christianæ scopum illos duodecim apostolicos symboli articulos ex ore duodecim Christi nunciorum prodiisse: id quod nunquam monstratu possibile rebaris. Nos victos & quasi protervos hoc uno scommate tecum cachinnabas. O hominem sterilis ingenii! Non secus tuum illud apud nos ænigma ponderat, ac si quæsiisses, ubi bipedem hominem omnibus etiam cernuum ex evangelio probaremus. Præ mirabilibus supra te, quibus misere oberras, non animadvertis, manifeste veris non opus esse interprete.

Quam insulse itaque urgebas, non omnem in evangeliis esse veritatem occupatam, quin multa credenda ab ecclesia audire nos oporteat: quæ forsitan etiam buccellicus aliquis olitor dixisse poterit. An ecclesiam opus est audire laterem lavando, omne oleum perdendo? An ignem esse calidum ex evangelio opus est probare? injice manum, & periculo tuo caliditatem experire &c.

U 3 G.

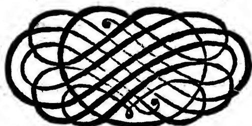
Nonne satius esset huic monacho sui conventus curam gerere, suis fratribus ova & caseos præmendicare, non excitare turbas & querelas, labefactare famam bonorum virorum, agere ardelionem alienorum negotiorum?

G.

Wolfgangus Rychardus Doctor Magistro Martino Edelhuser in Constantia in monasterio Zofingen S. P. D.

PErterre fecisti me majorem in modum tuis jam ultimis literis, ex quibus liquido intellexi, te omne factum tuum & pariter spem reposuisse in palinodiam, quam tu sponte tua non coactus videris adornare. Facis tu Martine irrecuperabilem famæ & nomini tuo injuriam atque contumeliam. Exploravi a nonnullis, quidnam sentiant de his tuis cœptis: non invenio, qui non aperto ore fateatur, se velle, te nunquam vixisse. Non ausus sum ego animum meum tibi describere. Vaticinor tamen, te intentare revocationem, quam tu nunquam ex hominum memoria abolebis. Quæ, inquam, causa tuæ tam immaturæ revocationis? Quis cogit, nisi forsan avaritia? metuis vel cuti vel pecuniis. Qualis posthac habendus eris inter mortales, si veritatem & Christum ipsum abnegaveris deliberatissimo etiam animo? Nolo jam amplius loqui quoniam nuncius non quadrat, nimiumque serus ad te scribere videor. Piget me pietatis

tatis Comitis, cujus ope tu mea persuasione frueris. Sed spero, postquam tuum tam antichristianum animum acceperit, te non secus ac diabolum explodet. Quam misere, heus Deus! nos tractamur, qui unquam parti tuæ favebamus! Resipisce, si potes! Ex Ulma idibus Julii A. 1522.

XII.

De vetusta quadam editione Lactantii.

Ἐπιμελῶς loco breviter jam recensebo antiquam operum Lactantii editionem, de cujus raritate vel exinde judicium fieri potest, quod nullam ejus mentionem fecerint Viri præstantissimi, J. A. Fabricius (*a*), J. G. Walchius, (*b*), J. Lud. Bünemannus (*c*) & Mich. Maittaire (*d*). Prodiit ea in folio A. 1471. Venetiis, quod, licet urbis nomen expressum haud sit, facile ex his versibus in calce adjectis cognosci potest:

Arguit hic hominum sectas Lactantius omnes,
Septeno falsus codice, vera docens.
Sive Deum tanget, turbato lumine cernens
Ira furor: gemino pernotat inde libro.

Et

(*a*) In Biblioth. Lat. Vol. I. p. 730. & Vol. III. p. 394. ubi more suo diligentissime Lactantianas editiones cæteras enarrat.

(*b*) In Diatribe de Lactantio ejusque stilo editione Lipsiensi 1715. præmissa, Cap. VI. p. 43.

(*c*) In speciminibus Lactantii ex LX. amplius MSS. & editionibus illustrati, quæ inserta sunt Miscellan. Lipsf. Tom. III. p. 115. sqq.

(*d*) In Annalibus Typographicis.

Et volucrum versu phœnix comprenditur una,
Quæ nostro nunquam pascitur alma solo.
Hincque Redemtoris nostri non carmina desunt,
Quæ positum e tumulo dulce canendo vocant.
Presserat hunc primo mundi caput inclyta Roma,
Post regina premit quippe colenda maris.

Hos versus in fine suæ editionis, A. 1472. curatæ, repetiit Vindelinus Spirensis, addito hoc disticho :

Impressum formis justoque nitore coruscans
Hoc Vindelinus condidit artis opus (*e*).

Nostra hæc editio, quam Bibliotheca publica Memmingensis possidet, typographi indicio destituta est, nisi forte is nomine Adam, quod post Anni M. CCCC. LXXI. numerum legitur, significetur. Artem vero excusoriam eo anno exercuit Adam Rot

ſuper ſecunda parte Decretalium (*f*), loco non indicato: anno autem 1474. Romæ Petri de Ankarano Conſilia juridica impreſſit (*g*). Eodem fere tempore inter typographos innotuit Adamus de Ambergau, qui A. 1472. ſine loci mentione Ciceronis orationes excudit, his verſibus ad libri calcem poſitis:

Hoc ingens Ciceronis opus cauſasque forenſes,
Quas inter patres dixit & in populo,
Tu quicunque leges: Ambergau natus ahenis
Impreſſit formis ecce Magiſter Adam (*h*)

Quisquis vero tandem noſtram adornaverit editionem, eum ſua dignum laude eſſe cenſeo. Charactere uſus eſt Romano, nec ineleganti; ἀποσπασμάτια, ex Græcis autoribus a Lactantio allegata, ſuis jam expreſſit literis, præter illius ævi morem ſatis legibilibus. Bonæ notæ codices eum fuiſſe ſecutum, vel hinc colligo, quod iſtam plerumque lectionem exhibeat, quam Vir πολυμαθέστατος, mihique faventiſſimus C. A. Heumannus in editione Florentina A. 1513. ſumtibus

(*f*) Vid. Maittaire l. c. p. 93. (*g*) l. c. p. 105.
(*h*) l. c. p. 97.

bus Philippi de Giunta curata (*i*), & Clariſſimus Bünemannus in codicibus manu exaratis & editionibus optimis ſuo probarunt calculo, quod ex ſedula locorum collatione animadverti. Quin & conjecturas, quas Heumannus κριτικώτατος ſola ingenii perſpicaciſſimi facilitate ductus ſine MSStorum editionumve auxilio (*k*) protulit, pollicem premit. Nimirum Inſtitut. Divin. Lib. I. Cap. III. n. 21. (*l*) cum eo legit: Ita eos (Deos ethnicorum) præeſſe ſingulis rebus ac partibus dicunt, ut tamen unus ſit rector eximius. Sic ejusdem correctioni favet Lib. II. C. I. n. 5. ita legendo: Homines autem ipſos ad tantam cœcitatem eſſe deductos, ut vero ac vivo Deo mortuos anteferant, terrenos autem in terraque ſepultos ei, qui fundator ipſius terræ fuit. Perperam tamen *To* autem poſteriore loco exhibet, quod jure rejecit vir laudatiſſimus (*m*). Cæterum poſt libro-

(*i*) In Symbola Critica ad Lactantium, ejus ſympoſio ſive epigrammatibus ænigmaticis adiecta p. 221. ſqq.

librorum & capitum argumenta in hac editione præmissi sunt Lactanti errores per fratrem Antonium Raudensem theologum collecti & reprehensi, quos excipit hoc fratris Adami Genuensis carmen :

Hic male corripuit stolidis Antonius ausis
Auctorem : in variis causa piànda locis.
Non erat in tenebris errantis imaginis astrum
Dicere, vel nitidum luce carere jubar.
Denique cum sanctæ ecclesiæ pia lumina constet
Obsequio ex tanto conticuisse viro.
Tu vero eloquio lingua interdicta Latino
I cubitum : nam te pensitat elleborum.

De Antonio illo Raudensi, qui circa medium fere seculi XV. floruit, hæc habet Jac. Philippus Bergomas (*n*) : Antonius Raudensis, natione Mediolanensis, ordinis minorum professus, clarissimus Theologus, & omni-

(*n*) In Supplem. Chronic. f. m. 280. Hoc opus, quod obiter annoto, suis non caret nugis fabulisque, nec a comto sermonis genere commendari meretur: attamen vel eo nomine mihi gratum est atque acceptum, quod virorum eruditorum notitiam haud contemnendam interdum suppeditet, quam sæpe frustra alibi quæsiveris.

omnibus disciplinis non mediocriter eruditus in Cisalpina Gallia floruit: qui ut in omnibus se doctum ostenderet, singulorum quorumcunque tam oratorum paganorum, quam theologorum opera explanare præsumsit, & quam maxime Lactantium Firmianum, virum doctissimum, emendare tentavit, quod melius & dignitati & religioni suæ fuisset, ab illiusmodi scribendi genere se continuisset, quam contra tantum virum, doctissimum & præ omnibus disertissimum, invehere. Eam ob rem & quasdam invectivas in se provocavit. In margine vero hæc verba sunt apposita: Vide præsumptuosum hominem! Epistolam Francisci Philelphi, qua Raudensem ob censuram in Lactantium latam castigavit, Fabricius (*o*) exhibet.

(*o*) Bibl. Lat. Vol. III. p. 395.

